

**ההתהוות המותנית:
חוק הסיבתיות הבודהיסטי**

תרגום מאנגלית: שרית שץ ואבי פאר

Dependent Origination
The Buddhist Law of Conditionality
P. A. Payutto

מהדורה המקוונת

<http://www.buddhanet.net/cmdsg/coarise.htm>

Translated from the Thai by Bruce Evans

עיצוב עטיפה: יונתן ספיבק
הגהה: אילן לוטנברג
עיצוב תרשימים: אורי לזר, שרית שץ, יובל אשל
ניהול הבאה לדפוס: משה בראל
הדפסה: דפוס פרינטיב
מהדורה שלישית

© כל הזכויות שמורות לשרית שץ, לאבי פאר

ול"בודהיזם בישראל", 2012

<http://www.buddhism-israel.org>

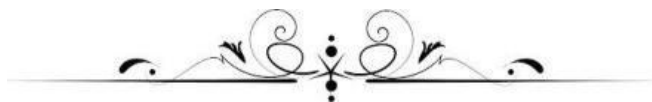
אין לעשות כל שימוש בספר שיש בו מטרות רווח.

תוכן

5	על פראיוד .א. פאיוטו
9	דבר המתרגמים לעברית
12	הקדמה מאת פ. א. פאיוטו
15	הקדמת המתרגם מתאית לאנגלית
19	עלייתה והיעלמותה של ההתהוות המותנית – הקדמה מאת פרופ' יעקב רז ...
40	סקירה על ההתהוות המותנית
50	הפרשנות של ההתהוות המותנית
64	אדם וטבע
74	הנוסח המקובל
95	פרשנויות נוספות
123	טבע הקלוקלים
138	ההתהוות המותנית בחברה
143	לפרוץ את המעגל
160	נספחים
161	הערות לפרשנות עקרון ההתהוות המותנית
167	ההתהוות המותנית באבהידימה
172	הבעיה עם המילה "גִּירוּדְהָה"
175	מעגל החיים
177	מפתח קיצורי שמות הסוטות

האישי, החברתי, הרוחני והסביבתי, אינם ממדים נפרדים זה מזה. הם קשורים זה לזה באופן הדוק ומשולבים זה בזה מבלי שניתן יהיה להפרידם. הבורות לכך היא זו שמובילה אותנו להתנהג ולפעול בדרכים הרסניות לסביבה, לכדור הארץ ולכן לעצמנו כפרטים וכחברה.

פ.א. פאיוטו



על פראיוד א. פאיוטו



פראיוד א. פאיוטו

פֿראַיוד פֿאיוטו Prayudh Payutto המוכר גם בשמו הנזירי הנוכחי פֿרה בֿרהמֿאגוֹנֿאבֿהוֹרֿן, הנו נזיר בודהיסטי תאילנדי המוכר היטב ברחבי העולם הבודהיסטי והעולם המערבי. מאז תחילת שנות ה-70, נחשב פאיוטו כאחד מהמלומדים הבולטים והמבריקים ביותר בהיסטוריה הבודהיסטית התאית. שמו יצא רבים כאינטלקטואל המאופיין בהשכלה

רחבה ועמוקה וככותב פורה, מקורי וחדשני. הרצאותיו וכתביו עוסקים במגוון רחב של

נושאים הקשורים במסורת העולם הבודהיסטי, ובנושאים שלא נדונו בהרחבה או שלא נדונו כלל עד כה, בהוראה הבודהיסטית, כמו: מעמד האישה בבודהיזם, הקשר של הבודהיזם לסביבה, יחס הבודהיזם למדע וטכנולוגיה, התבוננות מחודשת ורעננה בכתבים בסיסיים בקאנון הפאלי ועוד.

פאיוטו נולד ב-12 בינואר, 1938, (בשנת הנמר על פי האמונה התאית), בכפר תאי קטן אשר במחוז סי פראצ'אן (Si Prachan). הוא נולד כילד החמישי לסאמרן וצ'ונקי אַרְיֵאנְגְקוֹן. מאז שנות ילדותו, סבל פאיוטו מבריאות לקויה ביותר (בין היתר, מום באחד ממסתמי הלב, מחלת ריאות כרונית, היצרות באחד מעורקי המוח, מחלת כליות ובעיות רבות נוספות). בעיות הבריאות מהן סבל הגבילו אותו מאוד כילד והצריכו טיפולים רבים

ובכללם ניתוחים. אותות בריאותו הלקויה מאז ילדותו הצעירה, מלווים אותו עד עצם היום הזה.

את ראשית חינוכו הפורמאלי קבל פאיוטו בבית ספר בסופ־אָנְבוֹרְי, ואת חטיבת הביניים סיים בבית ספר בבנגקוק, בגיל 12. בשל מגבלותיו הגופניות נמנע ממנו ללמוד באופן סדיר ולהתנהל כשאר הילדים. רצונו העז ונחישותו להמשיך ללמוד למרות בריאותו הלקויה, הובילו אותו להחלטה לפנות ללימוד דתי ובעידוד בני משפחתו הצטרף למנזר בגיל 12. בגיל 13 הוא הוסמך כנזיר מתחיל. חלק מבני משפחתו דבקו באמונה המסורתית שהזכות שתעמוד לו בשל הפנייה לנזירות, תסייע לו בהקלת בעיות הבריאות הכרוניות מהן סבל.

כבר בתחילת דרכו כנזיר, התבלט פאיוטו כעילוי ונאמר עליו שהכתבים נחרתו בזיכרונו על ידי סריקה מהירה אחת בלבד, של הכתוב בעיניו. מספרים שבתקופה בה למד פאיוטו במנזר שבמחוז ילדותו, הצטרפו למנזר שני נערים נוספים בני גילו של פאיוטו, אשר נולדו אף הם, כמותו, בשנת הנמר בחודשי ירח עוקבים. בכפר נהגו לתהות ולעסוק בשאלה מי מבין השלושה יגיע להישגים הגבוהים ביותר בלימודיו. בסופו של דבר, שני חבריו האחרים פשטו את הגלימה ופאיוטו היה זה שהמשיך הלאה.

במסגרת לימודיו במנזר, החל ללמוד פאיוטו את שפת הפאלי וקיבל הכשרה מעמיקה בויפסנא.

בעידודו הרב של אביו ובתמיכת בני משפחתו, עבר פאיוטו למנזר וואט פהרא פירן בבנגקוק, שם המשיך בלימודיו להשגת הרמה הגבוהה ביותר בפאלי (הרמה התשיעית). באותה תקופה היה פאיוטו בבחינת תופעה יוצאת דופן, שכן הוא היה אחד מהנזירים הבודדים שהגיע לרמה כה גבוהה בעודו נזיר מתחיל.

בסיום לימודיו, בשנת 1962, קבל הסמכה מלאה לנזירות בטקס הסמכה מלכותי. הוא אימץ את השם הנזירי שהוענק לו, פאיטו, שמשמעותו היא "זה המשקיע בלימוד הדהרמה מאמצים בלתי מתפשרים".

באותה שנה הוענק לו גם התואר הראשון בלימודים בודהיסטיים מאוניברסיטת מאהאצ'ולה-לונגקורן-ראג'אוידילייה.

לאחר שהמשיך והתקדם בלימודיו, התמנה לדיקן אוניברסיטה זו ושימש בתפקיד זה במשך 10 שנים. היה לו תפקיד מרכזי התאמת חינוך הסגהה לעידן המודרני ובהחלת הלימוד הבודהיסטי לסוגיות חברתיות חברה המודרנית של היום.

בשנת 1973 מונה לסגנו של אב המנזר וואט פרה פיראן, אך החזיק במשרה זו במשך 3 שנים והחליט לפרוש כדי להקדיש את עצמו לעבודה אקדמית.

הוא פרסם מספר ספרים ומאמרים, וניהל כינוסים אקדמיים על בסיס קבוע כשהוא מוקף מלומדים ואינטלקטואלים בודהיסטים מן השורה הראשונה.

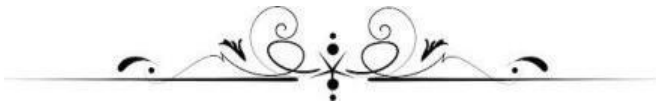
הוא כתב את ה"בודהה-דהמה", ספר הנחשב ליצירת מופת בקרב מלומדים בודהיסטים.

פאיטו קיבל תארי כבוד מ-10 אוניברסיטאות ויותר, הן בתאילנד והן מחוצה לה.

בשנת 1994 הוענק לו פרס לחינוך לשלום, מטעם ארגון יונסקו. הוא תרם את כל כספי הפרס למשרד החינוך בתאילנד לצורך הקמת הקרן לחינוך לשלום.

פאיוטו מאמין נלהב של פרשנות הקאנון הפאלי ככתבו וכלשונו על פי רוח התְהַרְוֹאָדָה. לא פעם יצא להגנת גישתו מול מלומדים שהציגו פרשנויות מרחיקות לכת ומוטעות, על פי תפיסתו. בשנת 2005 קבל תואר "המלומד הבודהיסטי המשפיע ביותר" מטעם האוניברסיטה הבודהיסטית הכלל עולמית. כיום משמש פאיוטו במשרת אב המנזר וואט נְיֵאנְאֵוֹסְאָקְאֵוֹן הנמצא במחוז נְקֵהוֹן פְּאָטְהוֹם שבתאילנד. פאיוטו כיום נחשב ובשל כך נערץ כמלומד בודהיסטי יוצא דופן ומאמין מסור מאוד של הקאנון הפאלי המפואר. הוא זוכה לכבוד רב בקרב רבים מהזרמים הבודהיסטים בשל חוכמתו, בשל מקוריותו וחשיבתו היצירתית והמעמיקה ובשל ידענותו המפליגה. לכך נוסף המרכיב האנושי, כאשר פאיוטו שהגיע למעמדו היום, החל את חייו כילד שברירי וחולני מאוד, והצלית, כנגד כל הסיכויים, להיות לאחד מהמלומדים הבודהיסטים הגדולים ביותר של העידן המודרני.

שרית שץ



דבר המתרגמים לעברית

ככול שאני צועד יותר ויותר בדרך הבודהיזם, אני חש עד כמה הנושא של "ההתהוות המותנית" הינו קריטי להבנת האופן שבו הבודהא מציג בפנינו את המציאות כפי שהיא באמת.

חשתי רצון עז ואתגר גדול להבין ולהפנים נושא זה ומצאתי את עצמי משקיע מאמץ מתמשך בניסיון למצוא מקורות למידה בעלי ערך. העובדה ששפת האם שלי הינה עברית, לא הקלה על התהליך, היות ולא מצאתי במדף הספרים בעברית חומרים מפורטים שיאירו לי את הנושא. כאשר נתקלתי בספרו של המכובד פ.א. פאיוטו על נושא זה, חשתי כאילו מצאתי מטמון בזכות יכולתו המופלאה בעיניי להציג נושא כול כך מסובך בצורה ברורה ומאירת עיניים, תוך כדי הקפדה בלתי מתפשרת על הדיוק אשר משולבת עם פתיחות ונכונות להציג השקפות שונות. כבר אז חשבתי כי תרגום ספר זה יוכל להקל על הקוראים ששפתם עברית ולהעניק להם הסבר עמוק, מוסמך ובעל ערך של נושא "ההתהוות המותנית".

העובדה שחלום זה קרם עור וגידים נזקפת במידה הרבה ביותר לזכותה של שרית שיץ, שנתנה הסכמתה לקחת על עצמה את הפרויקט לאחר שיחה טלפונית של דקות ספורות ועמלה במשך חודשים ארוכים על תרגום הספר מאנגלית, תוך נכונות להתייחס בסבלנות להצעותיי והערותיי, לתקן ולשנות בלי להכניס טיפת אגו לתהליך הדיון בינינו. תרגום זה לא יכול היה להתבצע ללא נכונותם של חברים יקרים לדרך להשקיע מזמנם ניסיונם וכישרונם: אילן לוטנברג אשר על ההגהה, יונתן ספיבק אשר על עיצוב העטיפה ומשה בראל אשר על הניהול והפיקוח של תהליך ההבאה לדפוס.

תקוותי היא שספר זה יתרום להולכים בדרך כפי שהוא תרם גם לי
בתרגול ובהבנת הדהרמה.

אני לוקח על עצמי את האחריות לטעויות והשגיאות שיתכן וניתן למצוא
בו.

ומבקש להקדישו לאנשים היקרים של חיי: למשפחתי, למורי ולתלמידי
שמאירים לי את הדרך ואת עצמי.

אבי פאר



בשל נסיבות חיים מצערות, קרי: מחלה קשה ומגבילה, התחלתי לתור
אחר דרך או תפיסת עולם שתאפשר לי להתמודד ולהתנהל בחיי עם
מחלה שנטלה ממני את חיי הקודמים באחת והצריכה התמודדות עם
אובדנים רבים והסתגלות לאורח חיים אותו לא הכרתי קודם לכן.

דרך הבודהיזם והדהרמה היוו מבחינתי בחירה טבעית ואינטואיטיבית.
דרך זו עדיין חדשה למדיי עבורי. בתולית, עודנה נסללת, מסקרנת, אחרת.
פעמים רבות היא מציבה אתגרים רגשיים, מעשיים, אינטלקטואליים
ורוחניים ומצריכה התבוננות פנימית כנה, מוחלטת וחסרת פניות, אך
בזאת עוצמתה וחוכמתה.

עם הלמידה והתרגול, הפכה דרכו של הבודהיזם, דברים אשר על פניו
נראו כגורל עיוור וחסר משמעות, לבעלי משמעות ותכלית עמוקה.
אכן, "דברים אינם קורים סתם". הם קשורים זה בזה, מתהווים זה מתוך

זה ומעניקים תכלית זה לזה. ממש כפי שמורים תכניו של ספר חשוב זה. ככל שהעמקתי בתכני הספר, גיליתי את נביעת חוכמתם העמוקה, את ההיגיון הרב שבהם ואת כוחם להפוך חיים על פיהם, באופן המאפשר לשחרר את חווית הקורבן ומספק קרקע ותנופה לריפוי, להשלמה, לקבלה ולשלווה פנימית רבה יותר.

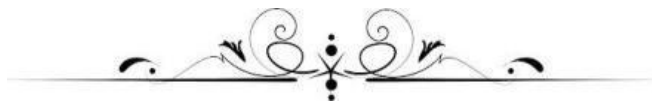
נאמר "כשהתלמיד מוכן, המורה הגיע" והוא אכן הגיע, מאי שם, ללא כל הודעה מוקדמת.

אבי פאר, מורי ורבי, יוזם מיזם זה עמו תרגמתי את הספר כמיטב יכולתי, היווה מורה קשוב ואוהב, בעל ראייה עמוקה ותבונה רבה. הוא השפיע עלי מאוצרות הידע הרב שבו, והנחה בטוב לב ובסבלנות שאין להם קץ. וחשוב מכל, הוא לימד אותי לקבל עלי רב.

זכות גדולה הוענקה לי בתהליך תרגום ספר זה. יותר משתרמתי, יצאתי נתרמת בעושר הידע, בתובנות שהלכו והעמיקו והחשוב מכל, במפגש עם אנשים נפלאים כמו אילן לוטנברג אשר על ההגהה המעמיקה והאחראית, משה בראל ואנשים טובים נוספים. כולם היו מורי.

אני מבקשת להקדיש ספר זה לילדי היקרים והאהובים: אליה, רננה וניתאי. גם הם מורי, גם מהם השכלתי.

שרית שץ



הקדמה מאת פ. א. פאיוטו

הלימוד של התלות ההדדית הסיבתית הנו העיקרון החשוב ביותר בבודהיזם. הוא עוסק בקיומו של חוק הטבע המתייחס למהלכם הטבעי של הדברים. הבודהה לא היה שליח של דברי אלוהים מן השמיים, אלא המגלה של עיקרון הסדר הטבעי ומי שהציגו בפני העולם. ההתנהלות התהליכית של סיבות ותוצאות, היא המציאות התקפה לגבי כל הדברים, החל מהסביבה הטבעית שהיא תנאי פיזיקלי חיצוני, ועד להתרחשויות בחברה האנושית, לעקרונות מוסריים, לאירועי החיים, ולאוויר ולסבל כפי שהם באים לידי ביטוי בתודעה שלנו. מערכות אלה של יחסי גומלין סיבתיים הן חלק מאמת טבעית אחת שלמה. האוויר האנושי תלוי בכך שיש לאדם ידע מסוים לגבי מערכת סיבתית זו והוא מתנהל נכון בתוכה באמצעות התייחסות לבעיות ברמה האישית, החברתית והסביבתית.

בהתחשב בעובדה שכל הדברים קשורים זה בזה ומשפיעים זה על זה, הצלחה בהתמודדות עם העולם טמונה ביצירת הרמוניה בתוכו. המדעים אשר התפתחו עם התקדמות התרבות האנושית ומשפיעים על חיינו כיום בצורה כה משמעותית, מבוססים על היגיון ושכל ישר. גוף הידע העצום הצטבר באמצעות יחסי גומלין עם חוקי טבע אלה של הסיבתיות. יחד עם זאת, החיפוש האנושי אחר ידע בתחומי המדע המודרני כיום, הנו בעל שלושה מאפיינים בולטים: ראשית, החיפוש אחר ידע בתחומי מדע שונים ויישומו של הידע, מופרדים לקטגוריות שונות. כל ענף של המדע מהווה קטגוריה העומדת בפני עצמה. שנית, בני אדם

בתרבות הנוכחית מאמינים שחוק הסיבתיות תקף אך רק לגבי העולם הגשמי, אך לא לגבי העולם המנטאלי או לגבי ערכים מופשטים כמו ערכי מוסר. ניתן להיווכח בכך אפילו בתחום חקר הפסיכולוגיה אשר נוטה לראות את תהליך הסיבה והתוצאה, רק בהתייחס לתופעות פיזיקליות. שלישית, ההשלכות של הידע המדעי (לגבי חוקי הסיבתיות), מיושמות אך ורק לצורך מענה על אינטרסים אישיים. יחסי הגומלין שלנו עם הסביבה הטבעית, למשל, ממוקדים סביב השאיפה לנצל עד תום את משאביה הטבעיים תוך התייחסות מזערית או חוסר התייחסות מוחלט לתוצאות. מעבר לכל האמור לעיל, אנו נוטים לפרש מושגים כמו אושר, חופש, זכויות, חירות ושלוש בדרכים המשרתות צרכים אישיים וחותרות תחת צורכיהם של האחרים. גם כאשר השליטה על האחרים נתפסת כמעשה ראוי לגינוי, עדיין מופנית נטייה תוקפנית זאת לכיוונים אחרים, כגון השליטה על הסביבה הטבעית. כאשר אנחנו מתחילים להבין כיום שלא ניתן באמת לשלוט באנשים אחרים או בכל דבר אחר, המשמעות היחידה אשר נותרה לנו בחיים, היא לשמר את האינטרסים האישיים שלנו ואת הזכויות הטריטוריאליות שלנו: דרך חיים זו, כפי שאנחנו חיים אותה בהתבסס על הידע השגוי והאמונות המוטעות הללו, זונחת לאנחות את הסביבה הטבעית שלנו, החברה מצויה במצב נורא ומיוסר והחיים האנושיים, הן הגופניים והן המנטאליים, מבולבלים והרסניים. העולם משופע בקונפליקטים וסבל.

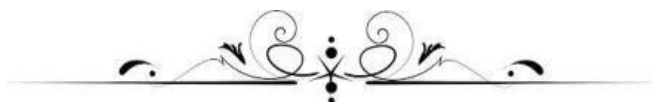
כל ההיבטים של הסדר הטבעי – בעולם הגשמי ובעולם האנושי, עולם התנאים [דְהֶמָה, (סנסקריט-דְהֶרְמָה)] ועולם הפעולות [קְמָה, (סנסקריט-קְרָמָה)], העולם החומרי והעולם המנטאלי – קשורים זה בזה ומצויים ביחסי גומלין זה עם זה, ולא ניתן להפריד ביניהם. הפרעה או סטייה

ברובד אחד, תשפיע על כל הרבדים האחרים. אם אנו רוצים לחיות בשלום ובשלווה, עלינו ללמוד כיצד לחיות בהרמוניה עם כל הממדים של הסביבה, הן הפנימי והן החיצוני, הן האישי והן החברתי, הן הגופני והן המנטאלי, החומרי והלא חומרי גם יחד.

על מנת ליצור אושר בחיינו חשוב ביותר שנתבונן לא רק על הקשרים ההדדיים של כל הדברים בסדר הטבעי, אלא נראה את עצמנו באופן ברור כמערכת אחת של יחסי גומלין סיבתיים בתוך הסדר הטבעי השלם, תחילה מתוך מודעות לגורמים המנטאליים הפנימיים, לאחר מכן לאלו שבחוויות חיינו, בחברה כולה, ובסופו של דבר בעולם הסובב אותנו. זו הסיבה שבכל מערכות הקשרים הסיבתיים המבוססות על החוק "בגלל שזה ישנו, ההוא מופיע; כשזה פוסק, ההוא פוסק", לימוד הבודהיזם מתחיל עם הגורמים המעורבים ביצירת הסבל בהכרתו של היחיד ומדגיש אותם לכל אורך הדרך – "בשל קיומה של בורות, קיימים מבנים רצוניים". כאשר מערכת זו של יחסי גומלין סיבתיים מובנת לעומק ובמלואה ברמה הפנימית, אזי אנו מצויים בעמדה שבה נוכל לראות את הקשרים בין הגורמים הפנימיים הללו לבין התלות ההדדית הסיבתית בתוך החברה ובסביבה הטבעית.

זאת הגישה עליה מושתת ספר זה.

פ. א. פאיוטו



הקדמת המתרגם מתאית לאנגלית

עקרון ההתהוות המותנית (פְּטִיץ'הֶסְמוֹפְּאָדָה) הוא אחד מהעמוקים והמסקרנים ביותר מבחינה אינטלקטואלית, בכל לימודי הבודהה. בעוד שהעקרונות הבסיסיים שלו הינם פשוטים למדי, כאשר אנו מתחילים להתבונן לעומק בשרשרת 12 החוליות אשר מרכיבה את הנוסח הסטנדרטי של עקרון זה, אנו נפגשים במהרה באזורי ספק.

לנוסח הסטנדרטי הזה יש שני פרושים עיקריים: האחד, כההליך המתמשך מתקופת חיים אחת לתקופת חיים אחרת. השני, כההליך מידי המתרחש במרחב של רגעי הכרה. כך או כך, בכל אחד משני הפרושים הללו, אנו עוסקים בחומרים הנמצאים מעבר לתפישה הרגילה.

על פי הפרוש הראשון מדובר בחיים בעבר ובעתיד שלגביהם לא רק שיש לנו מידה מעטה מאד של התנסות אישית, אלא גם מידה רבה של ספקנות כבעלי גישות מערביות אשר מותנות על ידי השפעה יהודית-נוצרית במשך מאות שנים, ולאחרונה גם על ידי מוסכמות מטריאליסטיות.

על פי הפרוש השני, אנו עוסקים בפעולת ההכרה ברמה כה עמוקה, שרק לאחר מידה רבה של אימון והתבוננות, ניתן להגיע להבנה של התהליך ברמה החווייתית.

לתלמיד הרציני אך חסר הניסיון, הנושא של ההתהוות המותנית צפוי לעורר יראת כבוד, תחושה של קסם אך גם בלבול.

הוא דורש מידה רבה של מחשבה מאחר שיש בו היבטים הפתוחים לפרושים שונים, וקל לסטות מהכוון הנכון. לכן יהיה זה מועיל להתוודע לכתבים המקוריים ואל מה שיש לפרשנים הבודהיסטים לומר עליהם. חמושים בהבנה יסודית ומובהקת של הנושא ונעזרים בפרושים שנתנו על ידי ישויות נעלות אשר הרהרו בהם ביסודיות, נוכל להיות בטוחים יותר שנישאר בנתיב הנכון.

הנושא של הספר הנוכחי, כמו אחרים בסדרת ה"בודהה-דהמה", לוקט מתוך הספר "בודהה-דהמה" מאת פ.א. פאיוטו (פרה דהמהפיטקה המכובד). זהו תרגום של פרק אחד מתוך ארבעה, מתוך הספר המקורי בשפה התאית, אליו נוספו מספר חומרים מתוך הפרק הששה עשר. הסיבה לתוספת מבוססת על העריכה של הספר המקורי אותה אני מבקש להסביר.

"בודהה-דהמה" מחולק לשתי חטיבות עיקריות: החטיבה הראשונה, נקראת "מְג'הֵנָה-דְהִמָּהֶדְסָנָא" (לימודי דרך האמצע), המתארים את לימודי הבודהה על "הדרך שבה הדברים הינם", או "טבע המציאות".

חטיבה זו כוללת, בנוסף לאחרות, פרקים על קְמָה, (שכבר הודפסו באנגלית על ידי "קרן בודהה-דהמה" בשם "טוב, רע ומעבר – קמה בלימודי הבודהה"), שלושת המאפיינים (העתידיים להתפרסם) ועקרון ההתהוות המותנית.

החטיבה מחולקת לארבעה חלקים שכותרותיהם – "מה הם החיים?" "כיצד החיים פועלים?", "כיצד החיים צריכים להיות?".

החטיבה השנייה נקראת "מְג'הִימָה פְּטִיפָאדָה". היא עוסקת בדרכים מעשיות להגשמת האמיתות שהותוו בחטיבה הראשונה ובהכוונת הידע

הנרכש לשימוש מעשי וטוב. עיקרה של חטיבה זו הוא לימודי "הדרך כפולת השמונה". הפרק האחרון בחטיבה זו הנקרא "כיצד לחיות את החיים?", עוסק ב"ארבע האמיתות הנאצלות" ויש בו סיכום של הספר כולו.

הספר כולל עשרים ושניים פרקים. חמישה עשר בחטיבה הראשונה, ששה בחטיבה השנייה ופרק אחרון כסיכום. היות ו"בודהה-דהמה" הינו יחידה אחת, כל אחד מפרקיו הוא חלק מתוך השלם וקשור לאחרים. חלק מהפרקים יכולים להפוך בקלות לספרים בזכות עצמם, כדוגמת הפרק העוסק ב"קמה", אך ישנם פרקים הקשורים בקשרי גומלין עם פרקים אחרים.

הפרק על ההתהוות המותנית, לדוגמא, עוסק רק בעקרון זה ואין בו כלל התייחסות ליישומי המעשיים, לגביהם מופנה הקורא לחטיבה השנייה של הספר.

כאשר הוכנה הטיוטה הראשונה של ספר זה, שהיא תרגום של הפרק הרביעי, היא נראתה מעט בלתי משכנעת. הדבר אינו אלא טבעי בהתחשב בכך שספר זה נלקח מחלקו האמצעי של ספר גדול יותר ולכן הוא עשוי להשאיר את קוראיו תוהים.

כדי לפצות על כך הוספתי פרק נוסף שלוקט מפרק שש עשרה של "בודהה-דהמה" ושמו המקורי "מבוא לדרך האמצעי". פרק זה נקרא כאן "לשבור את המעגל" ומטרתו להציג את היישומים המעשיים של הלימודים.

בכל מקרה, נושא היישום המעשי, כפי שמציין המחבר, הנו נושא נרחב אשר הסבר מפורט שלו יש להשאיר לספר אחר.

הדבר יובא בספר אשר יצא לאור בקרוב ויהיה מורכב מתרגום של ארבעה פרקים נוספים מתוך ה"בודהה-דהמה" העוסקים ב"ארבע האמיתות הנאצלות" וב"דרך כפולת השמונה".

מה שספר זה מציע הוא תיאור של לימודי הבודהה על ההתהוות המותנית. המחבר המכובד, נזיר ואחד מהמורים המחוננים ביותר ובעלי הידע הרב ביותר בתאילנד, מוביל אותנו דרך הקאנון הבודהיסטי והפרשנויות עליו, ומכוון אותנו בזכות כישורו אל לב התורה. הוא מעניק לנו את היסודות עליהם נוכל לבנות את החקירה העצמאית שלנו. הדבר עלול להיות לעיתים מכאיב ולא ברור אך בכל מקום שבו דברים נוטים להיות מעורפלים, יהיה זה מועיל לזכור את תמציתה של ההתהוות המותנית: "עם זה כתנאי, ההוא עולה: כאשר זה נעלם, כך גם ההוא". מה יכול להיות פשוט יותר?

המתרגם מתאית, ברוס אוונס



עלייתה והיעלמותה של ההתהוות המותנית

מחשבות על פטי'צהסמופאדה

הקדמה מאת פרופסור יעקב רז

מושג ההתהוות המותנית עומד בבסיסה של ההתבוננות הבודהיסטית ותורת החיים שלה.

התבוננות זאת אומרת דבר פשוט מאוד: הכל תלוי בכל.

או כפי שנאמרו הדברים בלשונו של הבודהה:

”כשזה קיים, ההוא קיים,

עם הופעתו של זה, ההוא מופיע.

כשזה איננו, ההוא איננו,

עם הפסקתו של זה, ההוא פוסק”.

ובהתנסותנו בעולם אנחנו יכולים לנסח את האמירה הזאת באופן אחר:

כשזה קיים – כל השאר קיים. כשהכל קיים – זה קיים.

הכל תלוי בהכל.

הבה ננסה לנקוט בלשון אחרת.

ההתבוננות היסודית ביותר של הבודהה בטיבו של העולם אומרת את

הדבר הבא:

כל דבר שאנחנו רואים כקיים, תלוי בגורמים או בתנאים אחרים לקיומו.

לזה הוא קורא פְּטִי'צְהַסְמוּפְּאָדָּה¹ – כלומר, האופן שבו התופעות נוצרות

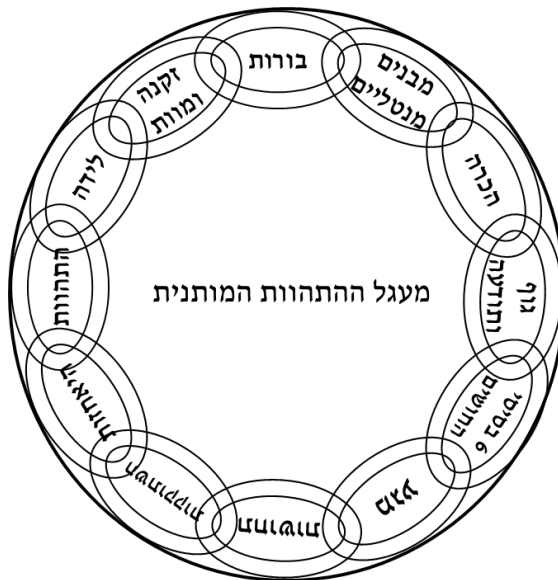
וכלות וטבע הדברים המאפשר זאת.

¹ uppada – לעלות, להיווצר; sam – ביחד; pa.ticca שבא מ pati-i - נשען על, או מבוסס על, כלומר, מה שמאפשר את ההיווצרות, ההפצה, ההופעה ביחד של התופעות.

את הדברים הללו הבודה מבקש לראות נכוחה ואותם הוא מזמין לחיות באופן מעשי, מוסרי ושלם.
שני היבטים לתורה הזאת.

ההיבט האחד מתאר את טיבו של עולם:

כל תופעה תלויה **לחלוטין** בגורמים אחרים לקיומה ומתהווה איתם יחד. ההיבט השני, שהוא מעין מקרה פרטי של ההיבט הקודם, מתואר ומבואר לעומק בספר זה. הוא נקרא מעגל שתיים-עשרה החוליות (נידאנה – חוליות) של ההתהוות המותנית, דרכו בוחן הבודה שנים-עשר שלבים בהם מתחולל ומתגבר סבלו של האדם ומציע דרך להפסקת התהליך. שנים-עשר השלבים הללו מתארים תהליך שבו גורם אחד מוביל לגורם אחר של התחוללות הסבל והעצמתו. כל שלב תלוי בקודמו ומחולל את הבא אחריו.



המעגל מתחיל בעיוורון, אָיִג'א, או בורות, המונעים מן האדם לראות את העולם נכוחה.

כשיש בורות יש השתוקקות, כשיש השתוקקות יש היאחזות, כשיש היאחזות מתחולל לו התעתוע של התהוותו ולידתו של העצמי הנפרד וזה מוביל לסבל וצער.

הצער הבלתי נסבל מחולל מצדו עיוורון חדש וכך הלאה – מעגל ועוד מעגל ועוד אחד.

גורמים ועוד גורמים שעשויים גורמים ואין דבר שעומד כשלעצמו. "גורמים" מובילים כאלה יכולים להיות גורמי העבר, כלומר כל מה שאפשר בעבר את קיומו עכשיו של משהו.

אני, למשל: הורי, בית-הספר שבו למדתי, ההיסטוריה של מדינת ישראל, המזון שאכלתי לפני שעה, כל תולדות המין האנושי מן האם הראשונה ועד ימינו וכמובן ההיסטוריה של החי, הצומח, התהוות כדור הארץ וכן הלאה.

כך גם גורמי המעגל של ההתהוות המותנית – מוליכים מאחד לבא אחריו, בזה אחר זה.

אלא שהביטוי "גורמי עבר" מטעה מאוד. נכון, קל לנו לראות שהחריש שקדם לזריעה, הוא חוליה בשרשרת כרונולוגית שאפשרה את צמיחת החיטה.

אך ציון סדר הפעולות הכרונולוגי של החקלאי, כמו ציון סדר תולדות חיינו – לידה, גדילה ואז הזדקנות ומוות – מתעלם מכך שבכל רגע ורגע אנחנו, כמו החיטה, שותפים במארג אינסופי של גורמים עדינים מכאן ועד קצה היקום וכל אלה שותפים בקיומנו ברגע זה.

דומה הדבר למאזניים בעלי אינספור כפות. כל תנועה בכל אחת מהן משנה את תנועתן של כולן ומחוללת את תנועתנו הקטנה. כלומר, בצד גורמי העבר ישנם גם גורמים בו-זמניים, רשת אינסופית של תנאים, שהם כל מה שמאפשר ברגע זה את קיומי: השמש, האוויר, והאיוון האינסופי של מערכות הכוכבים, מהירות סיבוב כדור הארץ ואהבתם של אנשים.

מכאן הניסוח של העיקרון **כהתהוות ביחד**.

באופן זה ניתן לראות גם את מעגל שתיים-עשרה החוליות של ההתהוות המותנית.

החוליות מתקיימות יחד, בו זמנית. כל חוליה מתקיימת בכל האחרות, משפיעה ומושפעת.

לפיכך הבורות לא רק מוליכה לתבניות מנטליות, שהיא החוליה שבאה אחריה, אלא מצויה גם בחושים – האופן שבו אנו רואים באופן ממשי את העולם. היא מצויה בהשתוקקות, בהיאחזות ובהיווצרות העצמי המדומה. כך מחוללות כל החוליות את כל החוליות האחרות במארג הצטלבויות אינסופי של גורמים בו זמניים.

זהו תיאור מדויק יותר של ההתהוות ביחד.

אך כפי שיש התהוות, ישנה גם העלמות.

למעשה, אין הבדל ממשי בין סוגי הגורמים – המהלך העוקב של הגורמים או קיומם ביחד – אלא בנטייתנו למיונים. שכן גם "גורמים" עשויים מגורמים וכך הלאה.

בהתבוננות אחרת אפשר לנסח את ההתהוות המותנית כך:
כל "דבר" אותו אנחנו רואים כקיים, עשוי כולו ממה שאיננו הוא.
פרק אצבע, למשל, עשוי כולו ממה שאינו אצבע – עצמות, בשר, נימי דם,
עור וכן הלאה. כך עד אינסוף. כל אלה מתהווים יחד כאותו דבר שאנו
קוראים "אצבע". אך גם "אצבע" היא כינוי בלבד, לו אנו זקוקים לארגון
ההסתכלות בגופנו.

במלים אחרות נאמר שכל דבר אותו אנחנו רואים כקיים, אין לו מהות
משלו.

או בלשון התורה הבודהיסטית: **כל דבר אותו אנחנו רואים כקיים, נעדר
קיום עצמי.**

אף תופעה, אף עצם, או תחושה, או ריח, מראה, או מחשבה או כל דבר
אחר העולה על הדעת, אין לו קיום כשלעצמו. הוא תלוי. הוא מתקיים
ביחד עם דברים אחרים.

ניסוח קיצוני אף יותר, בלשונו של נאגארג'ונה², אומר:
לעולם, באף מקום, אין כלל דברים שנוצרו.³ [1.1]
כך, חד וחלק. אם אין דברים נפרדים בעלי מהות משלהם, אין להם רגע
היווצרות. לכן גם לא יִכְלוּ. לא יכלו ולא נוצרו.
שכן המים שבספל הקפה הזה נשאו ספינות פיניקיות. אין להם התחלה.
הם לא יִכְלוּ ממש.

² נאגארג'ונה (Nagarjuna) חי בהודו במאה ה-2. הוא נחשב לאחד ההוגים והמורים החשובים
והמשפיעים ביותר בבודהיזם. ייסד את אסכולת ה"מאדהיאמקה" או "דרך האמצע".

³ כל הציטוטים מנאגארג'ונה הם מתוך 'שירת השורש של דרך האמצע', בתרגום מסנסקריט של
אביתר שולמן, הוצאת כרמל 2010

גרעין הדלעת הזה נמשך אל רחם הדלעת, שנמשכת אל הגרעינים מהם באה ואל האדמה וכל מה שטמון ורוחש בה. אין לו התחלה והוא לא יכלה ממש.

לכן,

לעולם, באף מקום, אין דברים שנוצרו.

לעולם, בשום מקום, אין דברים שנוצרו.

כי מתי בדיוק התחילו חיי העובר? ומתי בדיוק נולד הרגע הזה?

נאגארג'ונה ממשיך לחבוט בנו ואומר שאפילו העדר קיום עצמי הוא דיבור בלבד ואין אפילו דברים שהם חסרי קיום עצמי, שהרי "אם דבר איננו, של מי יהיה העדר קיומו" בכלל? [5.5] ולכן האמירה "כשזה ישנו, ההוא קיים" איננה תקפה. [1.10]

כאן מציבים לנו נאגארג'ונה וחכמים אחרים סימן שאלה חמור על עיקרון ההתהוות המותנית עצמו ושואלים שמא חבוייה כאן סתירה. שהרי, אם אכן אין דבר שיש לו מהות קבועה, מה משמעותן של מלים כמו בורות, תבניות מנטליות, השתוקקות, היאחזות, לידה ומוות, אותן שתיים-עשרה חוליות?

אם כל אלה הם דברים שיש להם קיום, הרי הם עומדים בסתירה עמוקה להתבוננות היסוד של משנת הבודהה על טבע הקיום, כלומר, שאין דברים בעלי קיום כשלעצמו.

כשאנחנו אומרים דברים תלויים ומותנים זה בזה, הרי יש כאן הנחת קיומם של דברים או אירועים או תחושות, שאמנם מותנים, אבל קיימים. כפי שאנחנו תופשים אותם.

אך האם יש באמת הכרה, תחושה, או השתוקקות כשהן לעצמן?

ומה הכוונה כשאנו אומרים שההשתקקות באה מן התחושות?
והתשובה היא, לכאורה: אלה **דברים** שקיימים, אבל **ביניהם**, אנחנו
אומרים, יש זרימה של התניות, תנאים ותלות גומלין.
יש לידה, **יש** גוף ותודעה. הם קיימים אבל מותנים. מותנים אבל קיימים.
קיימים? האם אין כאן סתירה?

ואם אמנם יש כאן סתירה, מהו תפקידו של מעגל שתיים-עשרה החוליות?

יתכן שזה תפקידו:

מעגל ההתהוות המותנית לא מתיימר לתאר מציאות בעולם.
הוא מודל אימון, **אופֶאִיָה**, כלי הוראה, אמצעי לימודי חכם שיצר הבודהה,
כדי להבהיר לתלמידיו את טיבו של עולם ולסייע להם לראות אותו
נכוחה. כמו כן לראות גם איך הבנת טיבו של עולם תעזור לחיות אחרת
ואיך להיות אחרת מקל על האי-נחת.

כשאדם רואה נכוחה את טיבו של עולם, כלומר, מתבונן בגורמים השונים
התלויים זה בזה וכיצד דבר מביא לדבר ואיך הדברים מתהווים יחד
ואיך קיומו של משהו – השתוקקות, למשל – מביא לסבל; וכיצד העדרו
של אותו משהו – ההשתוקקות, למשל – יהיה גם העדרו של הסבל;
איך השתוקקות היא סבל ואיך העדרה הוא העדר הסבל;
כשהאדם רואה את כל אלה – שוככת אי-הנחת, נעלמת, פוסקת, דבר לא
עולה עוד. יש הפסקת אש של הלב.

זה תיאורה של **נִירוּדְהָה**, שהיא האמת הנמצלה השלישית.

אם אדם יראה נכוחה, מתוך אותה שככת האש, שהוא לא קיום נפרד וקבוע, יהיה משוחרר מתפישות שגויות של אני ושלי, אני ואתה, התחלה וסוף, לידה ומוות.

הוא לא יחווה עצמו כנפרד, בדיד, בודד.

אם יראה כיצד הבורות מובילה לתבניות מנטליות, אשר יוצרות צימאון והיאחזות וסבל, אם יראה את כל אלה, ישתחרר.

כך ייפסקו אז כל התנועות שמייצרות תבניות מנטליות, שצורבות עצמן כל כך בתודעה.

כך יפסקו כל התבניות עצמן.

כולן, כולל התבניות שמציירות התהוות גומלין.

וזהו שחרור.

אם נמשיך מכאן ונתבונן מעט הלאה, נראה שמתוך העיון והאימון במעגל ההתהוות המותנית מפציעה, אולי, הזמנה לתובנה חדשה ובעקבותיה הזמנה לאימון ממעלה אחרת:

יתכן שהשחרור המוחלט הוא למעשה גם חירות ממושג ההתהוות המותנית עצמו.

תפישות בודהיסטיות שונות אימצו את האימון במעגל ההתהוות המותנית כאמצעי טוב וראוי שיש בו תועלת רבה לראייה נכונה, למעשה נכון ולמוסר נכון.

אלה יש ביכולתם לתרום להפסקת מעגל הסבל.

אך בו בזמן הצביעו חכמים רבים על כך שמעגל ההתהוות המותנית הוא חלק ממה שקרוי האמת היחסית, שהיא האופן בו אנו עדיין תופשים את

העולם כעשוי מצורות נפרדות.

אמנם צורות תלויות זו בזו, אך בכל זאת נפרדות.

אחרת בין מה למה יש תלות?

הרי אנחנו מכנים את התופעה הזאת הכרה ואת זו תחושה ואת זו השתוקקות. כלומר, על פי תפישתנו דברים כאלה קיימים, אחרת מדוע

נכנה אותם בשמות נפרדים?

מה, אם כן, מתרחש כאן?

מתוך ניסוח הדברים עולה סתירה עמוקה. שכן כל עניינו של מודל השרשרת להראות שאין נפרדות ושכל דבר, שלב או חוליה, תלויים באחרים ואין להם קיום נפרד.

ועדיין המודל מדבר במונחים של חוליות נפרדות ותלויות גומלין.

תלויות, לכן נפרדות.

האם יש מוצא מזה?

האם יש בהתבוננות ובאימון הזה ממד נוסף אותו אנחנו לא רואים?

כדי להמשיך ולחקור אני מבקש להזמין קריאה קרובה של דרשה מסוימת, המוצגת בסוף הספר הזה בקצרה (עמ' 153). בדרשה זו מצויה התבוננות מרעננת ברעיון התהוות המותנית.

כוונתי היא ל"אופניסא סוטה"⁴ ('הסוטה של התנאים התומכים').

ה'אופניסא סוטה' היא דרשה ש'אבדה' במהלך ההיסטוריה הבודהיסטית ואינה מוזכרת, למיטב ידיעתי, בספרות המהאיאנה. דרשה זו מציגה את

Samyutta Nikaya, XII.23⁴

שתיים-עשרה חוליות ההתהוות המותנית (נקרא להן **נידאנה**) המתוארות בהרחבה בספר שלפנינו ובנוסף להן היא מציגה עוד אחת-עשרה חוליות חדשות (נקרא להן **אופניסא**).

מעגל החוליות של **האופניסא** מוכר פחות מן המעגל המקובל ונדון מעט מאוד בספרות הפרשנית.

גם מעגל הנידאנה המוכר מוצג באופניסא תוך שינוי קל בשרשרת המוכרת.

מעגל הנידאנה מציג לנו את המהלך הבא: אחרי הבורות, המבנים המנטליים, ההכרות, גוף תודעה, בסיסי החושים, המגע, התחושות, הצימאון (ההשתוקקות) וההיאחזות, באות ההתהוות והלידה, ואחריה מסתיימת השרשרת בחוליה השתיים-עשרה שהיא הזדקנות ומוות. בדרשות שונות מוזכרים היגון, הייאוש והסבל כתופעות הכרוכות בהזדקנות ובמוות.

עד כאן חוליות הנידאנה. אלא שהאופניסא סוטה, בהגיעה לחוליה השתיים-עשרה, מציבה סבל במקום הזדקנות ומוות.

במהלך מפתיע היא מציגה את הרצף הבא:

התהוות מוליכה ללידה (החוליה האחת עשרה במעגל הנידאנה).

לידה מוליכה ליגון, כאב ייאוש וסבל.

הסבל מאפשר אמון מלא או אמונה (סְדָה).

האמון מאפשר שמחה (פמוג'ה).

השמחה מובילה לשמחה עילאית (פִּיטִי).

השמחה העילאית מאפשרת שלווה (פסדה).

השלווה מאפשרת אושר (סוּקָה).

האושר תומך בשכינה שקטה וריכוז (סְמִדָּה).

השכינה השקטה מובילה לידיעה וראייה של הדברים כפי שהם
(יטהבהוטניאנגדססנה).

ידיעה וראייה של הדברים כפי שהם, מאפשרות אי-היקסמות (ניבִידָה)

אי-היקסמות מאפשרת אי-השתוקקות (ויִרְגָה).

אי-השתוקקות מוליכה לשחרור (וימוֹטי).

שחרור מאפשר ידיעה של ההפסקה מוחלטת של הזיהומים, כלומר
'השטפים' (אסווקהיה ניאנה).

המהלך המתואר באופניסא סוטה הנו מהלך חדש ומעורר מחשבה לאלה
הלומדים ומתאמנים במעגל הקלאסי של ההתהוות המותנית. ראשיתו של
המהלך מעוררת במיוחד, שכן היא מציעה מהלך מפתיע מסבל לאמונה.

האימון המתואר כאן לא חדש לחלוטין. הוא מזכיר טכניקות אחרות
המופיעות בספרות הקלאסית, למשל, שבעת הבוג'הנגה - **bojjhanga**
שהם שבעת מרכיבי ההתעוררות – שימת לב, חקירת מצבי התודעה,
מרץ, שמחה עילאית, שלוה, שכינה שקטה, והשתוות הרוח;
או ארבעת הג'האנה - **jhana** שהם ארבעה שלבים בדרך אל השחרור,
אשר רבים ממרכיביהם מזכירים, אפילו בסדר הדברים, את המהלך של
האופניסא.

קיימות סוטות רבות נוספות המתארות מהלכים דומים. ביניהן מעניינת
במיוחד היא הצ'טנה סוטה, **Cetana Sutta**, שבה ראשית המהלך הוא
במידות הטובות, משם אל העדר החרטה, משם אל השמחה ולאחר מכן
ממשיך הרצף באופן כמעט זהה לאופניסא.

האופניסא סוטה מוזכרת בשני חיבורים פרשניים מאוחרים יותר:

האחד הוא הַנְּטִיפְקָרְנָה⁵ והשני הוא הַיְסוּדְהִימָאגָה⁶.
הַנְּטִיפְקָרְנָה מכנה את המהלך המתואר באופניסא "לוקוּטְרָה –
פְּטִיצ'הסְמוּפְאָדָה" – "ההתהוות המותנית שמעבר לעולם", (לוקה –
עולם, אוּטְרָה – מעבר).

כלומר, התהוות מותנית שמעבר לעולם.

מה אומרות לנו חוליות האופניסא? כיצד הן ממשיכות את חוליות
הנידאנה, או שמא הן פונות מהן והלאה? האם המהלך הוא רצף קווי, או
רשת מרחבית או מה?

סְנָהרְקָשִׁיטָה, מורה בן ימינו, מכנה את המהלך המוצג באופניסא הדרך

הספירלית⁷ - *The Spiral Path*.

הוא מכוון לכך שמה שמוצג באופניסא הוא התקדמות הולכת ונפתחת אל
שחרור מוחלט, בשונה מן המהלך של הרצף המוכר לנו (נידאנה), המתאר
מהלך מעגלי נעדר ערות. כלומר מן הבורות, או עיוורון, אל הסבל ומן
הסבל אל הבורות וחוזר חלילה.

נתבונן מעט בביטוי "העולם שמעבר" ונבחן מהי הכוונה כאן? האם זו
חוויה מיסטית? רמיזה לסוג הכרה שאיננו מכאן ועכשיו, או מה שאנחנו

מכנים בימינו "מצב תודעה לא רגיל" altered states of consciousness?
האם יש כאן התכוונות לישות טרנסנדנטית, או לקיומו של עולם
שמעבר?

⁵ Nettipakarana - בהיקו בודהי מתרגם זאת כ'התהוות מותנית טרנסנדנטית'. יש לי ספק
במילה **טרנסנדנטלית** כתרגום נאות של **לוקוּטְרָה** בשל העובדה שהיא טעונה מאוד פילוסופית
ודתית. <http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/bodhi/wheel277.html>

⁶ Visuddhimagga

⁷ in 'What is the Dharma', Wisdom Books, 2011, ch.

ואם הכוונה לישות או עולם כזה, הרי זו כפירה מוחלטת בתורת הדהרמה.

מהו אותו "עולם" שהאופניסא מציגה את "המעבר" שלו?
מה פירושן של חוליות האופניסא ומה תפקידן באימון הרוח?

האופניסא סוטה מציגה אימון של תודעה, אשר נחלצת מההתהוות המובנית עצמה בעת שהיא מתבוננת בה. זו התרחשות תודעתית שתוך מהלכה בעולם ההתהוות המותנית, תוך שהיא צועדת בשרשרת גורמים מתגנים ומותנים, היא עוברת לממד אחר. יתכן שהוא זה המכונה "מעבר". ממד אחר זה הוא חוויה של התרוקנות ההתהוות המותנית מעצמה. במצב זה אף היא מתבררת כמושג מן המושגים, אשר גם לו אין כל קיום עצמי.

כאשר התודעה היא שכינה שקטה ובהירה ושווה בדברים כמו שהם מתוך אמון מלא בהם, אזי זה הוא השחרור עצמו, שהוא ההפסקה המוחלטת של כל הזיהומים שאף היא הפסקה מוחלטת של ההתהוות המותנית.

ובכל זאת, אנו אומרים שאנחנו כאן בעולם הזה, כותבים במלים, למשל, שהן הפרדות. כך אנחנו מדברים. אין לנו כל דרך אחרת.

אנחנו כואבים ונראה שהכאב נפרד לחלוטין מן העונג והוא קיים ממש וכשהוא קיים כל כך אי אפשר לבוא ולומר לאדם הכואב: זו אשליה. העולם המוכר לנו, זה שמכונה עולם האמת היחסית, הוא לנו אמת מוחלטת. ממשית.

בעולם הזה אנו זקוקים להגדרות, שכן אנו רואים עצים ואנשים כנפרדים זה מזה. אנחנו מבחינים בין רע וטוב, טוהר וזיהום, בין מראות וריחות, קודם ואחר כך.

אך האופניסא סוטה מצביעה על כך שייתכן מצב תודעה שהוא מעבר לאמת היחסית ואיננו תלוי בה.

מצב זה מתחיל באָמוֹן מלא.

אמוֹן מלא במה?

אמוֹן בכל מופעי הקיום כפי שהם, או בלשונה של הדרשה, **ידיעת הדברים כפי שהם** ולא כפי שאנחנו מציירים ומגדירים אותם.

אמוֹן מלא כזה הוא תחילת הדרך אך גם ספוג בהמשכה.

הקיום הזה הוא כמות שהוא. ללא תודעת עצמי נפרד ומגדיר אשר ממילא אין בו מי שמייצר הגדרות. אם אין הגדרות ממילא, אין גם הגדרות של התהוות מותנית או לא מותנית ואין בו שום תודעת קיומים נפרדים ולכן גם וגם לא התהוות מותנית ביניהם.

לפיכך הַמְעַבֵּר פירושו קיום שְׁמַעְבֵּר לחמשת המצברים של קיומנו המוכר, כלומר: גוף, תחושות, המשגות, תבניות מנטליות והכרות, הנתפשות כממשיות ומתמידות. זה קיום שהוא גם מעבר להבניית ה"אני" שבאה עם המצברים האלה. תפישות מוטעות אלה מביאות לכך שחויית חמשת המצברים מלווה בצימאון והשתוקקות.

לכן אין הכוונה לקיום שאין בו גוף, תחושות וכולי, אלא שכל אלה אינם מלווים בצימאון. לאותו שחרור מצימאון מכוונת, אולי, המילה מְעַבֵּר.

זהו קיום שמעבר לבורות, זו המכווצת את קיומנו לכדי כמוסה נפחדת של עצמי נפרד כל כך, קבוע כל כך, עצמי צר כל כך, שהוא ממשי לנו כמו הכאב, עיקש כמו הפחד, קיים כמו הכעס, קרוע כמו דאבת הלב, נצחי כמו הפחד.

התודעה הזאת שמעבר לחמשת המצברים, היא שכינה השוקטת בקיום כמות שהוא, בככותו. **סמאדהי**. היא נותנת בו אמון מלא וללא סייג.

לכן **אמון מלא** הוא החוליה הראשונה שברצף החדש של האופניסא סוטה.

מכאן אפשר לראות את האופניסא סוטה בשני פניה.

הפן האחד הוא, לכאורה, שרשרת של חוליות, שמובילות מזו אל זו – מן הסבל אל האמון אל השמחה אל השלווה והאושר, השכינה השקטה, ראיית הדברים נכוחה, איזון ושחרור וכך הלאה עד ידיעת היעלמם של הזיהומים.

לאט לאט, באמצעות אימון קפדני, משלב לשלב, מגורם לגורם. עקב ואז אגודל. בנחישות.

זה הפן של האמת היחסית.

הפן האחר מציע שרצף זה איננו חוליות הבאות בזו אחר זו בזמן, אלא קיום ביחד של כולן, זו בזו.

אין כאן כלל תנאים תומכים ומותנים, כפי שניתן להבין מן הפשט. אלא הכל בקיום הזה הוא בזמן אחד. במקרה זה כינויי החוליות הם לא יותר מאשר לשון מגששת לתיאורה של חוויה אחת, שהיא תודעה מאוחדת שאין בה מחיצות.

באופן זה הכל יחד – אמון ושמחה, שכינה שקטה וראיית הדברים כמות שהם, שלווה ושחרור והיעלמם של הזיהומים, כל אלה הם אחד. בו בזמן. התהוות-יחד. בייחוד. באחד.

האמון הוא שמחה שהיא שלווה שהיא כל השאר – אושר, שהוא שכינה שקטה שהיא ידיעת הדברים כמות שהם.

ידיעת הדברים כמות שהם שהיא שכינה שקטה, שהיא אי היקסמות, ואיזון ושחרור מוחלט מכל השטפים והזיהומים והשחרור הוא שלווה צלולה והיא אמון בקיום כמות שהוא.

טבענו המקורי שלפני בריאת המלים.

לפיכך גם מה שהיה זיהומים איננו עוד זיהומים. כי באין "אני" המייצר אותם, הם לא מתקיימים ממילא והשחרור איננו מן הזיהומים ש"בעולם", אלא מן הזיהומים שבתודעה המפרידה בלבד ולמעשה מעולם לא טיהרנו שום מזהמים. זה העולם שמעבר. לוקוֹטְרָה.

נחזור לזמן מה לראשית השרשרת המוצגת באופניסא, שבה מוצג קשר שאינו מובן מאליו.

זהו הקשר שמוליך מן הסבל אל האמון.

אם אכן כל החוליות מתארות התהוות אחת ומתקיימות ביחד, כפי שהצעתי קודם, הרי שגם הקשר שבין סבל ואמון הוא דו-כיווני ובו זמני והאופניסא אומרת בעצם, שסבל כרוך באמון ואמון כרוך בסבל.

איזו מין קפיצה היא זו? איך מגיע האמון מן הסבל?

כיצד אנחנו יכולים להתאמן באמון שמגיע מן הסבל ובסבל שהוא אמון?

נתבונן באופניסא כרשת תופעות ולא כמהלך מחוליה לחוליה. כאשר אנחנו יודעים את הדברים כמות שהם, חופשיים מדחייה והשתוקקות, כשאנחנו בחירות גמורה מן הצורך להיטפל אל התופעות ברציות והשתוקקויות של צימאון לעוד, צימאון ללא עוד.

כשאנחנו מכירים בעולם ומכירים את העולם כמות שהוא ומתקיימים בו באמון ללא סייג, אנחנו מקבלים באמון ובלא דחייה גם את הנוכחות של הצער.

לפיכך לתת אמון במה שיש כאן כי הוא כאן, פירושו להכיר את הסבל ולהכיר בסבל. וזה אות לאמון מלא.

שתי החוליות הראשונות של העולם שמעבר – סבל ואמון – נעות אז זו אל זו, הלוך ושוב. מן הסבל אל האמון ומן האמון אל הסבל. שלובות זו בזו. לא שתיים.

הכאב שמתוך אמון מלא מאפשר שהייה והאזנה לסבל ואז הוא מקום להתעוררות, שמכוונת במדויק על ידי הכאב.

אם אדם נותן אמון בכאב ומְכַנֵּן אליו, מאפשר לו הכאב כיוון. הכאב נעשה מורה להתעוררות.

באיזה סוג של אמון מדובר?

אמון ללא סייג במרחב הקיום, בו אני תופעה מן התופעות.

מרחב שאין בו גבולות ושאין לו גבולות.

מרחב זה בלתי ידוע לנו, שכן אין לנו מושגים לכנותו. הוא מה שנמצא כאן לפני שצמצמנו אותו למילה כמו "מרחב".

הוא האמון בקיום שלפני היות המושגים. ראייה שלו גם אחרי שהתבררו שוב הדברים כמושגים ותו לא ולפיכך הם בטלים מעצמם.

אמון זה הוא אמון שאיננו יודע ולכן הוא אמון, מכיוון שהוא סומך וסמוך על הבלתי נודע.

ככל שהוא יודע פחות הוא אמון גדול יותר.

זה התיאור הנאמן של אמון.

אמון כזה רואה נכוחה את קיומו של הצער כחומר מחומרי הקיום יחד עם השמחה והשכינה השקטה.

בשרשרת האופניסא, האמון עומד בתווך שבין סבל ושמחה. אולי כי הוא אמון בבואו ובלכתו של הסבל והוא אמון גם בבואה ובלכתה של השמחה.

בואם ולכתם כרוכים זה בזה. זה וזו הם מופעי קיום. זוהי **חמלה** גדולה – ידיעת שמחה וצער וכל השאר, בלא העדפה. היא נתינה של אמון בעולם כמות שהוא. היא חמלה שאינה יודעת גבולות.

כפי שאומרת פתיחתה של האופניסא סוטה:

מי שרואה ויודע את התהוותו של החומר ולכתו, את התחושות בהתהוותן ובלכתן, את ההמשגות בהתהוותן ובלכתן, את תבניות המחשבה בהתהוותן ובלכתן, את ההכרות בהתהוותן ובלכתן – מי שרואה ויודע את זה, יודע את הפסקת הזיהומים.

חולית הסבל באופניסא סוטה מצויה בנקודת האיזון המדויקת שבין אחת-עשרה החוליות הקודמות (נידאנה) לאחת-עשרה החוליות הבאות (אופניסא), כמו חץ שבשבת שיכול לפנות לכל הכיוונים, אחורה אל העיורון מחדש או קדימה אל השחרור.

אחת-עשרה החוליות הראשונות הן **האמת הנאצלה השנייה** – כלומר, האופנים שבהם מתחולל הסבל.

אחת-העשרה החוליות הבאות הן **האמת הנאצלה השלישית** – כלומר, היעלמותם של מרכיבי הסבל תוך שכינה שקטה בקיום.

באופן המתואר לעיל מצוי האדם בעולם הצורות והתחושות וההמשגות והתבניות וההכרות, אבל בה בעת משוחרר מהן. הוא רואה אותן בקיומן והעדרן. במשותן ובהבל שלהן. הוא מצוי בחוויית קיום שהיא מעבר לעולם אבל איננה שוללת עולם. הם היינו הך.

הוויה זו אפילו איננה זקוקה עוד למילה "כאן" ולכן איננה זקוקה עוד ל"מעבר". היא משוחררת מבורות ומשוחררת גם מן השחרור מבורות. לכן משוחררת גם מכל שרשרות ההתהוות המותנית. הבודהיזם יקרא לזה **ריקות**.
סוף הדרך נמצאת בתחילתה.

מכאן אין כל ערך לשאלה ולא ניתן לדעת אם הבודהה קיים או לא ואין עוד הבדלה בין סמסארה ונירוואנה.⁸ שהרי אם סמסארה אז נירוואנה, אם נירוואנה אז סמסארה. בהעדרה של סמסארה אין נירוואנה ובהעדרה של נירוואנה אין סמסארה. שתיהן יצירי הלשון בלבד. וגם אמירה זו מיותרת ויש קיום גם בממד אחר. ובתוך כך אפשר לראות שהבודהה לא לימד אף תורה באף מקום לאף אחד.⁹

⁸ שירת השורש, 25

⁹ [25.24]

לסיום, אני מבקש להשיח כמה דרשות ישנות וטובות בלשוני, אך בהשראתן הגדולה.

מוני, אדם שליו, לא נולד ולא מזדקן ולא מת.

אם לא נולד, איך יזדקן?¹⁰

הוא חי את התופעות שלא נוצרו ולא יִכְלוּ, שאינן טהורות ולא מזוהמות, לא גדושות ולא חסרות ואין שום חוכמה להשיג שם כי היא פה ואני נותן בה אמון מלא.

מכיוון שאין צורך להשיגה והיא פה, אין מכשולים בדרך.

מכיוון שאין מכשולים, אין פחד, ובלא פחד אין טעות והתודעה בהירה אז וזאת נירוואנה.¹¹

תודעה זו היא לא חומר או נוזל או חם או תנועה ולא הכרה ולא העדרה, לא העולם הזה ולא העולם שמעבר ולא אור ולא חושך ומי שמבין זאת חופשי מן הצורה ומהעדר הצורה.

הוויה זו אין לה משך, לא תחילה ולא סוף ולא לידה ולא מוות.

היא זה שלא נולד ואין לו מקור ולא נברא ואין לו צורה ולכן היא חופשיה מן הנולד, שיש לו מקור והוא נברא ובעל צורה.¹²

והיא חירות שלמה משרשרת ההתהוות המותנית. זו חירות מן הצער, שהיא הכרה בקיומו של הצער. וזו חמלה.

¹⁰ עמ' 165 בספר

¹¹ לפי סוטרית הלב

¹² לפי ניבאנה סוטה

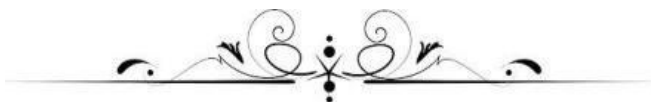
חזוי ננג, מורה הזן הסיני (המאה ה-7), היה בתחילת דרכו טבח במנזר ולא ידע קרוא וכתוב.
יום אחד קראו לו שיר שכתב ראש הנזירים, ביטוי להבנתו את תורת הבודהה:

הגוף הזה הוא עץ הבודהה¹³
והתודעה כמו מראה עומדת.
דאג לצחצח אותה ללא הרף,
פן ידבק בה האבק.

שמע חזוי ננג את השיר והכתיב שיר משלו

מעולם לא היה עץ בודהי
ולא מראה עומדת.
מכיוון שמעולם לא היה דבר
במה ידבק האבק?

פרופסור יעקב רז



¹³ עץ ההתעוררות של הבודהה

סקירה על ההתהוות המותנית

עיקרון ההתהוות המותנית¹⁴ הנו אחד מהלימודים החשובים והייחודיים ביותר בבודהיזם. במספר טקסטים בקאנון הפאלי, הוא תואר על ידי הבודהה כחוק טבע, כאמת בסיסית העומדת וקיימת בפני עצמה, ללא כל תלות בהופעתן של בריות¹⁵ מוארות:

”בין אם טְהֵאגְטָה מופיע או לא, מצב זה קיים והוא עובדת טבע, חוק טבע; דהיינו: עיקרון ההתניה.

”הטטהאגטה מואר כלפי ונעור אל עיקרון זה, מלמד אותו, מציג אותו, מנסח אותו, מצהיר עליו, חושף אותו, מביא אותו לידיעת האחרים, מבהיר אותו ומציין אותו באומריו:
”הביטו, המבנים המנטאליים מותנים על ידי הבורות.

הפְּכוֹת הזאת, נזירים, הבלתי משתנה הזו, הבלתי הפיך הזה, כלומר, החוק הזה של ההתניה, אותו אני מכנה עיקרון ההתהוות המותנית.”
[S.II.25]

הציטוטים הבאים מצביעים על החשיבות אותה ייחס הבודהה לעיקרון ההתהוות המותנית:

”כל מי שרואה את ההתהוות המותנית, רואה את הַדְּהֵמָה, (סנסקריט-
דְּהֵרְמָה); כל מי שרואה את הדהמה, רואה את ההתהוות המותנית.”
[M.I.191]

¹⁴ Paticcasamuppāda – פְּטִיץ'הֶסְמוֹפְּאָדָה

¹⁵ כל היצורים החיים בעלי התודעה.

”באמת ובתמים, נזירים, תלמיד נאצל אשר למד והבין בכוחות עצמו, ללא תלות באמונה באחרים, כי ”כאשר יש את זה, אזי יש את ההוא; עם הופעתו של זה, ההוא מופיע...”

לפיכך, כאשר תלמיד נאצל רואה לאשורם את עלייתו והפסקתו של העולם כפי שהוא, נאמר עליו שהוא ניחן בנקודת המבט המושלמת, בראיה המושלמת; כמי שמגשים את הדהמה האמיתית, כמי שאוחז בידע ובכישורים הייחודיים כמי שנכנס אל זרם הדהמה, תלמיד נאצל משופע בידע המטהר, זה אשר נמצא על סף דלתו של האלמותי.” [S.II.79]

”כל מי שהוא מתבודד או ברהמין ויודע את ההתניות הללו על בוריין, יודע את הגורמים לתנאים הללו, יודע את הפסקתם של התנאים הללו ויודע את הדרך המובילה להפסקתם של התנאים הללו, מתבודד או ברהמין כזה ראוי לשם ’מתבודד בין מתבודדים’ וראוי לשם ’ברהמין בין ברהמינים’ ועליו ניתן לומר: ’הוא השיג את מטרת חייו של המתבודד ואת מטרת חייו של ברהמין’ באמצעות חוכמתו הגבוהה יותר.” [S.II.15,45,129]

בחילופי הדברים הבאים עם אננדה הנכבד, הבודהה מזהיר מפני הפחתת הערך של עומק עיקרון ההתהוות המותנית:

”כמה מופלא! מעולם קודם לכן, לא עלה הדבר על דעתי, אדוני. עיקרון זה של התהוות מותנית, למרות היותו כה עמוק וקשה לראיה, עדיין נראה לי כי עיקרון זה כה פשוט!”

”אל תאמר כך, אננדה, אל תאמר כך. עיקרון זה של התהוות מותנית, הנו לימוד עמוק, קשה להבנה. בשל אי ידיעה, אי הבנה וחוסר הכרה מעמיקה ויסודית של הלימוד הזה, מבולבלים בני האדם כמו סבך חוטים, מוטלים יחדיו כמו חבילות של חוטים, לכודים ברשת, ואינם יכולים להימלט מהגיהינום, מהעולמות התחתונים ומגלגל הסמסארה.” [S.II.92]

אלה שלמדו את תולדות חייו של הבודהה, יכולים להיזכר בהרהורי ההגות שלו זמן קצר לאחר ההארה, טרם התחלתו בהפצת הלימוד. בזמן הזה, הבודהה היה מסויג ולא רצה ללמד, כפי שעולה הדבר מהכתבים:

”נזירים, עלתה בי המחשבה כי ”האמת הזאת אותה גיליתי עמוקה היא, קשה לראיה, סתומה, מרגיעה, מעודנת, לא ניתנת להשגה בעזרת לוגיקה מתחכמת בלבד.

”אך הבריות מתהוללות בהיאחזות, נהנות מהיאחזות ומתענגות על ההיאחזות. עבור בריות המתהוללות, נהנות ומתענגות על ההיאחזות, זהו דבר קשה ביותר לראות: דהיינו, חוק ההתניה, עיקרון ההתהוות המותנית. יותר מכך, גם זה דבר קשה מאוד לראיה: הרגעתן של כל ההתניות, הפסקתן של כל ההיאחזויות, נטישת ההיאחזות, איזון התודעה, הפסקה, ניבאנה, (סנסקריט-נירְוַאנָה). אם הייתי מעביר את הלימוד הזה ודבריי לא היו מובנים, היו הדברים פשוט מייגעים וקשים.”

[Vin.I.4; M.I.167]

פסקה זו מזכירה שני שיעורי לימוד: עיקרון ההתהוות המותנית וניבאנה, תוך הדגשת עומקם וחשיבותם בהתייחס להארה של בודהה וללימוד.

סוגי התהוות מותנית על פי הכתובים

את האזכורים המופיעים בכתבים בהתייחס לעיקרון ההתהוות המותנית, ניתן לחלק לשתי קבוצות עיקריות. בקבוצה הראשונה, אלה המתארים את העיקרון הכללי, ובקבוצה השנייה, אלה המפרטים גורמים נבחרים הקשורים יחדיו כחוליות בשרשרת.

הקבוצה הראשונה בדרך כלל מקדימה את השנייה, ומטרתה לספק מתאר כללי של העיקרון.

הקבוצה השנייה שכיחה יותר בהופעתה בכתובים, והיא באה לידי ביטוי כעומדת בפני עצמה. ניתן להתייחס לתיאור של הקבוצה השנייה כביטוי המעשי לעיקרון ההתהוות המותנית, כפי שהיא אכן מראה, כיצד התהליך הטבעי מתקיים בעקבות העיקרון הכללי.

את שתי הקבוצות הללו ניתן לחלק חלוקה נוספת, לשני ענפים. הראשון מציג את תהליך ההתהוות והוא נקרא: סְמוּדָּה־נְרָה, הרצף בצורתו הפונה קדימה ותואם לאמת הנאצלת השנייה מתוך ארבע האמיתות הנאצלות – המקור לסבל (דוֹקָה סְמוּדָּה).

הענף השני, מציג את תהליך ההפסקה והוא נקרא: נִירוּדָּה־נְרָה. זהו הרצף במצבו ההפוך לראשון (קרי: בצורתו הפונה לאחור) והוא תואם את האמת הנאצלת השלישית - הפסקתו של הסבל (דוֹקָה נִירוּדָּה).

העיקרון הכללי

במהותו, תואם עיקרון כללי זה את מה שמכונה בפאלי אִידָּאֶפָּאֶצְ'אִיאָטָא, עיקרון הסיבתיות. [S.II.28,65]

א. "כשזה קיים, ההוא קיים.

עם הופעתו של זה, ההוא מופיע.

ב. כשזה איננו, ההוא איננו.

עם הפסקתו של זה, ההוא פוסק".

העיקרון על השלכותיו המעשיות

א.

- (1) אִוְיָא – פֶּאצְ'אִיא סְנְקְהָרָה
עם הבורות כתנאי, ישנם מבנים מנטאליים.
- (2) סְנְקְהָרָה – פֶּאצְ'אִיא וִינְיָנָם
עם מבנים מנטאליים כתנאי, (ישנה או עולה) ההכרה.
- (3) וִינְיָנָה – פֶּאצְ'אִיא נְאִמְאָרוּפָהם
עם ההכרה כתנאי, (ישנם) גוף ותודעה.
- (4) נְאִמְאָרוּפָה – פֶּאצְ'אִיא סְאִלְיָטָאנָם
עם גוף ותודעה כתנאי, (ישנם) ששת בסיסי החושים.
- (5) סְאִלְיָטָאנָה – פֶּאצְ'אִיא פֶּהָאסוּ
עם ששת בסיסי החושים כתנאי, (ישנו) מגע (חושי).
- (6) פֶּהָסָה – פֶּאצְ'אִיא וְדָנָא
עם מגע כתנאי, (ישנן) התחושות¹⁶.
- (7) וְדָנָא – פֶּאצְ'אִיא טָאנְהָאם
עם התחושות כתנאי, (ישנה) ההשתוקקות¹⁷.
- (8) טָנְהָא – פֶּאצְ'אִיא אוּפְאָדָאנָם
עם השתוקקות כתנאי, (ישנה) היאחזות.
- (9) אוּפְאָדָאנָה¹⁸ – פֶּאצְ'אִיא בְּהָאוּ
עם היאחזות כתנאי, (ישנה) התהוות.

¹⁶ הכוונה לעלייתן של התחושות משלושת הסוגים: תחושות נעימות, תחושות לא נעימות ותחושות ניטראליות.

¹⁷ טנהא – הפירוש המילולי של המילה הינו "צמא".

¹⁸ פירוש נוסף למילה ' אוּפְאָדָאנָה' בפאלי, הוא 'חוסר נדיבות', שמשמעותו: גילוי חוסר נדיבות כלפי זה בו אנו אווזים. הדבר נכון במיוחד במצבי היאחזות רגשיים באחרים (תרגום נוסף שניתן על ידי ד"ר אביתר שולמן הוא "הנכסה" מלשון "הפיכה לנכס" – המתרגמים לעברית).

- (10) בְּהַאֲוֹא – פֶּאצְּאִיא גְּאֻטִי
 עם התהוות כתנאי, (ישנה) לידה.
- (11) גְּאֻטִי – פֶּאצְּאִיא גְּרַאמְרְנַאם
 עם לידה כתנאי, (ישנם) זקנה ומוות.
- (12) סוֹקַא – פֶּאריִדְוַא – דוֹקְהַה – דוֹמַנְאסְאופִיסַא – סַאמְבְּהַאֲוַאנְטִי
 צער, קינה, כאב, אבל וייאוש.
- אַוַאמַאטְאסַא קַאוַאלַאסַא דוֹקְהַה קְהַנְדְּהַהסַא סְמוֹדִיו הוֹטִי
 זוהי העלייה של המצבור הגדול הזה של הסבל.

ב.

- (1) אֲוִיגְּאִיָּה טְבַאבַא אַסְאסַא – וִירַאגַא נִירוֹדְּהַה סְנְקְהַאָרְהַה – נִירוֹדְּהוּ
 עם הפסקתה המוחלטת של הבורות, פוסקים המבנים המנטאליים.
- (2) סְנְקְהַאָרְהַה – נִירוֹדְּהַה וִינְיַאנְהַה – נִירוֹדְּהוּ
 עם הפסקת המבנים המנטאליים, פוסקת ההכרה.
- (3) וִינְיַאנְהַה – נִירוֹדְּהַה נְאֻמַארוֹפְּהַה – נִירוֹדְּהוּ
 עם הפסקת ההכרה, פוסקים הגוף והתודעה.
- (4) נְאֻמַארוֹפְּהַה – נִירוֹדְּהַה סַאלְיַטְאנְהַה – נִירוֹדְּהוּ
 עם הפסקת הגוף והתודעה, פוסקים ששת בסיסי החושים.
- (5) סַאלְיַטְאנְהַה – נִירוֹדְּהַה פְּהַסַא – נִירוֹדְּהוּ
 עם הפסקת ששת בסיסי החושים, פוסק המגע.
- (6) פְּהַסַה – נִירוֹדְּהַה וְדַנַא – נִירוֹדְּהוּ
 עם הפסקת המגע, פוסקות התחושות.
- (7) וְדַנַא – נִירוֹדְּהַה טְנְהַא – נִירוֹדְּהוּ
 עם הפסקת התחושות, פוסקת ההשתוקקות.
- (8) טְנְהַא – נִירוֹדְּהַה אוֹפְּאֻדְּאנְהַה – נִירוֹדְּהוּ

עם הפסקת ההשתוקקות, פוסקת היאחזות.

(9) אופֿאָדאָנה - נִירוֹדְהָהּ בהאווא - נִירוֹדְהָהּ

עם הפסקת היאחזות, פוסקת ההתהוות.

(10) בְּהֶאָנוּא - נִירוֹדְהָהּ גְ'אָטִי - נִירוֹדְהָהּ

עם הפסקת ההתהוות, פוסקת הלידה.

(11) גְ'אָטִי - נִירוֹדְהָהּ גְ'אָ-מֶרְנָה

עם הפסקת הלידה, פוסקים ההזדקנות והמוות.

(12) סוֹקָא - פֿאַרִיִדְנָא - דוֹקְהָהּ - דוֹמָאָנְאָסֶאָפִֿיִסָא נִירוֹגְ'הֶנְטִי

צער, קינה, כאב, אבל ויאוש, פוסקים.

אַוּאָמָאָטָאָסָא קָאָנְאָלָאָסָא דוֹקְהָהּ הֶנְדְּהָהּ סָא נִירוֹדְהָהּ הוֹטִי

וכך פוסק המצבור הגדול הזה של הסבל:

[Vin.I.1-3; S.II.1,65]

ראוי לציין שמתכונת זו מתייחסת להתהוות המותנית כתהליך עלייתו והפסקתו של הסבל. זהו הניסוח הנפוץ ביותר המצוי בכתבים. במקומות מסוימים, תהליך זה מוצג כעלייתו והפסקתו של העולם, תוך שימוש במילים הפאליות – "כך, נזירים, היא עליית העולם" (אַיָאָם קָהוּ בְּהִיקָאָנְאָ לוקאָסָא סְמוֹדִיו) ו- "כך, נזירים, היא התמוססות העולם" (אַיָאָם קָהוּ בְּהִיקָאָנְאָ לוקאָסָא אֶטָאָנְגָמוּ) [S.II.73]; או "כך עולה העולם הזה" (אַיָאָמָאָיָם לוקו סְמוֹדִיֶהֲטִי), ו- "כך חדל העולם הזה" (אַיָאָמָאָיָם לוקו נִירוֹגְ'הֶאָטִי), [S.II.78].

למעשה, שני הניסוחים הללו הנם בעלי משמעות זהה, דבר אשר יובהר כאשר המונחים שלנו יוגדרו.

בטקסטים ובביאורים של האֶבְהִידְהִמָּה (סנסקריט-אֶבְהִידְהִרְמָה), עיקרון ההתהוות המותנית ידוע גם כִּפְאֶצְ'אִיאֶקֶאֶרָא', מונח המתייחס לטבע תלות הגומלין של הדברים.

הצורה המורחבת המובאת לעיל, כוללת שנים-עשר גורמים המוצגים בצורה של מעגל והם קשורים זה לזה בתלות גומלין. אין לכך התחלה ואין לכך סוף. הצבת הבורות בהתחלה, איננה מרמזת לכך שהיא הגורם הראשון, או ראשית כל הדברים. הבורות הושמה בהתחלה למען הבהירות, על מנת להתוות את המעגל ולמקם נקודת התחלה הנתפסת כמעשית ביותר. למעשה, אנחנו מוזהרים שלא להניח שהבורות הנה הגורם הראשון, ולאחריה מופיע תיאור עלייתה המותנית של הבורות (אֶסְאֶוּא-סְמוּדְיָה אֶוּיְגָ'א-סְמוּדְיָו, אֶסְאֶוּא-נִירוּדְיָה אֶוּיְגָ'א-נִירוּדְיָהוּ) – הבורות עולה עם עלייתם של ה"שטפים"¹⁹ וה"קלקולים"²⁰ והם פוסקים כאשר זו פוסקת. [M.I.55]

שתיים עשרה החוליות במתכונת המקובלת של ההתהוות המותנית, נספרות החל מהבורות ועד להזדקנות ומוות, בלבד. באשר ל"צער, קינה, כאב, אבל וייאוש", אלה למעשה תוצרי לוואי של ההזדקנות והמוות, עבור זה שנוכחים בו "השטפים" וה"קלקולים", והם משמשים כקרקע המצמיחה שטפים נוספים, וכתוצאה מכך – בורות, המפעילה שוב את המעגל.

¹⁹ אסאווה - ארבעת ה"שטפים" (אסאווה) הם ארבע הנטיות הבסיסיות והעמוקות שקיימות בנו ופועלות כגורמים המצמידים אותנו למעגל הלידה מחדש והסמסארה.

²⁰ קִילְסָה או קְלָשָה - הם ה"זיהומים" של התודעה, אשר מונעים מאתנו לראות את המציאות כפי שהיא לאשורה. שלושת הזיהומים הם לוֹבְהָה - השתוקקות לתחושות הנחוות על ידנו כנעימות, דוֹסָה - דחייה ורתיעה מתחושות הנחוות על ידנו כבלתי נעימות, מוֹהָה - בלבול, בורות ואשליה המובילים לתגובות אוטומטיות הנובעות מדפוסים ונטיות בסיסיות הנטועות בנו עמוק.

הבודהה לא תמיד תאר את מעגל ההתהוות המותנית בדרך אחת ושיטתית (מתחילתו ועד סופו). הוא עשה שימוש במתכונת המורחבת במקרים בהם הסביר את העיקרון באופן כללי, אך כאשר התייחס לבעיה מסוימת, הוא הציג פעמים רבות את המעגל בסדר הפוך, כלומר:²¹.

הזדקנות ומוות ← לידה ← התהוות ← היאחזות ← השתוקקות ← תחושות ← מגע

ששת בסיסי החושים ← גוף ותודעה ← הכרה ← דפוסיס מנטאליים ← בורות

בתיאורים אחרים²² הוא עשוי היה להתחיל בגורמים האמצעיים דווקא, בהתחשב בסוג הבעיה או השאלה שהוצגה בפניו. לדוגמא, הוא עשוי היה להתחיל בלידה (ג'אטי) [S.II.52], בתחושות (נדנא) [M.I.266], או בהכרה (ויננאנה) כשהוא ממשיך בשלבים משם והלאה עד להזדקנות ומוות (ג'רא מרנה), או שהיה פונה בכיוון ההפוך ומגיע עד לבורות (אנ'א). היו מצבים בהם התחיל בגורם שונה לחלוטין מ-12 הגורמים הקשורים במעגל והיה מתאים אותו לגורמים על פי שרשרת ההתהוות המותנית.

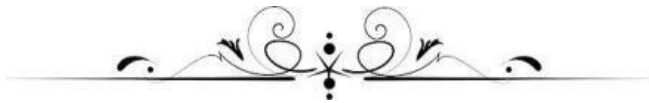
נקודה נוספת אותה ראוי לציין היא שההתהוות המותנית של קשרים אלו על פני המעגל, אין משמעותה כי "דבר זה נגרם בשל ההוא", באופן הפשטני. הגורמים המעורבים בגדילתו של העץ, למשל, כוללים לא רק את הזרע, אלא גם את האדמה, הלחות, הדשן, טמפרטורת האוויר, וכך הלאה. כל אלה הנם גורמים משתתפים.

²¹ [S.II.5-11,81]

²² [S.II.77]

בנוסף לכך, היות הדבר גורם משתתף, איננו מרמז מאומה לגבי מקומו בסדר הרצף על פני הזמן. למשל, בדוגמא של העץ, הגורמים השונים, כמו הלחות, הטמפרטורה, האדמה, וכן הלאה, כל אלה צריכים להתקיים יחדיו ולא בסדר רציף, למען טובתו של העץ.

בנוסף לכך, במצבים מסוימים הגורמים הנם בעלי תלות הדדית, כל אחד מהם מתנה את קיומו של האחר. לדוגמא, הביצה היא תנאי לקיום התרנגולת, ואילו התרנגולת היא תנאי לקיומה של הביצה.



הפרשנות של ההתהוות המותנית

את עיקרון ההתהוות המותנית ניתן לפרש במספר דרכים, אותן ניתן לסכם באופן כללי באופן הבא:

1. כייצוג של התפתחות החיים או העולם, בהתבסס על הגדרה מילולית של מונחים כמו "עלייתו של העולם" (לוקא-סמודיָה).
[S.II.73]

2. כייצוג לעלייתם ולהפסקתם של חיי הפרט או סבלו של הפרט.

הדרך השנייה ניתנת לחלוקה נוספת לשתי קבוצות משנה:

2.1 כביטוי לתהליך מתמשך על פני תקופת זמן ארוכה, מתקופת חיים לתקופת חיים. זאת הפרשנות המילולית יותר; זהו גם ההסבר הרווח בטקסטים הפרשניים, בהם הנושא מפורט לפרטי פרטים, עד כי הלומד החדש עלול להיות מבולבל בשל שפע המונחים הטכניים.

2.2 כביטוי לתהליך מתמשך המתרחש ברציפות.

למרות היותה קשורה לנאמר לסעיף הקודם, פרשנות זו מעניקה הגדרה עמוקה ומעשית יותר של המונחים, תוך מתן דגש לרגע הנוכחי בהווה, הנחשב כיעד האמיתי של הלימוד. סוג זה של פרשנות, נתמך על ידי לימודים המופיעים בסוטות שונות ובאבהידהמה פִּיטְקָה ישנם מספר קטעים המתארים את תהליך ההתהוות המותנית כולו, ברגע תודעה אחד.²³

²³ Abhidhammahajaniya of the Paccayakara-vibhanga: Vbh.138ff

בפרשנות הראשונה המוצגת לעיל, נעשים ניסיונות לפרש את עיקרון ההתהוות המותנית כתיאוריה העוסקת במוצא העולם, כשהיא מתייחסת לבורות (אֵוִיג'א) כגורם הראשון ומתחקה אחר ההתפתחות דרך כל 12 הקשרים. פרשנות מסוג זה עושה את הלימוד הבודהיסטי דומה מאוד ללימוד של כל הדתות והפילוסופיות האחרות, המושתתות על עיקרון מנחה לגבי הבריאה, כמו אלוהים.

הפרשנויות של לימודי הדתות והפילוסופיות האחרות נבדלות מזו של הבודהיזם בדבר אחד בלבד, הלימוד שלהן מתאר את בריאתו ועצם קיומו של העולם כפועלו של כוח עליון כלשהו, בעוד שהלימוד הבודהיסטי, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בפרשנות זו, מסביר את הדברים כצורה של התפתחות על פי חוקי הטבע של סיבה ותוצאה.

יחד עם זאת, אין ספק שפרשנות זו סותרת את הלימוד של בודהה, מכיוון שכל לימוד או אסכולה מחשבתית הגורסים כי העולם נוצר מגורם ראשוני מוגדר ומובחן, עומדים בניגוד לרעיון הסיבתיות או ההתהוות המותנית, הטוען באופן ברור שכל הדברים מצויים בתלות גומלין, ועולים באופן רציף ומתמשך בשל השפעות של גורמים ותנאים. כל גורם ראשוני, בין אם זה אלוהים, כוח עליון או כל דבר אחר, הוא בגדר בלתי אפשרי.

הפרשנות לגבי מעגל ההתהוות המותנית, כתיאור של התפתחות החיים או העולם, הנה ישימה כאשר היא מציגה תמונה של היקום כמתפקד על פי תהליכים טבעיים של צמיחה וקמילה, העולים ומתגלים ללא הרף על פי תכתיב של סיבה ותוצאה.

כאשר אנו ניגשים להעריך את הפרשנויות הללו, עלינו לזכור את מטרתו של הבודהה בלימוד על ההתהוות המותנית. בדרשותיו, התמקד הבודהה

בהצגת אותם דברים בהם ניתן לעשות שימוש על בסיס מעשי, בהתמודדות עם בעיות החיים. הוא לא עודד ניסיונות להבין את המציאות באמצעות השערות, דיון, פולמוס או ניתוח של בעיות מטאפיזיות, שאליהם התייחס כבלתי אפשריים ובלתי יעילים. מסיבה זו, כל הערכה של לימוד כבודהיסטי אותנטי, צריכה לכלול בתוכה את ההתייחסות לערכו במונחים של עקרונות אתיים.

הגדרתו של עקרון ההתהוות המותנית כתהליך התפתחות מתמשך חסר התחלה וסוף, למרות שהיא נראית כתקפה, לכאורה, עשויה עדיין להיתפס כבעלת ערך אתי מוגבל. מה שניתן להפיק ממנה הוא:

(1) ראייה רחבה יותר של העולם, כתהליך מתמשך המתרחש על פי זרימה של סיבה ותוצאה וכפוף לתנאים המצויים בתהליך הטבעי. אין בורא או ממונה אחראי, וכמו כן העולם איננו רצף של אירועים אקראיים חסרי תכלית.

שאיפות ומטרות אינן מתממשות רק בשל הרצון שהן תתממשה, באמצעות תפילות תחינה לאלים או מזל, אלא באמצעות השקעת מאמץ עצמי של הפרט, על בסיס הבנת הגורמים והתנאים.

(2) יצירת התנאים הנכונים להפקת התוצאות הרצויות, יכולה להתקיים רק עם הבנת הגורמים הללו והדרך בה הם מתקשרים לתוצאותיהם.

דבר זה מצריך נוכחות חוכמה (פְּנִיָּא) המסוגלת להבחין במורכבויות הללו; יש להתמודד עם החיים באמצעות חוכמה ולבטא את החוכמה בחיים כחלק בלתי נפרד מהווייתם.

3) הבנת התהליך הטבעי כתהליך הכפוף לרצף בלתי פוסק של סיבה ותוצאה, יכולה להועיל מאוד בהפחתת האשליות והתעתוע, הגורמים להיאחזות בדברים ולהזדהות עמם כהיותם "עצמי". נקודת מבט זו מאפשרת מערכת יחסים בריאה ועצמאית יותר עם הדברים כפי שהם.

ההתייחסות לעקרון ההתהוות המותנית כתיאוריה של מוצא העולם, למרות היותה תואמת את הלימוד של הבודהה, היא עדיין שטחית למדי. היא חסרה ניתוח מרגע לרגע, מעמיק ומפורט של המרכיבים הפיזיים והמנטאליים. היא איננה מבוססת דיה או ברורה מספיק כדי להוביל באופן חד משמעי לשלושת התוצאות המזכרות למעלה, במיוחד לשלישית.

על מנת לבדוק לעומק את האמת, יש צורך לבחון את התגלגלות האירועים הטבעית ביתר פירוט, על בסיס אישי ולהתבונן באמת של תהליך זה כפי שהוא מתרחש הלכה למעשה בחיינו, גם בהתרחשויות הקצרות ביותר.

עם מודעות ברורה כזאת, תגבר הסבירות ששלושת היתרונות שנזכרו למעלה, אכן יתקיימו. דרך אגב, פרשנות זו לטווח המידי יותר, איננה שוללת את הפרשנות לגבי התהליך כהתפתחות על בסיס לטווח ארוך.

כל הסבר של עיקרון ההתהוות המותנית כתיאוריה העוסקת במוצא העולם, בין אם במובן הבסיסי ובין אם במובן המעודן יותר, יהיה חסר עומק. הפרשנות השנייה המתייחסת לחיי הפרט, ובמיוחד לתהליך הסבל המתמשך, היא עמוקה הרבה יותר.

מתוך התיאורים של מעגל ההתהוות המותנית כתהליך אישי העובר על הפרט, ההסבר המכסה מספר תקופות חיים (זה המתואר ב-2.1). הנו המקובל ביותר ומופיע בהרחבה הרבה ביותר בהארות ובביאורים²⁴, שם הוא מקבל התייחסות מפורטת ביותר ונדון בפרטי פרטים, מסוכם ומודגם. יחד עם זאת, באותה עת, שיטתיות מורכבת זו נוטה להיות נוקשה למדי ונוטה לעטוף את הנושא בסוג של מסתוריות, עבור הלומד החדש. כאן יוקדש לכך פרק מיוחד, לאחר הפרק העוסק בפרשנויות הקשורות חלקית להתהוות המותנית.

המשמעות היסודית

ביסודו, עיקרון ההתהוות המותנית הנו תיאור התהליך של עלייתו והפסקתו של הסבל. המילה "סבל" (דוקָה) הנה מונח מאוד חשוב ומרכזי בבודהיזם. הוא מרכזי במספר לימודים החשובים ביותר בבודהיזם, כמו שלושת מאפייני המציאות (טִלְקָהְנָה) וארבע האמיתות הנאצלות (אַרְיָה-סצ'ה).

על מנת להבין ביתר בהירות את עקרון ההתהוות המותנית, חשוב ביותר להבין תחילה את המילה דוקָה או "סבל":

1. דוקָה דוקָהְטָה – הסבל הנחוה באמצעות הרגשה. מונח זה כולל הן סבל גופני והן סבל מנטאלי – מיחוישים, כאבים, עצב וכן הלאה – כל מה שבדרך כלל מובן באמצעות המילה "סבל".

²⁴ See Visuddhimagga, Vism.517-586; Vbh.A.130-213 (approx.) (pp. 199-213 (approx.) describe the one-mind-moment process).

(המילה התואמת לכך בפאלי היא דוקהה וְדָנָא – הרגשת הסבל המתעוררת כאשר עולה תחושה לא נעימה ולא רצויה לנו).

2. **דוקההטָה וַיִּפְאַרְיִנְאָמָה** – הסבל הטבוע בעצם השינוי; הסבל הטמון בחוסר היציבות של האושר. סבל זה נגרם בשל השינויים הפנימיים, והפסקתו של האושר. ניתן לראות זאת ביום חם, למשל, כאשר אנחנו עובדים בחוץ. יתכן שלא נבחין בחום אם התרגלנו אליו, אך ברגע שניכנס לחדר ממוזג, התחושה הנעימה המושרית עלינו עלולה לגרום לנו לתגובה לא נעימה כאשר נצא שוב החוצה – נחוש את החום כבלתי נסבל. התחושה הרגילה של החום, הופכת להיות לתחושה לא נעימה בגלל הנעימות של קרירות החדר הממוזג. הנעימות של החדר הממוזג מובילה בעקבותיה להרגשת החום כתחושה לא נעימה. זה כמעט כאילו הסבל נמצא בנו במצב רדום, רק כדי להתגלות כאשר ההרגשה הנעימה מתפוגגת. ככל שההרגשה הנעימה היא בעלת עוצמה רבה יותר, כך עוצמתי יותר השינוי ההופך להיות לסבל, ונראה שהסבל מתעצם בהתאמה לעוצמתה של ההרגשה הנעימה. אם ההרגשה הנעימה לא התעוררה, סביר מאוד שהסבל הכרוך בה אף הוא לא יעלה. אם לתחושה הנעימה מתלווה המודעות לטבעה ההפכףך, היא מתעמעמת בשל פחד, דאגה וחרדה. כאשר התחושה הנעימה חולפת במהלך הזמן, מתלווה לכך ההשתוקקות "פעם היה לי האושר הזה, כעת הוא חלף".

3. **סִנְקָהאַרְה דוקההטָה** – הסבל הטבוע בכל הסִנְקָהאַרות, כל הדברים העולים מתוך התבניות המנטאליות; במיוחד בחמשת הקהֶנְדָה – המיצרפים. דבר זה מתייחס לכך שכל הדברים המותנים נתונים להשפעת הכוחות המנוגדים של לידה

והתפרקות, לכך שהם לכשעצמם אינם מושלמים, אלא קיימים רק כחלק מהרצף של סיבה ותוצאה. ככאלה, הם עלולים לגרום סבל (כלומר, תחושה של סבל, או דוקָהּה דוקָהּה) בכל פעם שעולה בנו השתוקקות כפייתית והיאחזות באותם דברים, בשל הבורות.

הסוג החשוב ביותר של הסבל הנו הסוג השלישי, המתאר את הטבע הטבוע בכל התנאים, הן גופניים והן מנטאליים.

סְנְקָהּאָרָה דוקָהּהּה או סבל שמקורו בתבניות המנטאליות, כמאפיין טבעי, הנו בעל משמעות פסיכולוגית, כאשר קיימת הבנה שאין ביכולתם של התנאים ליצור שום סיפוק מושלם. לכן ככאלה – הם יגרמו סבל לכל מי שינסה להיאחז בהם.

עיקרון ההתהוות המותנית מציג את התלות ההדדית ואת יחסי הגומלין של כל הדברים, בצורה של רצף. כרצף, ניתן לנתחו ממספר נקודות מבט שונות:

כל הדברים מצויים בתלות הדדית ויחסי גומלין;
כל הדברים קיימים ביחס זה לזה;
כל הדברים תלויים בגורמים;
לכל הדברים אין קיום מתמשך, אף לא לרגע;
לכל הדברים אין ישות פנימית, עצמאית ומובחנת משלהם;
כל הדברים אינם בעלי גורם ראשוני או התחלה.

במילים אחרות, העובדה שכל הדברים מופיעים בצורות מגוונות ושוונות של צמיחה והתפרקות, משקפת את הטבע האמיתי שלהם כמתנהלים ברצף או כתהליך.

היותם מתנהלים ברצף, מצביעה על כך שהם מופיעים כצירוף של גורמים. הדברים מופיעים בצורה של רצף מכיוון שהגורמים השונים מצויים בקשרי גומלין. הרצף נע ומשנה צורה ללא הרף, מכיוון שהגורמים השונים אינם יכולים להתקיים לאורך זמן, אפילו לא לרגע אחד.

הדברים אינם יכולים להתמשך לאורך זמן, אפילו לא לרגע אחד, מכיוון שלא טבועה בהם ישות פנימית קבועה משל עצמם. מכיוון שאין להם ישות פנימית משל עצמם, הם תלויים באופן מוחלט, בגורמים.

מכיוון שהגורמים הם בעלי קשרי גומלין ותלות הדדית, הם משמרים צורה של רצף, בשל היותם קשורים זה בזה ותלויים זה בזה באופן שלא ניתן לנתקו, ולפיכך, משמעות הדבר שאין להם כל גורם ראשוני.

ניתן להציג זאת על דרך השלילה:

אם לדברים הייתה ישות פנימית משל עצמם, הם היו בעלי יציבות כלשהי;

אם הם היו יכולים להיות יציבים, אפילו לרגע אחד, הם לא היו יכולים להיות באמת קשורים זה לזה בקשרי גומלין;

אם הם לא היו קשורים זה לזה בקשרי גומלין הם לא היו יכולים להתנהל על רצף מתמשך;

אם לא היה מתקיים רצף מתמשך של סיבה ותוצאה, פעולתו של הטבע, הייתה בלתי אפשרית;

ואם היה קיים עצמי פנימי אמיתי בתוך הרצף הזה, לא היה מתקיים תהליך שמהותו תלות הדדית אמיתית של סיבה ותוצאה.

הרצף המתמשך של סיבה ותוצאה המאפשר לכל הדברים להתקיים כפי שהם, יכול לפעול רק מכיוון שהדברים הם זמניים, בני חלוף, עולים ופוסקים ללא הרף, ואין להם ישות פנימית קבועה משל עצמם.

מאפיין הארעיות, חלופיות הדברים, העלייה וההפסקה, נקרא: **אָנִיצ'הָטָא**.

המאפיין של כפיפות הדברים ללידה והתפרקות, שמטבעו יוצר מתח וקונפליקט וכן העדר של שלמות פנימית וקבועה, נקרא: **דוקהה דוקההטָה** או **דוקהה דוקהה**.

תכונת הריקות מכל ישות "עצמי" אמיתית נקראת: **אָנְטָה**.

עיקרון ההתהוות המותנית מדגים את שלושת התכונות הללו, המאפיינות את כל הדברים, ומציג את התלות ההדדית ויחסי הגומלין של כל הדברים, ביצירתם את מכלול ההתרחשויות השונות בטבע.

תפקודו של עקרון ההתהוות המותנית מתייחס לכל הדברים, הן הפיזיקאליים והן המנטאליים, ומבטא את עצמו באמצעות מספר חוקי טבע. ואלה הם:

- ❖ **דְהִמְהַנְיָאמָא** – חוק הטבע של סיבה ותוצאה.
- ❖ **אוֹטוֹנְיָאמָא** – חוק הטבע הקשור לאובייקטים פיזיקאליים (החוקים הפיזיקאליים).
- ❖ **בִּינְ'אִנְיָאמָא** – חוק הטבע הקשור לדברים החיים והמולדים (חוקים ביולוגיים).
- ❖ **צִיטָאנְיָאמָא** – חוקי הטבע השולטים בפעולת התודעה (חוקים פסיכולוגיים או נפשיים).
- ❖ **קְמֵהַנְיָאמָא** – חוק הקמה, שהוא בעל חשיבות מיוחדת בקביעת רווחתו של האדם והוא קשור באופן ישיר להתנהגות מן ההיבט המוסרי.

ראוי לציין שהקמה, כמו בכל יחסי גומלין בין סיבה ותוצאה, יכולה לפעול אך ורק מכיוון שהדברים הנם ברי חלוף והם ריקים מישות פנימית עצמאית (אנטה). אם הדברים היו קבועים ובעלי ישות פנימית משלהם, אף אחד מחוקי הטבע הנ"ל, כולל חוק הקמה, לא היו מסוגלים לפעול. יותר מכך, חוקים אלה תומכים בַּאמת האומרת שאין כל גורם מחולל ראשוני או בראשית.

לדברים אין ישות פנימית משלהם מכיוון שהם עולים בתלות בגורמים ומצויים ביחסי גומלין עמם.

להלן הדגמה פשוטה: מה שאנחנו מכירים כ"מיטה" עולה מתוך אוסף של רכיבים רבים, לגביהם אנו מניחים הנחה שיש בפנינו צורה מוכרת (על רקע ידע וניסיון העבר). "מיטה" ללא הרכיבים הללו, איננה קיימת. כאשר כל הרכיבים יתפרקו, לא תהיה יותר "מיטה". כל מה שנותר הוא התפיסה של ה"מיטה". אפילו תפיסה זו, איננה קיימת קיום עצמאי, אלא יש לקשר אותה לתפיסות נוספות, כמו "שינה", משטח ישר, בסיס, חלל ריק, וכן הלאה.

תפיסות נוצרות בתודעה באמצעות הקשרים של יחסי גומלין. עבור מרבית בני האדם, ברגע שיחסי גומלין מקבלים צורה של תפיסה, ההרגל להיאחז בדברים באמצעות השתוקקות והיאחזות, קושר לתפיסות הללו ישויות קבועות. היאחזות כזאת מבודדת את התפיסה מיחסי הגומלין שלה עם דברים אחרים, ו"מכתימה" את התפיסות ברעיונות של "אני", "עצמי" ו"שלי", דבר אשר מוביל להזדהות עמן, ולכן נמנעת כל הבנה אמיתית של הדברים.

לדברים אין גורם ראשוני או הפצעה ראשונית. אם נתחקה לאחור אחר זרם הגורמים עד אינסוף, לא נוכל למצוא גורם מחולל ראשוני לשום דבר. למרות זאת, קיימת נטייה בקרב בני האדם, לנסות למצוא סוג כלשהו של גורם מחולל ראשוני;

סוג כזה של חשיבה מנוגד לדרך הטבע ומוביל לתפיסות העומדות בניגוד לאמת. זהו סוג של הונאה עצמית, הנובעת מן ההרגל האנושי להפסיק כל חקירה ביחס לגורמים, בזיהוי הגורם הראשון, מבלי להמשיך הלאה. לפיכך, ההבנה המקובלת לגבי סיבה ותוצאה, תוך אמונה בגורם מחולל ראשוני לדברים, איננה נכונה והיא סותרת את חוקי הטבע. בהתייחס לדברים כפי שהם, עלינו להמשיך ולחקור לאחור באמצעות השאלה "מהו הגורם לגורם המחולל הראשוני, לכאורה?" וכך הלאה.

לא ניתן למצוא גורם כזה.

השאלה אותה יש לשאול היא "מדוע יש צורך בכלל בגורם בראשוני לדברים?".

סוג נוסף של דפוס חשיבה המנוגד לדרך הטבע וקשור לרעיון של גורם מחולל ראשוני, היא האמונה שבהתחלה לא היה כלום. רעיון כזה עולה מתוך ההתקשרות לתפיסת העצמי (אֵטָה), והיא כשלעצמה נובעת מתוך ההתקשרות לתפיסות. באופן זה פועל תהליך הדדוקציה – זה לא היה קיים קודם, אך הפך להיות קיים (יש מאין). חשיבה מוטעית כזאת נובעת מההרגל האנושי "להיאחז בתפיסות" או "לא לדעת את האמת של התפיסות", קרי: לא לדעת את הדברים כפי שהם. דבר זה מוביל לניסיון לחפש משהו נצחי, גורם מחולל ראשוני, המניע את כל הדברים, או בורא, וזה כשלעצמו מעורר מספר סתירות, כגון: "כיצד הנצחי יכול ליצור את הלא-נצחי?".

למעשה, בזרימה הדינמית של סיבה ותוצאה, אין כל צורך בתפיסה כלשהי התומכת או שוללת קיום ראשוני קבוע כלשהו, הן לגבי "ראשית הדברים" והן לגבי הרגע הנוכחי. תחת זאת יש לבחון את השאלה ואף לעודד אותה: "מדוע נחוץ בכלל אי-קיום לפני היות הקיום?".

האמונה המקובלת שכל הדברים נבראו על ידי בורא, היא רעיון נוסף העומד בסתירה למציאות. אמונה כזאת הנה תוצאה של חשיבה דדוקטיבית, המבוססת על התבוננות האדם ביכולתו ליצור דברים ולייצר אובייקטים מסוגים שונים, כגון אמנות וכך הלאה. באמצעות התהליך הדדוקטיבי עולה התפיסה שלכל הדברים ביקום יש בורא. באופן זה אנחנו מוליכים את עצמנו שולל, כאשר אנחנו מבודדים את תפיסת ה"בריאה" או ה"יצירה" מהרצף הטבעי של סיבה ותוצאה, ולפיכך התפיסה ממנה צומחת ההנחה הבסיסית שלנו, בטעות יסודה. למעשה, ה"יצירה" הנה שלב אחד בלבד בתהליך ההתהוות המותנית. היכולת שלנו ליצור בכלל, נובעת מכך שנוצרו התנאים להתהוות הדבר, בתהליך של יחסי גומלין, והוא זה המוביל בסופו של דבר ל"היווצרות" התוצאה הרצויה.

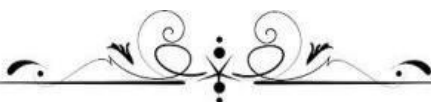
אנו נבדלים מהגורמים המעורבים בתהליך הפיזי הטהור, אך ורק בכך שבהתייחסות אלינו, נוכחים גורמים מנטאליים מסוימים, המערבים כוונה. למרות זאת, הגורמים הללו משתייכים למכלול הגורמים ומהווים רק חלק מהם, ואף הם כפופים להתנהלותו של תהליך הסיבה והתוצאה.

לדוגמא, כאשר אנו רוצים לבנות גורד שחקים, עלינו להיות לחלק מזרם הגורמים, לנתב חלק מהגורמים האחרים על פי המטרה המכוונת, וכל

זאת כדי להגיע להשלמת המשימה. אם המחשבה על בריאה או יצירה, כשלעצמה, הייתה מסוגלת להביא דברים לידי קיום ללא תלות בתהליך של סיבה ותוצאה, אזי היינו מסוגלים לבנות גורד שחקים ולהביאו לידי קיום בכל מקום ובכל עת, באמצעות כוח המחשבה בלבד, דבר שהוא בלתי אפשרי.

לפיכך למילה "בריאה" אין כל משמעות מעבר לתיאורו של חלק מהתהליך. יותר מכך, כאשר הדברים מתנהלים בצורה חלקה לאורך התנהלות התהליך של סיבה ותוצאה, שאלת הבורא איננה רלוונטית יותר בשום נקודה לאורך הדרך.

בכל מקרה, חיפוש אחר עובדות הנוגעות לשאלת הגורם המחולל הראשוני, כגון: אלוהים בורא וכדומה, הנו בעל ערך מועט ביותר, על פי ההשקפה הבודהיסטית, מכיוון שהן אינן חיוניות לחיים בעלי משמעות. למרות שהתבוננות מעמיקה בנושאים אלה, עשויה לספק השקפת עולם רחבה יותר, כפי שצוין לעיל, ניתן לפסוח עליה, שכן הלימוד על ההתהוות המותנית במובן של הגשמת החיים, מכסה ממילא את השאלות הללו באופן שיש בו תועלת רצויה לנו. לפיכך עלינו להפנות את תשומת לבנו ללימוד זה ולהתמקד בו.



אדם וטבע

החיים כולם עשויים מחמש קהִנְדָּה (סנסקריט-סְקַנְדָּה) – מיצרפים: רוֹפָה או צורה וחומר; וְדָנָא או תחושות/הרגשות; סְנִיָא – תפיסות/המשגות; סְנִקְהָרָה – תבניות מנטאליות; וְיִנְיָנָה – הכרה. למיצרפים אלה אין בעלים או מנהל מכוון, לא בתוכם ולא מחוצה להם. בכל דרך בה נבחנים החיים, חמשת המיצרפים הנם כוללניים ומספקים דיים ומהווים בסיס פעולה איתן לדברים. חמשת המיצרפים מהווים המשך ומצויים בהתאמה לעיקרון ההתהוות המותנית, והם מתקיימים בתוך רצף הגורמים התלויים וקשורים זה בזה.

בהקשר זה, חמשת המיצרפים, או החיים עצמם (עולם התופעות), כפופים לשלושת המאפיינים – טִילְקָהִנָּה: מצבם הבסיסי של הדברים הנו אֲנִיְצָ'הֻטָה – זמני, בר חלוף ובלתי יציב; אֲנִטְהָטָה – לא טבועה בהם ישות פנימית עצמאית וקבועה; ודוֹקָהֻטָה – הדברים נתונים ללא הרף לעלייה ולהפסקה והם טעונים ביכולתם לגרום לטבל, אם ההתייחסות אליהם היא דרך הבורות.

חמשת המיצרפים מצויים בהשתנות מתמדת והם נטולים כל ישות פנימית עצמאית וקבועה, ולפיכך הם כפופים אך ורק לרצף הטבעי של התלות ההדדית בין הגורמים. אך עבור מרביתנו, ההתנגדות לזרימת הדברים, מובילה אותנו לטעות בהיאחזות במרכיב זה או אחר ברצף, כאילו הוא ה"עצמי", מתוך רצון להתנהל בדרך הרצויה לנו. כאשר הדברים אינם מתנהלים בהתאם להשתוקויות, המצוקה הנובעת מכך יוצרת תסכול והוא עצמו מוביל להתגברות והעצמת ההיאחזות.

המודעות המעורפלת לכך שהשינוי הבלתי נמנע של העצמי היקר לנו, או החשד שיתכן שהוא למעשה כלל איננו קיים, גורמים להיאחזות ולרצון לְהִתְהוּוֹת (באופן קבוע ויציב) להיות נואשים אף יותר, והפחד והחרדה קונים להם אחיזה עמוק בתוככי התודעה.

מצבי התודעה הללו, הם:

אִוְיָא – הבורות בפני האמת, ראיית הדברים כעצמי;

טְנָהא – ההשתוקקות שהעצמי המדומה הזה ישיג דברים או מצבים מסוימים;

אוּפְאָדָאָה – היאחזות והתקשרות לרעיונות המוטעים הללו וכל מה שמשמע מהם.

ה"כתמים" הללו מוטמעים בתודעה, ומשם הם מנהלים ומכוונים את ההתנהגויות, מעצבים את האישיות ומשפיעים על גורל חיינו, הן כלפי חוץ והן כלפי פנים.

באופן עקרוני, אנו עוסקים כאן בשני תהליכים המצויים בחוסר הלימה זה לזה:

1. **התהליך הטבעי של החיים**, המתנהל על פי חוק הטבע הקבוע של שלושת המאפיינים וכפוף לו. אלה באים לידי ביטוי בלידה (ג'אטי), בהזדקנות (ג'רא) ובמוות (מְרָנָה), הן ברמה הבסיסית והן במובנים העמוקים ביותר.

2. **התהליך המלאכותי של השתוקקות והיאחזות**, המבוסס על בורות לגבי הטבע האמיתי של החיים, דבר המוביל לתפיסה מוטעית של העצמי ולהתקשרות אליו – יצירת עצמי החוסם את הזרימה הטבעית של הטבע. אלה חיים הכפופים לבורות, כובלים,

מתנהלים מתוך היאחזות, מצויים בסתירה לחוק הטבע, והם מתנהלים מתוך פחד וסבל.

ניתן לומר שהחיים, מנקודת מבט אתית, כוללים שני סוגים של עצמי. רצף החיים של הפרט, המתנהל על פי מהלך מצבו הטבעי, למרות שאין הוא טומן בחובו מהות עצמאית, ניתן עדיין להגדירו כרצף חייו של הפרט המובחן מזה של האחרים. דבר זה נקרא: 'העצמי הקונבנציונאלי', ואותה 'קונבנציה' יכולה לחיות את חייה מתוך מיומנות וכישורים, בהתייחס להתנהגות אתית-מוסרית.

ויש את העצמי ה"בדוי", בדיה שהיא תוצר של הבורות והוא מתנהל בתזזיתיות על פי השתוקקות והיאחזות. העצמי הקונבנציונאלי איננו מהווה בעיה כל עוד הוא מכיר את עצמו ככזה. העצמי ה"בדוי" לעומת זאת, שבו חבוי העצמי הקונבנציונאלי, הוא העצמי המאולץ של ההיאחזות, והוא צריך לשאת את תהפוכות ההשתנות של העצמי הקודם, ולפיכך יוצר סבל.

במילים אחרות, זהו תהליך המתקיים בשתי רמות: ברמה האחת מצוי העצמי הקונבנציונאלי וברמה השנייה ההתקשרות האשלייתית לעצמי הקונבנציונאלי, כמציאות מוחלטת. אם ההתקשרות האשלייתית הופכת לידע, חוכמה והבנה, הבעיה איננה קיימת עוד.

דרך חיים המבוססת על רעיון ההיאחזות בעצמי, נוטעת פחד וחרדה עמוק בתוך הנפש, משם הם שולטים על ההתנהגות ומשעבדים את התנהלות החיים.

חיים המבוססים על נקודת מבט של ההתקשרות לתפיסת העצמי הנם בעלי השלכות מזיקות, כגון:

- ❖ היאחזות בתשוקות אנוכיות (קאמופאדאָנאַ), החיפוש האינסופי אחר סיפוקן, והיאחזות חמדנית במושאי התשוקות.
- ❖ היצמדות והזדהות בלתי מתפשרת (דִיטְהוּפּאָדאָנאַ) עם השקפות, ותפיסתן כ"עצמי" או כמנוכסות לעצמי. הדבר דומה לבניית חומה כדי לחסום את האמת, או אפילו לברוח ממנה באופן מוחלט. היאחזות מהסוג הזה גורמת לחוסר זרימה שוטפת בכוח החשיבה וההיגיון ומובילה לבורות וצרות אופק.
- ❖ דבקות באמונות תפלות ובתרגולים תפלים (סִילְאָבְאָטוּפּאָדאָנאַ). בתפיסת הקשרים המיסטיים או השטחיים בלבד, בתרגולים ובמנהגים מן הסוג הזה, לא ניתן אף פעם להיות בטוחים באמת לגביהם, אך הפחד והחששות לעצמי האשלייתי, מובילים לניסיונות נואשים להיאחז בכל דבר כמקור לביטחון וודאות, ולא משנה עד כמה הוא מיסטי או מעורפל.
- ❖ רעיון של עצמי עצמאי, נפרד ובלתי תלוי (אָטְהוּאָדוּפּאָדאָנאַ) וההיאחזות בו, נובעים מהצורך בתמיכה ובהגנה מפני נזק או הרס. לפיכך עולה הסבל כתוצאה מהקשיים המושלכים על אותו "עצמי של ההיאחזות" המועד לפורענות.

בהקשר זה, המצוקה והסבל עולים לא רק בתוך הפרט עצמו, אלא מוקרנים החוצה, אל החברה. לפיכך ניתן להצביע על כך שגורם ההיאחזות (אופאדאָנאַ) הוא המקור העיקרי לכל הבעיות הנגרמות על ידי בני אדם, בחברה.

מעגל ההתהוות המותנית מציג את המקור לחיים רצופי מצוקות ודחק, מרוכזים בעצמם, והתוצאה הבלתי נמנעת של סבל. עם שבירת המעגל, חיי הדחק והמצוקה עוברים התמרה מוחלטת, דבר המוביל לחיים מתוך חוכמה, המצויים בהרמוניה עם הטבע וחיים משוחררים מההיאחזות בעצמי.

לחיות מתוך חכמה משמעותו לחיות עם מודעות טהורה לדרך בה הדברים הם כפי שהם ולדעת כיצד להפיק תועלת מן הטבע; להפיק תועלת מן הטבע משמעותו לחיות בהרמוניה עם הטבע; לחיות בהרמוניה עם הטבע משמעותו לחיות באופן חופשי; לחיות באופן חופשי משמעותו להיות משוחררים מרודנותן של ההשתוקקות וההיאחזות; לחיות ללא היאחזות משמעותו לחיות מתוך חכמה, לדעת את הדברים ולהתייחס אליהם באמצעות הבנה של תהליך הסיבה והתוצאה.

על פי הלימוד של הבודהה, שום דבר איננו קיים מעבר לטבע או בנפרד ממנו, לא ככוח מיסטי השולט על האירועים ומכוונם מבחוץ, או בכל דרך אחרת הקשורה או המערבת כוח הקודם לטבע. כל מה שקשור לטבע, איננו ניתן להפרדה מן הטבע, אלא חייב להיות מרכיב בתוכו. כל האירועים בטבע מתקיימים בתהליך המבוסס על יחסי גומלין בין תופעות טבעיות. אין מקריות ואין כל כוח יוצר עצמאי שאיננו תלוי בגורמים. התרחשויות מופלאות או פלאיות, לכאורה, עולות באופן מוחלט בשל סיבתיות, אך מכיוון שהגורמים לעתים מעורפלים ואינם מצויים בטווח הידע שלנו, הם נראים לנו כפלאיים.

עם זאת, כל תחושה של תדהמה או פליאה, תעלם במהרה ברגע שהגורמים לתופעה זו או אחרת, מובנים. המונח "על-טבעי" הנו אך ורק מטבע לשוני והוא מתייחס לכל אותן תופעות המצויות מעבר להבנה הנוכחית שלנו, אך למעשה שום דבר איננו באמת "על-טבעי".

הדבר נכון גם לגבי מערכת היחסים שלנו עם הטבע. אופן הדיבור המתאר את המין האנושי כנפרד מהטבע, או כשולט בטבע, הנו אך ורק המצאה של השפה. המין האנושי מהווה חלק מהטבע, לא נבדל מן הטבע. לומר שאנחנו שולטים בטבע, זה לומר שאנחנו גורמים מכריעים בתוך תהליך הסיבה והתוצאה.

הגורם האנושי מכיל מרכיבים מנטאליים, הכוללים כוונה, והם מעורבים יחדיו בתהליך של פעולה ותוצאה, הקרוי "יצירה". יחד עם זאת, המין האנושי איננו מסוגל ליצור משהו מחלל ריק, ללא תלות הדדית בגורמים טבעיים.

השליטה שלנו, כביכול, בטבע, עולה מתוך היכולת שלנו להכיר ולהבין את הגורמים הנדרשים כדי ליצור תוצאה מסוימת, ויודעים כיצד לתפעל ולנתב אותם.

ישנם שני שלבים בתהליך זה. הראשון הוא ידע, המוביל לשלב השני שהוא הזרז לגורמים האחרים. מתוך שני השלבים הללו, הידע הוא החיוני ביותר. באמצעות הידיעה הזאת, האדם מסוגל לנצל וליטול חלק בתהליך הסיבה והתוצאה. אך ורק באמצעות יחסי גומלין עם הדברים ויכולת ההשפעה עליהם באמצעות חוכמה, ניתן לומר על האדם שהוא "שולט בטבע".

במקרה זה, הידע האנושי, בשילוב עם היכולות והפעולות, הופכים להיות לגורמים נוספים בתהליך הזרימה הטבעי של סיבה ותוצאה.

עיקרון זה נכון הן לתופעות הגשמיות והן לתופעות המנטאליות. האמירה "הפקת תועלת מן הטבע גם היא לחיות בהרמוניה עם הטבע" מבוססת על מציאות של תלות גומלין הן של התופעות הגשמיות והן של התופעות המנטאליות. באותה מידה נוכל לומר "לשלוט על המרכיבים המנטאליים של הטבע", או "לשלוט על התודעה", ואף אלה תקפים. חוכמה מתייחסת הן לתופעות הגשמיות והן לתופעות המנטאליות והיא חיונית ביותר על מנת להפיק תועלת אמיתית מן הטבע.

ניתן להתבונן על חיי חוכמה, משתי נקודות מבט: פנימית, המאופיינת על ידי שלוה, עליצות, מודעות וחופש. בעת חוויית תחושות נעימות, התודעה איננה שיכורה או הולכת שולל אחר אותן תחושות. כאשר נשללת הנוחות, התודעה איתנה, איננה מתערערת ונותרת שלוה. לא קיימת יותר השקעה באובייקטים חיצוניים כמקורות לאושר ולסבל. נקודת המבט החיצונית מאופיינת על ידי זרימה, יעילות, גמישות וחופש מתסביכים מעיקים ומאשליות.

להלן מובא הלימוד של הבודהה המדגים את ההבדלים שבין חיים מתוך היאחזות לבין חיים מתוך חופש: "האדם הארצי הלא מואר והלא מלומד (פוטוג'אנה), נזירים, חווה תחושות נעימות, תחושות בלתי נעימות ותחושות ניטראליות. התלמיד

הנאצל והמלומד, אף הוא חווה תחושות נעימות, תחושות בלתי נעימות ותחושות ניטראליות.

במקרה כזה, נזירים, מהו ההבדל, הניגוד, הפער שבין תלמיד מלומד ונאצל לבין האדם הארצי הלא מלומד והלא מואר?

”כאשר האדם הארצי הלא מואר והלא מלומד נתקל בתחושות לא נעימות, הוא כואב, מקונן, מייבב, מכה בחזהו והוא מוטרד ומבולבל. הוא חווה שני סוגים של תחושות, קרי: בגוף ובתודעה (בנפש).

”דומה הדבר לקשת היורה חץ באדם מסוים, ומיד הוא יורה בו חץ שני. האדם יחווה את הכאב הנובע משני החיצים גם יחד. כך הוא האדם הארצי הלא מלומד והלא מואר. הוא חווה שני סוגי כאב. כאב גופני וכאב מנטאלי.

”יתרה מזאת, כשהוא חווה תחושות לא נעימות, הוא חש מורת רוח. התמרמרות בשל תחושות לא נעימות ונטיית סמויות של דחייה (פֶּאֶטִיגְהֶנוֹסְאִיָּה), מהוות התניה להצטברותן של תחושות בלתי נעימות אלה. כאשר הוא עומד מול תחושות לא נעימות, הוא מבקש להתענג על הנאה חושית.

מדוע זה כך? מכיוון שהאדם הארצי הלא מלומד, הלא מואר, איננו יודע כל דרך אחרת להתמודד עם תחושות בלתי נעימות, מלבד החיפוש אחר הסחת דעת הנובעת מעונג חושי. לפיכך, בהתענגות על הנאות חושיות, הנטיית הסמויות לתשוקה (רֶאגְנוֹסְאִיָּה) מהוות התניה להצטברות אותן תחושות נעימות.

אדם ארצי זה איננו יודע את המקור, את ההפסקה, את המשיכה, את האחריות ואת השחרור מאותן תחושות כפי שהן לאשורן. בני האדם נתונים לחוויית תחושות נעימות, בני האדם נתונים לחוויית תחושות בלתי נעימות, בני האדם נתונים לחוויית תחושות ניטראליות.

נזירים, כך האדם הארצי הלא מלומד, הלא מואר נתון ללידה, להזדקנות, למוות, לצער, לקינה, לכאב, ליגון ולייאוש. הוא, אני אומר, נתון לסבל.

”באשר לתלמיד המלומד והנאצל, נזירים, חויית תחושות בלתי נעימות איננה מכאובים, קינות, יבבות או הכאה על חזהו. הוא איננו חווה מצוקה. הוא חווה כאב אך ורק בגופו, לא בתודעתו. ”בדיוק כמו הקשת היורה חץ באדם מסוים, אך ביריית החץ השני הוא מחטיא את המטרה: במקרה זה האדם יחווה כאב רק בשל פגיעת החץ הראשון. כך הוא התלמיד המלומד והנאצל. הוא חווה כאב בגופו, אך לא בתודעתו.

”יתר על כן, אין הוא חווה מורת רוח בשל אותן תחושות לא נעימות. מכיוון שהוא איננו ממורמר בשל התחושות הבלתי נעימות, הנטיות הסמויות לדחייה, המהוות התניה לאותן תחושות בלתי נעימות, אינן מצטברות.

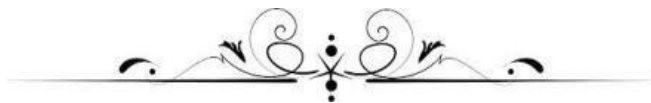
כשהוא חווה תחושות בלתי נעימות, אין הוא מבקש להסיח את דעתו בהתענגות חושית. מדוע לא? מכיוון שהתלמיד המלומד והנאצל מכיר דרך מוצא מאותן תחושות לא נעימות, פרט להסחת דעת באמצעות הנאות חושיות.

בכך שאיננו מסיח דעתנו בהנאות חושיות, נטיות סמויות לתשוקה המהוות התניה לתחושות נעימות, אינן מצטברות.

הוא יודע את המקור, הוא יודע את ההפסקה, את המשכה, את האחריות ואת השחרור מהתחושות כפי שהן לאשורן. בידיעת הדברים כפי שהם לאשורם, נטיות סמויות של תעתוע המותנות בתחושות ניטראליות, אינן מצטברות.

כשהוא חווה תחושות נעימות, אין הוא משועבד להן, כשהוא חווה תחושות לא נעימות, אין הוא משועבד להן, כשהוא חווה תחושות ניטרליות, אין הוא משועבד להן. לפיכך, נזירים, התלמיד המלומד והנאצל משוחרר מלידה, מהזדקנות, ממות, מצער, מקינה, מכאב, מיגון ומיאוש. הוא, אני אומר, משוחרר מסבל.

”זהו, נזירים, ההבדל, הניגוד, הפער שבין התלמיד המלומד והנאצל, לבין האדם הארצי הבלתי מלומד והבלתי מואר”.²⁵



²⁵ [S.IV.207-210] - סאלאטהא סוטה – סוטרות החץ.

הנוסח המקובל

הנוסח המקובל המציג את עיקרון ההתהוות המותנית הנו מורכב למדי, והוא עניין למומחים, יותר משהוא עבור הקורא הסביר. על מנת להבינו לעומק, יש צורך בידע נרחב ומקיף בבודהיזם ואוצר מילים ומונחים עשיר בשפת הפאלי. כמו כן, קיימים כתבים המוקדשים באופן בלעדי, לנושא זה.²⁶ בפרק זה אסכם בקצרה את הגורמים הבסיסיים.

הגורמים העיקריים

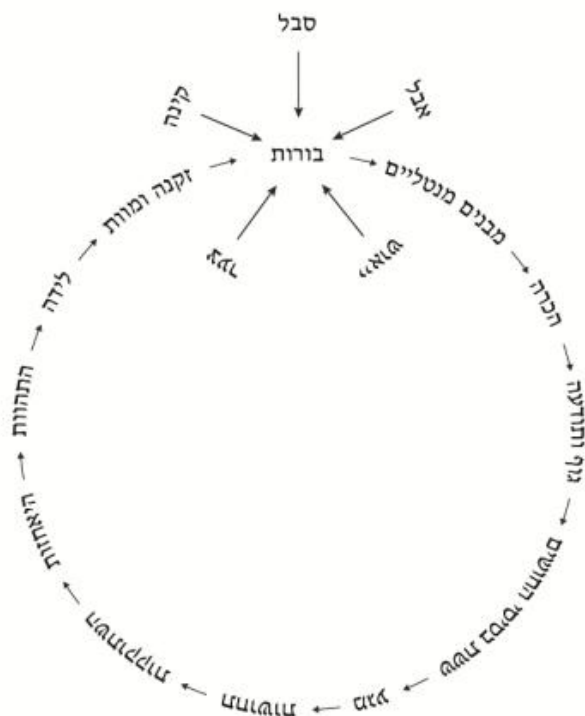
הגורמים העיקרים פורטו כבר בסקירה הכללית, לכן כאן הוא יוזכרו בקצרה בלבד. בתחילה יוצגו המונחים בפאלי ולאחר מכן, בשפה העברית.

אויג'ה ← סנקהארה ← ויניג'נה ← נאמה-רופה ← פהסה ← ודאנה ← טנהא ← אופאדאנה ← בהאנווא
↓
ג'אטי ← ג'ארמאןאנה ← סוקה פארדאנה דוקהה דומאנסא אופ'יאסא הגורמים לסבל (דוקהה סמ'וד'יא).

רצף הזרימה של ההפסקה, מתקדם על פי אותם מושגים ואותה חלוקה. מכיוון שעיקרון ההתהוות המותנית טובב במעגל, שאין לו התחלה ואין לו סוף, יהיה מדויק יותר להציגו כמתואר בתרשים הבא:²⁷

²⁶ Paccayakara-vibhanga, Vbh.135ff.; Vism.517-586; Vbh.A.130-213; Abhidhammattha-sangaha, Chapter 8

²⁷ מקור התרשים <http://www.buddhanet.net/cmdsg/coarise4.htm>



1. **אָוּיָא** – **אי ידיעה או בורות**: לגבי הסבל, מקורותיו, הפסקתו והדרך המובילה להפסקתו (ארבע האמיתות הנאצלות); ועל פי האבידהרמה, אי הידיעה מה היה לפני כן (העבר), מה יתרחש לאחר מכן (העתיד), מה שהיה לפני כן ויהיה לאחר מכן (העבר והעתיד), ועיקרון ההתהוות המותנית.

2. **סְנֶקְהָאָרָה** – **מבנים מנטאליים**: תצורות גוף או פעולות רצוניות; תצורות מילוליות או דיבור רצוני; תצורות מנטאליות או

מחשבות²⁸; ועל פי האבידהמה: תצורות ראויות ובעלות ערך או קמה טובה (פונְבְּהִיסְנְקְהָאָרְה), תצורות שאינן ראויות, או קמה רעה (אַפּוֹנְבְּהִיסְנְקְהָאָרְה) ותצורות מקובעות או ללא תנועה, או קמה בעלת סגולות מיוחדות (אַנְאִנְגְ'בְּהִיסְנְקְהָאָרְה).

3. וִינְיָאָנְה – הכרה באמצעות העין, אוזן, האף, הלשון, הגוף והתודעה (כולל ההכרה המתקשרת מחדש בעת הלידה מחדש, פְּאִטְיִסְאִנְדְּהִי וִינְיָאָנְה). (ששת סוגי ההכרה).

4. נְאִמְאֵרֻפְה – גוף ותודעה: נְאִמְא (שם או תודעה): תחושות, תפיסות, כוונות, מגע, קשיבות, או, על פי האבידהרמה: הקהנדה – המיצרפים של התחושות, התפיסות והתבניות המנטאליות; ורֻפְה (צורה או חומריות): ארבעת היסודות – אדמה, מים, אוויר ואש וכל הצורות התלויות בהם.

5. סְאִלְיָאֵטְנְה – ששת בסיסי החושים: עין, אוזן, אף, לשון, גוף ותודעה.

6. פְּהֵסְה – מגע (מגע הנוצר בין איבר החישה, אובייקט החישה וההכרה): מגע עין, מגע אוזן, מגע אף, מגע לשון, מגע גוף ומגע תודעה.

²⁸ Pubbanta-aparanta-pubbantaparanta – עבר, עתיד, עבר ועתיד גם יחד.

7. **וְדָנָא – תחושות** (הנאה, כאב ושוויון נפש) העולות מתוך מגע עין, מגע אוזן, מגע אף, מגע לשון, מגע גוף ומגע תודעה²⁹.

8. **טְנָהָא – השתוקקות** למראות; השתוקקות לקולות; השתוקקות לריחות וניחוחות; השתוקקות לטעמים; השתוקקות לתחושות גופניות; השתוקקות לאובייקטים מנטאליים: ששת ההשתוקקויות. (ניתן גם לסווג את ההשתוקקויות לשלושה סוגים: השתוקקות חושית, השתוקקות להתהוות והשתוקקות להכחדה. כאשר שלושה אלה מוכפלים בשש דלתות החושים, ישנם 18 סוגים. כאשר אלו מוכפלים בשניים – פנימיים וחיצוניים – ישנם 36; כאשר אלו מוכפלים שוב בשלוש – עבר, הווה עתיד, קיימים בסך הכול 108 סוגי השתוקקויות³⁰).

9. **אוּפְאָדָאנָה – היאחזות** באובייקטים חושיים (קאמוּפְאָדָאנָה), כלומר: מראות, קולות, ריחות וניחוחות, טעמים ותחושות גופניות; היאחזות בנקודות מבט (דִיטְהוּפְאָדָאנָה); היאחזות בכללים ותרגולים (סִילָבָאטוּפְאָדָאנָה); היאחזות בתפיסת העצמי (אֶטְהוּדוּפְאָדָאנָה).

²⁹ ניתן להגדיר את המושג – וְדָנָא, ככולל שלושה סוגים של תחושות: נעימות, לא נעימות, ניטראליות, או על פי חמישה סוגים: תחושות גופניות נעימות, תחושות גופניות בלתי נעימות, תחושות מנטאליות נעימות, תחושות מנטאליות בלתי נעימות ותחושות מנטאליות ניטראליות.

³⁰ A.II.212

10. בְּהַאֲוֹא – הַתְּהוּוֹת, הַתְּנָאִים הַמּוֹבִילִים לַלִּידָה; כְּמוֹ כֵּן מִישׁוּרֵי הַקִּיּוֹם: מִישׁוּר הַחוּשִׁים (קָאִמְאֲבֵהָאֲוֹא); מִישׁוּר הַצּוּרוֹת (רֹפְהֵבְהָאֲוֹא); מִישׁוּר חוֹסֵר הַצּוּרָה (אָרֹפְהֵבְהָאֲוֹא). הַגְּדֵרָה חֲלוּפִית: מִישׁוּר הַפְּעוּלָה (קִמְהֵבְהָאֲוֹא), אוּ הַפְּעוּלוֹת הַמְּתַנּוֹת אֶת הַלִּידָה מַחֲדָשׁ: פְּעוּלוֹת רְאוּיוֹת (פּוֹנְאֲבֵהִיסְנְקֵהָאֲרָה); פְּעוּלוֹת לֹא רְאוּיוֹת (אָפּוֹנְאֲבֵהִיסְנְקֵהָאֲרָה); פְּעוּלוֹת מֵתוֹךְ אִיזוֹן הַתּוֹדָעָה (אָנְנְגְּהִיסְנְקֵהָאֲרָה) וְאוֹפְאֲפְטִיבְהָאוּוּא, הַמִּישׁוּרִים שֶׁל הַלִּידָה מַחֲדָשׁ: מִישׁוּר הַחוּשִׁים; מִישׁוּר הַצּוּרָה; מִישׁוּר חוֹסֵר הַצּוּרָה; מִישׁוּר הַתְּפִיסָה; מִישׁוּר אִי-הַתְּפִיסָה; הַמִּישׁוּר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסָה אוּ אִי-תְּפִיסָה.

11. גְּאֲטִי – לִידָה, הַעֲלִיָּה שֶׁל הַקְּהַנְדָּה – הַמִּצְרָפִים וְשֵׁשׁ בְּסִיסֵי הַחוּשִׁים, לִידָה; הוֹפְעֵתֶם אוּ עֲלִייתֶם שֶׁל הַדְּבָרִים³¹.

12. גְּרָא-מְרָנָה – הַזְּדַקְנוֹת וּמוֹת: גְּרָא – תֵּהֲלִיךְ הַהַזְּדַקְנוֹת, דְּעִיכְתֶּם וְהַתְּפוּגְגוֹתֶם שֶׁל הַיְּכוּלוֹת וְהַכִּישׁוּרִים; מְרָנָה – הַתְּפִרְקוֹתֶם שֶׁל הַקְּהַנְדָּה – הַמִּצְרָפִים, הַתְּפִרְקוֹתוֹ שֶׁל עֵיקְרוֹן הַחַיִּים, מוֹת; לַחִלּוּפִין, הַתְּפִרְקוֹתוֹן וְהַתְּכֻלוֹתוֹן שֶׁל הַתּוֹפְעוֹת.

³¹ Vbh.145,159,191 – בְּפִרְשׁוֹת הַשְּׁנִיָּה נַעֲשֶׂה שִׁמּוֹשׁ כְּדִי לְהַסְבִּיר אֶת מַעְגַל הַתְּהוּוֹת הַמוֹתְנִית בְּרִגַע אֶחָד שֶׁל תּוֹדָעָה.

להלן מובאות מספר דוגמאות להמחשתם של המושגים הללו.

← **אַסְאוּוּא** (אסאווא) ← **אִינְאָ** – **בורות**: האמונה שהעצמי הזה כשלעצמו, ייוולד במצבים שונים בשל פעולות מסוימות; האמונה שלאחר המוות אין כלום; האמונה שהחיים הם תהליך אקראי שבהם טוב ורע אינם נושאים פירות; האמונה שרק על ידי דבקות בדת כלשהי האדם "ייושע" באופן אוטומטי; האמונה שעושר חומרי מספק אושר אמיתי. משם... ←

← **סְנְקְהָאָרְה** – **מבנים מנטאליים**: לחשוב ולהתכוון על פי האמונות הללו שמקורן בבורות; להתייחס אל הפעולות ולתכנן אותן (קמה) על פי הכוונות הללו, חלקן טובות, חלקן רעות וחלקן ניטראליות. משם... ←

← **וִינְיָאָנְה** – **הכרה**: תפיסת החושים והמודעות להם, הקשורות לכוונות מסוימות. התודעה או ההכרה מעוצבות לאיכויות מסוימות על ידי אותן כוונות. לאחר המוות, תנועת המבנים המנטאליים, מונעת על ידי חוק הקמה. הוא אשר יוצר את החיבור מחדש של ההכרה (פֶאֶטְיִסְאָנְדְהִי וִינְיָאָנְה), כפי שעוצבה, אל מעגל הלידה מחדש ולרמת הקיום התואמת אותה (את הקמה). זאת היא הלידה מחדש. משם... ←

← **נְאִמְאָרוּפְה** – **גוף ותודעה**: תהליך הלידה מחדש מתקדם כדי ליצור צורת חיים שטבועה בה היכולת לחולל עוד קמה. כתוצאה מכך יש את רופֶה, וְדְנָא, סְנְיָא, סְנְקְהָאָרְה, וִינְיָאָנְה (הקהנדהה במלואם), כשאותם משלימים איכויות ופגמים מובחנים שונים, כפי שעוצבו על ידי השפעת נסיבות, או קמה והם תחומים במגבלות של אותו מישור הקיום (בהאָוּא), בין אם זה המישור האנושי, מישור בעלי החיים, המישור השמימי, וכן הלאה... ←

← **סְאִלְאִיטְאָנְה** – **ששת בסיסי החושים**: בריה זקוקה לאמצעים כדי לתקשר עם הסביבה על מנת לתפקד ולהתפתח בתוכה. כך, כשהוא נתמך

על ידי גוף ותודעה ובהתאמה לתנועה הקמטית, האורגניזם ממשיך לפתח את ששת בסיסי החושים, את איברי החישה – העין, האוזן, האף, הלשון, הגוף והתודעה. משם... ↩

↩ **פהסה – מגע:** תהליך המודעות פועל כעת באמצעות מגע או מפגש של שלושה גורמים. ואלה הם: דלתות החושים הפנימיים (עין, אוזן, אף, לשון, גוף ותודעה), האובייקטים החיצוניים של החישה (מראות, קולות, ריחות, טעמים, תחושות גופניות) ואובייקטים של התודעה וההכרה (הכרת העין, הכרת האוזן, הכרת האף, הכרת הלשון, הכרת המגע הגופני/מישוש והכרת התודעה). בתלות במגע זה, מתרחשות... ↩

↩ **וְדָנָא – תחושות:** התחושות או "הערכת" האיכות של מגעים חושיים, בין אם הן נעימות (סוֹקְהֶוְדָנָא – תחושות נעימות), אי נוחות או כאב (דוֹקְהֶוְדָנָא – תחושות לא נעימות), או ניטרליות ומתוך איזון התודעה (אֲדוֹקְהֶמְהוֹסוֹקְהָ וְדָנָא – תחושות ניטרליות); או אופֶקְהוֹאֲוְדָנָא – תחושות מתוך איזון התודעה). בהתאמה לטבען של בריות בלתי מוארות, התהליך איננו נפסק כאן, אלא ממשיך ל... ↩

↩ **טְנָהָא – השתוקקות:** תחושות נוחות נוטות ליצור עונג והנאה, השתוקקות להן ורצון לחוות עוד מהן; תחושות משרות מצוקה או אי נוחות אינן נעימות לנו ואנו משתוקקים לחסל אותן או להיפטר מהן. תחושות ניטרליות, בהקשר זה, נחשבות כצורה מעודנת יותר של תחושות נעימות, מכיוון שהן אינן מטרידות את הנפש ומעוררות מידה מסוימת של שביעות רצון. מכאן... ↩

↩ **אוּפְאָדָנָה – היאחזות:** כאשר ההשתוקקויות מתעצמות, הן הופכות להיאחזות באובייקט אליו אנו משתוקקים. כל עוד האובייקט לא הושג, קיימת היאחזות; ברגע שמושא ההשתוקקות מושג, מהר מאוד אנו נאחזים בו. דבר זה מתייחס לא רק לאובייקטים חושיים

(קאמפּאָדאַנאַ) אלא גם לאידיאות, רעיונות והשקפות (דִיטְהוּפּאָדאַנאַ), צורות תרגול או טכניקות (סִילַבַּאטוּפּאָדאַנאַ) ותחושת העצמי (אַטַבַּאטוּפּאָדאַנאַ). בעקבות ההיאחזות הזאת, באה... ⇐

⇐ **בְּהַאָנוּא – התהוות:** הכוונה והפעולות המכוונות כדי ליצור דברים ולשלוט בהם בהתאם לנטיות ההיאחזות, דבר המוביל למעגל נוסף של תהליך התנהגות שלם (קמהבְּהַאָנוּא), בין אם לכיוון קמה טובה, קמה רעה או קמה ניטרלית. זאת בהתייחס לאיכויות של ההשתוקקויות וההיאחזות המתנות אותו. לדוגמא, אדם המשתוקק להגיע למישור השמימי, יעשה דברים אשר לגביהם הוא מאמין שהם יובילו ללידה מחדש במישור השמימי ולפיכך מניח את הבסיס להופעתן של חמש הקהנדה באותו מישור (בְּהַאָנוּא), על פי אותן פעולות (קמה) (אופּאָטִיבְּהַאָנוּא). כך, ביצירת תהליך הקמה המצוי בתנופתו המלאה,

קשר אחד מעורר את הקשר הבא, שהוא... ⇐

⇐ **גְ'אַטִי – לידה:** תחילתה עם התחברות מחדש של ההכרה, הטעונה במאפיינים של התנועה הקרמטית והיא מתחברת למצב התואם אותה, חמשת הקהנדה – המיצרפים עולים אל תוך רצף חיים חדש. חיים אלה מורכבים משמות וצורה, ששת בסיסי החושים, מגע ותחושות. כאשר

מתקיימת לידה, באופן בלתי נמנע באים בעקבותיה... ⇐

⇐ **גְ'רַא-מְרַנְה – הזדקנות ומוות:** הדעיכה וההתפרקות של רצף חיים זה. עבור הבריות הלא מוארות, הדברים הללו מהווים איום תמידי על החיים, הן בדרכים גלויות והן בדרכים סמויות. לכן, ברצף החיים של הבריות הלא מוארות, הזקנה והמוות מביאים עמם באופן בלתי נמנע... ⇐

סוּקַה – צער; פְּאָרִיִדְאָבַה – קינה; דוּקְקַה – כאב; דוּמְאָנְסַא – אבל; אופּאָיִאָסַא – ייאוש, את כל אלה ניתן לסכם כ'סבל'. מכאן המילים של נוסחת ההתהוות המותנית "וכך עולה המצבור הגדול הזה של הסבל".

יחד עם זאת, מכיוון שההתהוות המותנית פועלת כמעגל, הוא איננו מסתיים כאן. הגורם האחרון הופך להיות לקשר מכריע ביותר בהתמשכותו של המעגל. במיוחד באשר לצער, קינה וכן הלאה, שכן אלה הם הביטויים של השטפים השליליים. "שטפים" (אסאווא) אלה הנם ארבעה, קרי: העיסוק בסיפוק השתוקקותם של חמשת החושים (קאמהסאווא); ההתקשרות להשקפות ואמונות, למשל, שהגוף הוא העצמי או שייך לעצמי (דיטהסאווא); השתוקקות למצבים שונים של הוויה והשאפה להשיגם או לשמר אותם (בהאוואסאווא); והבורות ביחס לראיית הדברים כפי שהם לאשורם (אויג'אסאווא).

להזדקנות ולמוות ישנה השפעה "שלילית" על השטפים: ביחס ל- קאמהסאווא, הם מעוררים תחושות של פרידה ונפרדות מכל מה ומי שהוא אהוב ויקר; בהתייחס לדיטהסאווא, ההזדקנות והמוות קוראים תיגר על האמונה הפנימית בעצמי ובהתקשרות לגוף; ביחס ל-אויג'אסאווא, חוסר הבנה ברמה הבסיסית (כמו חוסר הבנה את טבע החיים, את ההזדקנות והמוות וכיצד יש להתייחס אליהם), הזדקנות ומוות גורמים לבריות הבלתי מוארות לחוות פחד, עצבות, ייאוש ומובילים להיאחזות באמונות תפלות. השטפים הללו, אם כך, הם הגורמים להתעוררותם של צער, קינה, כאב, אבל וייאוש, ברגע שההזדקנות והמוות מופיעים.

צער וסבל משפיעים על התודעה בדרכים שליליות. בכל פעם שעולה סבל, התודעה נעשית מבולבלת ומעורפלת. עליית הצער וכאב עולה בקנה אחד עם עלייתה של הבורות, כפי שנכתב בְּ"ויסודְהימגְה" (Visuddhimagga):³²

"צער, קינה, כאב, אבל ויאווש הנם בלתי נפרדים מהבורות, והקינה היא מצבה הרגיל של ההוויה המצויה באשליה. מסיבה זו, כאשר הצער בא לידי ביטוי במלואו, כך גם הבורות באה לידי ביטוי במלואה". [Vism.576]

*

"באשר לבורות, דע שהיא עולה עם עלייתו של הצער...". [Vism.577]

*

"הבורות נוכחת, כל עוד נוכח הצער". [Vism.529]

*

"עם עלייתם של השטפים, עולה הבורות". [M.I.54]

*

לפיכך, ניתן לומר שעבור הבריה הבלתי מוארת, הזדקנות ומוות, יחד עם הנספחים להם – צער, קינה, כאב, אבל ויאווש, הנם גורמים היוצרים בורות נוספת, ולכן מפעילים שוב את המעגל מחדש.

מעגל ההתהוות המותנית ידוע גם כמעגל ההיווצרות (בְּהָאָנּוּאָצ'אָקְה), או כגלגל הסמסארה. מעגל זה מכסה שלוש תקופות חיים – בורות ומבנים מנטאליים הם תקופת חיים אחת, המודעות להתהוות היא תקופה חיים

³²Visuddhimagga – "החיבור הגדול", או "דרך ההיטהרות" – טקסט מרכזי בקאנון הפאלי של זרם התהרוואדה. הוא נכתב על ידי בוֹדְהַגְהוּסְה בסביבות המאה ה-5 לספירה בסרי לאנקה. הוא נחשב כמדריך כוללני ויסודי של המרכיבים התיאורטיים והמעשיים בלימוד של הבודהה.

שנייה, בעוד שלידה, הזדקנות ומוות (יחד עם צער, קינה, וכן הלאה) מתרחשים בתקופה שלישית.

אם נתייחס לפרק הזמן של תקופת החיים האמצעית כזו הנוכחית, נוכל לחלק את שלושת תקופות החיים על פי כל שניים- עשר הקשרים של מעגל ההתהוות המותנית, לשלוש פרקי זמן כדלקמן:

1. החיים בעבר – בורות, מבנים מנטאליים.
2. החיים בהווה – הכרה, גוף ותודעה, ששת בסיסי החושים, מגע, תחושות, השתוקקות, היאחזות, התהוות.
3. החיים בעתיד – לידה, הזדקנות ומוות (צער, קינה, כאב, אבל וייאוש).

מבין שלושת פרקי הזמן הללו, התקופה האמצעית, ההווה, היא הבסיס שלנו. מנקודת מבט זו, אנחנו רואים את הקשר אל החלק של העבר, כקשר נסיבתי מוחלט. כלומר, התוצאות כפי שהן מתבטאות בהווה נגזרות מנסיבות שמקורן בעבר (גורמים מן העבר ← תוצאות בהווה) בעוד שהחלק של העתיד, מציג תוצאות, כלומר: הגורמים בהווה משתרעים עד לעתיד ובאים לידי ביטוי כתוצאות (גורמים בהווה ← תוצאות בעתיד). מכאן שהחלק האמצעי, ההווה, כולל הן את המצבים הנסיבתיים (מן העבר) והן את מצבי התוצאה (כלפי העתיד).

כעת נוכל להציג את המעגל כולו, בארבעה פרקי זמן:

1. גורמי העבר – בורות, מבנים מנטאליים.
 2. תוצאות בהווה – הכרה, גוף ותודעה, בסיסי החושים, מגע, תחושות.
 3. הגורמים בהווה – השתוקקות, היאחזות, התהוות.
 4. התוצאות בעתיד – לידה, הזדקנות ומוות (צער, קינה וכן הלאה).
- חלק מהקשרים בשרשרת הזאת, קשורים זה לזה מבחינת משמעותם וניתן לקבצם בקבוצות על פי החלוקה הבאה:

1. בורות והשתוקקות-היאחזות

מן האופן בו מתוארת הבורות (אִינְיָא), ניתן להיווכח במעורבותן המרכזית של ההשתוקקות (טְנָהָא) וההיאחזות (אופֶאדָאנָה), במיוחד בהיאחזות בעצמי, הנוכחת בכל. אי ידיעת האמת על החיים והאמונה המוטעית בעצמי, מובילות להשתוקקות בשמו של אותו עצמי, יחד עם היאחזות על צורותיה השונות.

המילים "עם עלייתם של השטפים, עולה הבורות", קמהסאווה (השטף של התשוקות החושיות), בְּהוּוהסאווה (שטף ההשתוקקות להיות) דִּיטְהָסאווה (שטף ההתקשרות להשקפות), הנם סוגים שונים של השתוקקות והיאחזות.

לפיכך, כאשר אנחנו מדברים על הבורות, משמעותה כוללת, באופן בלתי נמנע, השתוקקות והיאחזות.

הדבר נכון גם לגבי תיאורן של ההשתוקקות וההיאחזות – הבורות תמיד כרוכה בהן. ההנחה האשלייתית שהנסיבות הן ישויות אמיתיות, היא הגורם להתעוררותן של כל רצייה והיאחזות.

ככל שגוברות ההשתוקקות וההיאחזות, כך הולכת ופוחתת יכולת ההבחנה וכך נפגמת יותר התנהגות מודעת והגיונית. לפיכך, כאשר אנחנו מדברים על השתוקקות והיאחזות, באופן אוטומטי נכללת גם הבורות.

לאור הדברים הללו, בורות כגורם מן העבר, והשתוקקות והיאחזות, כגורמים בהווה, משמעותן כמעט זהה. אך הבורות מוגדרת כגורם מן העבר, בעוד שהשתוקקות והיאחזות מוגדרות כגורמים בהווה, וזאת כדי להבליט את הקשר של כל אחד מן הגורמים הללו עם גורמים אחרים במעגל ההתהוות.

2. מבנים מנטאליים והתהוות

מבנים מנטאליים (סְנִקְהָאָרָה) מהווים חלק מן העבר, בעוד שהתהוות (בהאווּא) מתקיימת בפרק החיים בהווה, יחד עם זאת, שניהם ממלאים תפקיד מרכזי במישור או ב"בהאווּא" שבו באים החיים לידי ביטוי, ולפיכך הם בעלי משמעות דומה ונבדלים אך ורק בהדגשים שלהם.

סְנִקְהָאָרָה מתייחס באופן ייחודי לגורם הכוונה (צ'אָטְאָנָה), שהיא הגורם המרכזי ביצירת הקמה.

ל"בְּהָאָוּא" יש משמעות רחבה יותר המשלבת הן את ה"קמהבהאווּא" והן את ה"אופֶּאָטִיבְּהָאָוּא".

עבור ה"קמהבהאָוּא", כמו עבור ה"סְנִקְהָאָרָה", מהווה הרצון את הכוח המניע העיקרי, אך בשונה מ"סְנִקְהָאָרָה", היא מכסה את התהליך השלם של יצירת פעולה (משלב המחשבה והכוונה ועד שלב ההוצאה לפועל).

אופֶּאָפּאָטִיבֶּהֶאָוּא מתייחס לחמשת הקהנדה העולים כתוצאה מה"קמהבהאָוּא".

3. מהכרה לתחושות, לידה, הזדקנות ומוות

חלקו של המעגל מההכרה ועד לתחושות, הוא החיים בהווה והוא יתואר נקודה אחר נקודה על מנת להדגים את יחסי הגומלין בין הסיבה והתוצאה של הגורמים המעורבים. לידה, יחד עם הזדקנות ומוות הנם "תוצאות עתידיות".

המעגל בנקודה זו משקף לנו שגורמים בהווה, ייצרו בהכרח תוצאות בעתיד, במקרה זה הזדקנות ומוות. זוהי חזרה מתומצתת על החלק של המעגל המוביל מההכרה ועד לתחושות, תוך הדגשת עלייתו והפסקתו של הסבל.

הזדקנות ומוות פועלים גם בנקודת החיבור לתחילתו של מעגל חדש. יחד עם זאת, ניתן לומר שהחלקים מההכרה ועד לתחושות ומלידה ועד הזדקנות ומוות, למעשה חופפים. בהתבסס על האמור לעיל, ניתן לחלק את ארבעת השלבים של סיבה ותוצאה, באופן הבא:

1. **חמישה גורמים מן העבר:** בורות, מבנים מנטאליים,

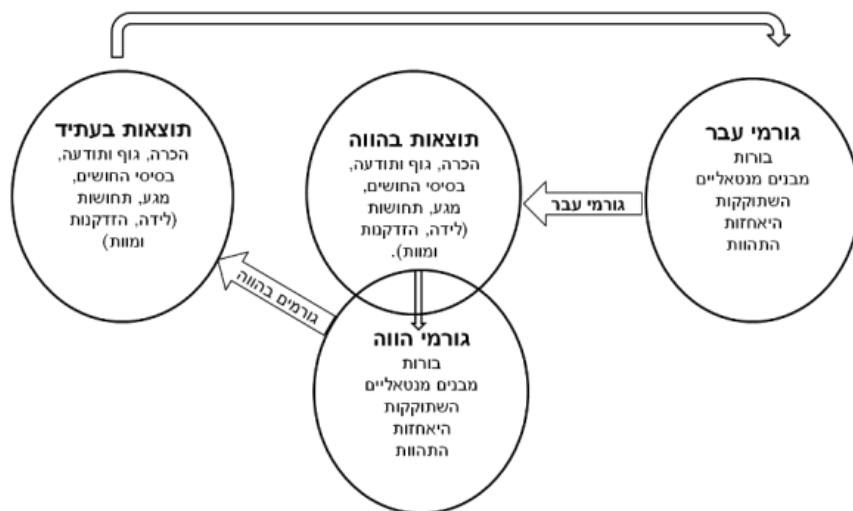
השתוקקות, היאחזות, התהוות.

2. **חמש תוצאות בהווה:** הכרה, גוף ותודעה, בסיסי החושים,

מגע, תחושות (קרי: לידה, הזדקנות ומוות).

3. **חמישה גורמים בהווה: בורות, מבנים מנטאליים, השתוקקות, היאחזות, התהוות.**
4. **חמש תוצאות בעתיד: הכרה, גוף ותודעה, בסיסי החושים, מגע, תחושות (לידה, הזדקנות ומוות).**

כפי שהדבר מודגם בתרשים הבא:



קיום יחסי גומלין בין 12 הקשרים של מעגל ההתהוות המותנית, מאפשר חלוקתם לשלוש קבוצות המכונות נְאֻטָה³³ או מעגלים.

1. קִילְסָה וְאֻטָה: בורות – השתוקקות – היאחזות (אֲוִיגָה – טְנָהא – אוּפְאָדָאנָה) – אלה הם קִילְסָה (המזהמים), הכוחות המעוררים סוגים שונים של מחשבות אשלייתיות ופעולות. חלק זה, לפיכך, נקרא: קִילְסָה וְאֻטָה.

2. קָמָה וְאֻטָה: מבנים מנטאליים (סנקהארה, והלידה מחדש המותנית בפעולות [קמה] בהָאנוּא) – אלה הם הקמה, תהליך הפעולה המבוסס על הקִילְסָה, המתנות את החיים. חלק זה נקרא: קמה וְאֻטָה.

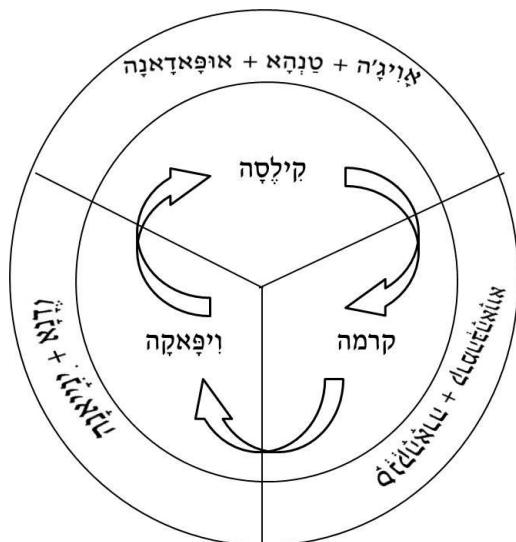
3. וִיפְאָקָה בהָאנוּא: הכרה, גוף ותודעה, ששת בסיסי החושים, מגע ותחושות (וִינִינְאָנָה, נְאֻמְאָרוּפָה, סְאֻלְאִיטְאָנָה, פְּהֶסָה, וְדָנָא) – אלה הם וִיפְאָקָה, אירועי החיים המתרחשים בעקבות השפעות הקמה. חלק זה נקרא: וִיפְאָקָה בהָאנוּא.

שלושת הָאֻטוֹת (המעגלים) הללו, מניעים זה את זה ללא הרף, סביב מעגל החיים.

התחושות הנעימות והבלתי נעימות מובילות לעלייתה של קִילְסָה נוספת, עוד השתוקקות ורתיעה (אם התחושות לא נעימות), אשר בתורן, מובילות לביסוס פעולה נוספת – קמה, שהיא עצמה מובילה לוִיפְאָקָה, וכן הלאה.

³³ המקור לתצוגת שלושת המעגלים – נְאֻטָה, הוא בפרשנויות. הוא מסביר את עיקרון ההתהוות המותנית, בדרך פשוטה יותר. כאשר עולה קִילְסָה ("זיהום" של התודעה) – הרצון להשיג משהו, הוא מלווה ב"קמה" – הפעולה להשגתו, ו"וִיפְאָקָה" – התחושות הנעימות הנובעות מהשגתו או התחושות הלא נעימות הנובעות מאי השגתו. התחושות הנעימות והבלתי נעימות מובילות לעלייתה של קִילְסָה נוספת, עוד השתוקקות ורתיעה (אם התחושות לא נעימות), אשר בתורן, מובילות לביסוס פעולה נוספת – קמה, שהיא עצמה מובילה לוִיפְאָקָה, וכן הלאה.

ניתן להמחיש זאת באמצעות תרשים כפי שמוצג להלן.³⁴



מכיוון שה"זיהומים" של התודעה (הקילסָה) הם הגורם המניע הראשוני של נסיבות החיים, הם ממוקמים בנקודת ההתחלה של המעגל. באופן זה נוכל להבחין בשתי נקודות התחלה, או שני סוכני הפעלה, במעגל החיים:

1. הבורות הינה גורם מפעיל מן העבר, והיא זו המשפיעה על ההווה עד לתחושות.

2. ההשתוקקות הינה גורם מפעיל בהווה, והיא מרחיבה את השפעת המעגל מהתחושות בהווה ועד לעתיד, להזדקנות ולמוות.

³⁴ מקור התרשים - <http://www.buddhanet.net/cmdsg/coarise4.htm>

הסיבה שהבורות מופיעה בחלק הראשון ואילו ההשתוקקות מופיעה בחלק הבא אחריו, היא מכיוון שהבורות באה בעקבות הצער, הקינה וכן הלאה, ואילו השתוקקות באה בעקבות התחושות. בורות והשתוקקות הנן ה"קלקולים" השולטים בכל אחד מן המצבים, בהתאמה.

בדגם של מעגל ההתהוות המותנית, קיימת הבחנה ברורה לגבי דרכי הלידה מחדש, בהתייחס לשאלה האם זו הבורות או זו ההשתוקקות (להתהוות) המהווה כגורם המרכזי והמכריע בתהליך הלידה מחדש:

בורות הנה הגורם המרכזי ללידה מחדש למצב של אומללות, מכיוון שהתודעה האפופה בבורות, איננה מאפשרת הבחנה בין טוב לרע, נכון ללא נכון, בין מועיל למזיק. כתוצאה מכך אין קנה מידה נכון להתנהגות, הפעולות והמעשים הם אקראיים והסבירות שתיווצר קמה רעה, גבוהה הרבה יותר מהסבירות להיווצרות קמה טובה.

סביר יותר שההשתוקקות להתהוות (בהאָוּאָטְנָהָא) תוביל ללידה מחדש למצב נוח יותר. כאשר היא הכוח המניע, קיימת שאיפה להגיע להצבה טובה יותר בחיים. לגבי הקיום בעתיד, יתכן שהרצון יהיה להיולד מחדש למצב שמימי או נשגב. באשר לקיום בהווה, יתכן שהשאיפה היא לעושר, תהילה או יוקרה.

בעקבות שאיפות בסיסיות אלה, באות פעולות שונות. אם השאיפה היא ללידה למצב שמימי, יתכן שתהיה מעורבת בכך התפתחותו של מצב מדיטטיבי מזוכך; אם קיימת שאיפה ללידה מחדש במישור השמימי, אזי

יתכן שתהיה שמירה על דרך מוסרית וביצוע מעשים של נדיבות; אם השאיפה היא לעושר, יתכן שבעקבות כך תבוא לידי ביטוי התנהגות שקדנית וחרוצה, הנדרשת לשם השגת היעד; אם השאיפה היא להשגת יוקרה ומוניטין, יתכן ביטוי של עבודה טובה ויעילה, וכן הלאה.

ההתנהגויות והמעשים הללו צריכים להיות מבוססים על מידה מסוימת של משמעת, התחשבות וחריצות. כתוצאה מכך, במצבים המתוארים לעיל, סביר יותר שיבואו לידי ביטוי מעשים טובים, מאשר במצב של חיים הנחווים באופן מוחלט תחת שליטתה הבלעדית של הבורות.

למרות שהבורות וההשתוקקות להתהוות, הוצבו בנקודת ההתחלה של המעגל, הן אינן הגורמים המניעים הראשוניים של המעגל. דבר זה מקבל חיזוק מדבריו של הבודהה:

”לא ניתן למצוא התחלה כלשהי, נזירים, לבורות, כך: ”לפני הנקודה הזאת לא הייתה שם בורות, אך היא עלתה”. במקרה זה ניתן רק לומר ”בתלות בזה, הבורות עולה.”³⁵

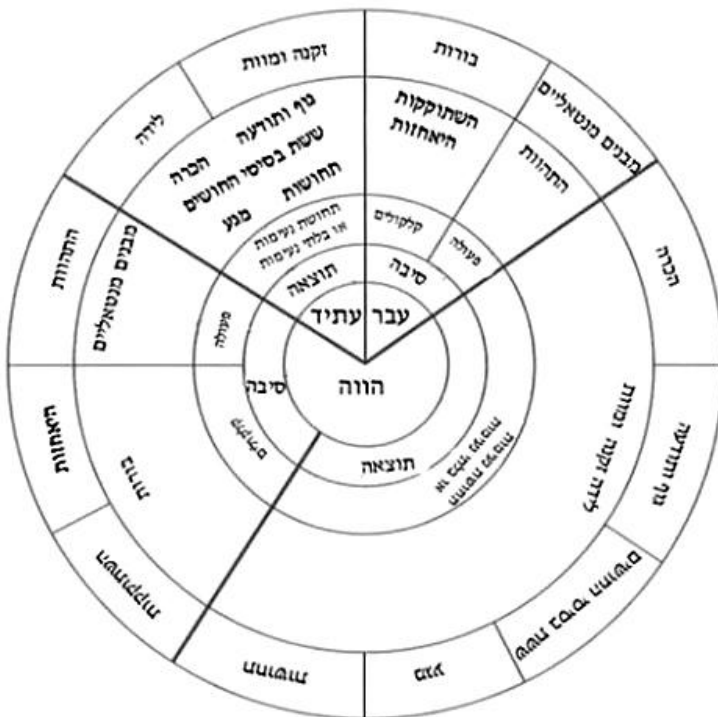
הרעיון שהבורות וההשתוקקות להתהוות, הם גורמים מרכזיים ועולים יחדיו בתהליך של ההתהוות המותנית, מוצג במילים דומות בקטע הבא בו עונה הבודהה על שאלה:

”נזירים, הגוף הזה העולה כך בשלמותו, בין אם שוטה או חכם האדם, אפוף הוא בבורות ונתון להשתוקקות, והמאפיינים הפיזיים החיצוניים והמנטאליים יחדיו (נאמארוּפָה), יוצרים שני דברים. בתלות בשני הדברים

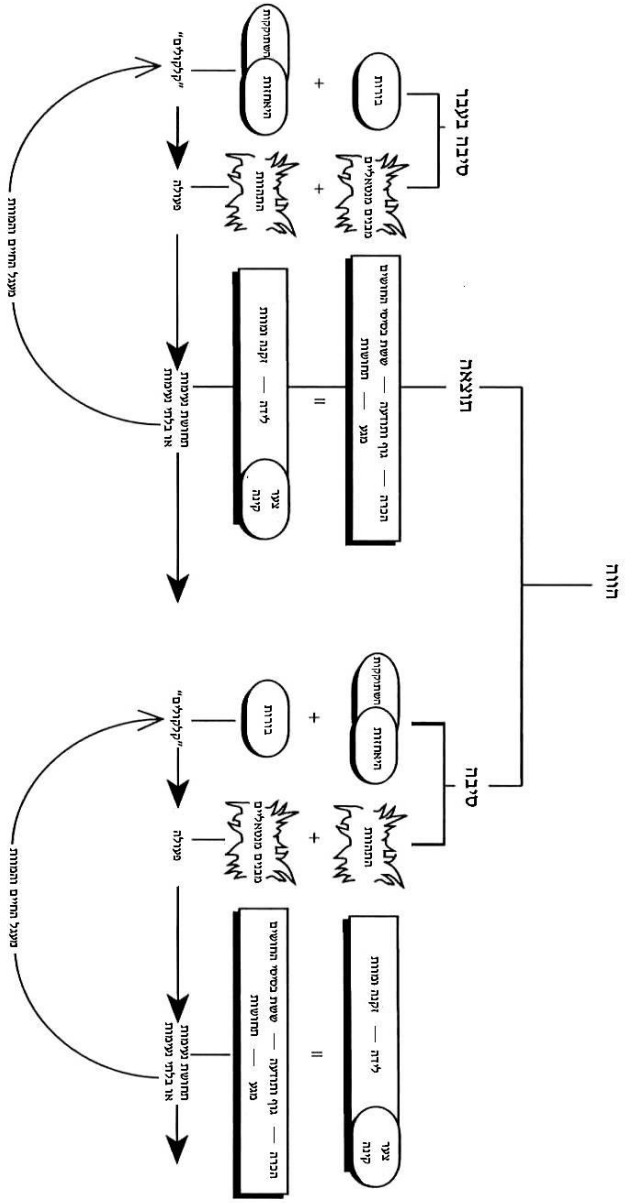
³⁵ A.V.113; Vism.525: על פי סוטה זו, הבורות מוזנת על ידי ”חמשת המכשולים” (pañca nīvaraṇāni), שהם מחסומים מנטאליים שליליים הכוללים: 1. השתוקקות לעונג חושי, 2. כעס וזדון, 3. עצלות וקהות חושים, 4. חוסר שקט ודאגה, 5. ספק.

הללו, מתקיים המגע של ששת בסיסי החושים. באדם השוטה או באדם החכם, כאשר בסיס חושי כזה או אחר מתוך ששת בסיסי החושים, בא במגע (עם מוקד הגירוי), הוא יחוה עונג או כאב". [S.II.23]

התרשימים הבאים עשויים לסייע בהצגת הרעיון.³⁶



³⁶ מקור התרשימים - <http://www.buddhanet.net/cmdsg/coarise4.htm>



פרשנויות נוספות

פרשנות עיקרון ההתהוות המותנית, כפי שהוצגה עד כה, היא הפרשנות המקובלת בכתבים ובביאורים. מיקוד פרשנות זו של ההתהוות המותנית מקורו בכוונה להסביר את הסמסאראָאָטָה, מעגל הלידה מחדש, תוך הדגשת הקשרים שבין שלושת תקופות החיים – עבר, הווה, עתיד.

אותם אלה שפרשנות זו איננה מקובלת עליהם, או כאלה המעדיפים פרשנות מיידית יותר (לגבי תהליך הפסקת הסבל), יכולים למצוא חלופות לא רק באבהידהמה פִּיטָקה, בה מוצג עיקרון ההתהוות המותנית כפי שהיא מתרחשת ברגע תודעתי שלם אחד, אלא בפרשנות של מילותיו של הבודהה עצמו, תוך שימוש בדגם המקובל, באופן שונה, דבר המניב תמונה אחרת לחלוטין של עיקרון ההתהוות המותנית ופרשנות הנתמכת על ידי הכתבים והלימוד במקורות שונים.

הטיעונים המועלים כדי לתמוך בפרשנות מהסוג הזה, הם רבים. למשל, האפשרות למידיות של הקץ לסבל והחיים נטולי הצער של האַרְהַנְט, יכולה להתקיים בתקופת החיים הנוכחית.

אין צורך למות כדי להבין את הפסקתם של הלידה מחדש, של הזקנה ושל המוות, ולפיכך את הפסקתם של הצער, הקינה, הכאב, האבל והייאוש. ניתן להשתחרר מן הדברים הללו בגלגול הנוכחי. המחזור השלם של מעגל ההתהוות המותנית, הן עליית הסבל והן הפסקתו, הנו עניין לחיים הנוכחיים.

ההבנה הבהירה של המעגל, כפי שהוא פועל בחיים הנוכחיים, תביא בעקבותיה הבנה בהירה גם לגבי העבר והעתיד, מכיוון שכל אלה מהווים חלקים של אותו מעגל.

לצורך ביסוס האמור לעיל, הבה נתבונן בדבריו של הבודהה:

”אנדאי, כל מי שיכול לזכור את אינספור הקהנדהה בהם התגלם בעבר, אדם כזה יהיה ראוי לשאול אותי על חיים קודמים ואני אוכל לשאול אותו; אדם זה יוכל לספק לי תשובה הולמת ואני לו; כל מי שחזה במותם של יצורים וחזה בעלייתם הנובעת מכך, אדם זה יהיה ראוי לשאול אותי על חיים קודמים ואני אוכל לשאול אותו; אדם כזה יוכל להשביע את רצוני בתשובתו ואני להשביע את רצונו.

”די לך, אנדאי, (לעסוק) בזמנים שהיו ובזמנים שיהיו. אני אלמד אותך את מהות הדהרמה: כשזה קיים, ההוא קיים. עם הופעתו של זה, ההוא מופיע. כאשר זה איננו, ההוא איננו. כשזה פוסק, ההוא פוסק.” [M.II.31]

* * *

בעל הבית גַאנְדְהָהָה, לאחר שהתיישב לפניו במרחק של כבוד, שאל את המבורך כדלקמן: ”ברשותך, כבודו המבורך, למד אותי את מקורותיו והפסקתו של הסבל”.

ענה המבורך: ”בעל בית, אם אלמד אותך את מקורותיו והפסקתו של הסבל על ידי התייחסות לעבר לאמור: 'בעבר היה זה', יעלו בך ספק ובלבול. אם אלמד אותך את מקורותיו והפסקתו של הסבל על ידי התייחסות לעתיד לאמור: 'בעתיד יהיה זה', יעלו בך ספק ובלבול.

בעל בית, אני, כאן ועכשיו, אלמד אותך את מקורותיו והפסקתו של הסבל, כאן ועכשיו". [S.IV.327]

* * *

"סִיבָאקָה, תחושות מסוימות עולות בשל ליקויים בכיס המרה... תחושות אחרות עולות בשל בעיות בליחה... חלק בגלל הנשימה... חלק עולות בשל שילובם של מספר גורמים... חלק בשל שינויים במזג האוויר... חלק בגלל חוסר בפעילות גופנית מספקת... חלק בשל סכנות חיצוניות... חלק בשל תוצאות הקמה. התחושות השונות העולות מתוך תלות בגורמים שונים, זה דבר בו תוכל להיווכח בעצמך ודבר אותו מכירים בני האדם בכל אשר הם. לאור זאת, כל אדם מתבודד או קדוש הטוען כי "כל התחושות העולות, בין אם הן נעימות ובין אם הן לא נעימות, הן באופן מוחלט, תוצאות הקמה", ניתן לומר עליו שהוא מדבר בהגזמה על דבר הברור לכל בני האדם באשר הם, ואני אומר שהשקפות כאלה הן מוטעות". [S.IV.230]³⁷

* * *

"נזירים, כאשר ישנה התמקדות מכוונת, מקובעת ויציבה לגבי כל נושא, נושא זה הופך להיות אובייקט המוכל על ידי ההכרה. כאשר ישנו אובייקט, להכרה יש המשכיות. כאשר ההכרה מתבססת באופן כה חזק ומתפתחת, מכך נובעת לידה למישור חדש (בהאווה). כאשר ישנה עלייה במישור חדש של קיום, אזי לידה, זקנה ומוות, צער, קינה, כאב, אבל וייאוש, באים בעקבותיה. מכך עולה המצבור הגדול של הסבל כולו". [S.II.65]

³⁷ מתוך סוטת סיבאקה - Sivaka Sutta

* * *

למרות שיש להבין את הפרשנות הזאת של ההתהוות המותנית, כפרשנות העומדת בזכות עצמה, איננו מבטלים את הדפוס המוצג על ידי הדגם המקובל. לכן, לפני שנעמיק במשמעויות הפרשנות, עלינו לשוב אל הדגם המקובל, על מנת להתאים את ההגדרות באופן שהן תעלנה בקנה אחד עם הפרשנות הנוכחית.

הגדרות בסיסיות

1. **בורות (אִוְיָא)** – בורות לאמת או לדברים כפי שהם; תפיסה אשלייתית את המציאות כפי שהיא באמת; הבורות העומדת אחר האמונות; העדר חוכמה; כישלון בהבנת עיקרון הסיבה והתוצאה.
2. **תבניות מנטאליות (סְנְקְהָאָה)** – פעילויות מנטאליות, כוונות זדון, כוונות והחלטות, ארגון תהליכי החשיבה על פי דפוסים נרכשים, יכולות, העדפות ואמונות; התניות של התודעה ותהליכי החשיבה.
3. **הכרה (וִינְיָאָה)** – מודעות לתחושות, קרי: ראייה, שמיעה, ריח, טעם, מגע והכרה (קוגניציה); האווירה הבסיסית של התודעה מרגע לרגע.

4. **גוף ותודעה (נאמארוּפָה; האורגניזם החי)** – נוכחות הגופניות והמנטאליות במודעות; מצב התואמות שבין הגוף והתודעה, על מנת שיתפקדו בצורה מתואמת עם זרם ההכרה; השינויים הגופניים והמנטאליים כתוצאה של מצבים מנטאליים.
5. **ששת בסיסי החושים (סאליטאנה)** – תפקוד בסיסי החושים.
6. **מגע (פהסה)** – נקודת המפגש והמגע שבין התודעה לבין העולם החיצוני.
7. **תחושות (ודנא)** – של עונג, של כאב וניטראליות.
8. **השתוקקות (טנהא)** – הרצון לחפש אובייקטים המשרים תחושת הנאה ועונג, על מנת להימלט מתחושות לא נעימות. להשתוקקות שלושה סוגים: הרצון שיהיה לי וליהנות מכך, הרצון להיות והרצון להכחיד או להיפטר.
9. **היאחזות (אופאדאנה)** – היקשרות והיצמדות הן לתחושות נעימות והן לתחושות לא נעימות, למצבי החיים בהם משתתפות תחושות אלה, ותפיסתן והגישה כלפיהן על בסיס הפוטנציאל שלהן לספק את התשוקות.

10. התהוות (בְּהָאוּא) – תהליך ההתנהגות כולו אשר נוצר על מנת לשרת את ההיאחזות וההשתוקקות (קמהבהָאוּא – התהליכים הפעילים); כמו כן, מצבי החיים הנובעים מן הכוחות הללו (אוּפֶאפֶאטיבהָאוּא³⁸ – התהליכים הפסיביים).

11. לידה (ג'אטי) – ההכרה הברורה בהופעה למצב של קיום; הזדהות עם מצבי החיים או דרכי התנהגות והתחושה הנובעת מכך של זה הנהנה מהם, מצוי בהם או חווה אותם.

12. זקנה ומוות (ג'רא-מְרָה) – המודעות לפרידה או לשלילת העצמי ממצב של קיום או זהות; תחושה או חווית איום להכחדה או הפרידה ממצבי קיום אלה; מכך נובעים הצער, הקינה, הכאב, האבל והייאוש (אפילו בצורותיהם המעודנות ביותר).

כיצד מתחברים הקשרים

1. ← 2. בורות כגורם במבנים מנטאליים: ללא ידיעת האמת או מודעות לה, אין אפשרות לחוות הבנה בהירה או התבוננות מתוך חוכמה. התוצאה היא בלבול החשיבה, המבוסס על הנחות ודמיון, וכן התניה באמצעות אמונות, פחד, נטיות אישיות ודפוסים מצטברים. כל אלה מתנים בסופו של דבר, כל החלטה ביחס לפעולה, דיבור או חשיבה.

³⁸ המונח אוּפֶאפֶאטיבהָאוּא מקורו באבהידהמה. בסוטות מאוחרות יותר מופיע המונח *patisandhipunnabhava*

2. ← 3. מבנים מנטאליים כגורם בהכרה: עם כוונה, ההכרה מותנית בהתאם. יש לנו נטייה (או - אנחנו מותנים) לראות, לשמוע ולתפוס, על פי השפעת הכוונות שלנו המצויות ופועלות ברקע. יתרה מזאת, ההקשר במסגרתו אנו רואים, שומעים או תופסים יהיה אף הוא מושפע מכוונות אלה.

הכוונה תוביל את ההכרה להרהר שוב ושוב באירועי חיים שונים ותגרום לשגשוג מחשבות ביחס אליהם. כמו כן, הכוונות תגרומנה להתניה של מצב התודעה הבסיסי או של ההכרה, ותובלנה להנחת הנחות ביחס לאיכויות של טוב ונכון או רע ורוע; ההכרה מותנית לפעול באופן התואם כוונות טובות ורעות.

3. ← 4. הכרה כגורם ביחס לגוף ותודעה: יכולת התפיסה, הראייה, השמיעה וכן הלאה, כרוכה במרכיבים גופניים (רופדהמה) ובמרכיבים מנטאליים (נאמאדהמה), לצורך ראייה וידיעת מושא הראיה. בנוסף לכך, כאשר ההכרה פועלת, המרכיבים הגופניים והמנטאליים (כלומר, "מקבצי" ההכרה - הקהנדהה של צורה, תחושות, תפיסה ומבנים מנטאליים), צריכים אף הם לפעול בהתאם ובתיאום עם טבעה של אותה הכרה. לדוגמה, כאשר ההכרה "נצבעת" על ידי כעס, התפיסות העולות כתוצאה מכך תהיינה בהתאמה, שליליות. הגוף יציג מאפיינים העולים בקנה אחד עם הכוונות העוינות, כמו הבעת פנים תוקפנית, מתח שרירים גבוה ועלייה בלחץ דם. התחושות תהיינה בלתי נעימות. כאשר ההכרה נוטלת שוב ושוב תכונה מסוימת, היא נוטה להפוך לדפוס, והמאפיינים הגופניים

והמנטאליים המתלווים לכך בהתאמה, יהפכו להיות לתכונות הגופניות והמנטאליות באופיו של האדם.

4. ← 5. גוף ותודעה כגורמים ביחס לששת בסיסי החושים: כאשר הגוף והתודעה מתפקדים, יופעלו בסיסי החושים הרלוונטיים, כדי לפגוש את מוקד תפקודם (הן לצורך קבלת מידע רלוונטי והן לצורך הנאה). שערי החושים הללו יתפקדו בהתאמה על פי התניות של מצבים גופניים ומנטאליים.

5. ← 6. ששת בסיסי החושים כגורם ביחס למגע: עם תפקודם של שערי בסיסי החושים השונים, מגע (פהסה), המפגש עם יעדיהם או מודעות מלאה לתחושות, עולים בתלות בתפקוד הייחודי של אותו שער חושי.

6. ← 7. מגע כגורם ביחס לתחושות: עם כל מודעות לתחושות חושיות, עולות גם תחושות נעימות, לא נעימות וניטראליות.

7. ← 8. תחושות כגורם ביחס להשתוקקות: עם חווית תחושות נעימות עולה תחושה של אהבה לדבר או היקשרות אליו. זאת תחושת ההשתוקקות (קאמהטְנָהָא). לעתים ההשתוקקות היא למצב בו האדם יוכל לשלוט על התחושות הנעימות הללו או להתענג עליהן. זאת השתוקקות להיות או השתוקקות למצבי הוויה (קאמהטְנָהָאָוָא).

חוויות הגורמות תחושות של אי נוחות או סבל, יוצרות בדרך כלל מחשבות של דחייה והשתוקקות להיפטר מהמקור לתחושות הלא נעימות הללו. השתוקקות זאת היא השתוקקות ל"לא להיות" (וּיְבָהָאוּאֶטְנָהָא). בחוויית תחושות ניטראליות, כמו אדישות או קהות, ישנה תחושה מעודנת של התקשרות, לכן אדישות נחשבת כצורה מעודנת של תחושות נעימות, שכן היא עלולה בכל רגע להתפתח להשתוקקות לצורות גלויות יותר של עונג והנאה.

8. ← 9. השתוקקות כגורם ביחס להיאחזות: ככל שהשתוקקות גוברת היא הופכת להיאחזות, סוג של עיסוק יתר מנטאלי, היוצרת גישה הפונה כלפי החפץ הנחשק והערכה כלפיו (במצב של וּיְבָהָאוּאֶטְנָהָא, תיווצר הערכה שלילית).

האדם מפגין עמדה מקובעת כלפי הדברים: אם קיימת משיכה, היא לוקחת חלק במרכיב ההתקשרות, הזדהות עם אובייקט המשיכה. כל מה שקשור לאובייקט הזה, נתפס כחיובי. כאשר ישנה דחייה, מושא הדחייה נתפס כעלבון לעצמי וכפגיעה בו. כל עמדה הננקטת כלפי הדברים הללו, נוטה לחזק את ההיאחזות אשר מכוונת כלפיהם, והיא עצמה תעצים את הערך של:

- ❖ מושאי החושים (קאמה).
- ❖ תפיסות ואמונות (דִיטְהָי).
- ❖ מערכות, דגמים, תרגולים וכדומה (סִילָאֶנוּטָה).
- ❖ האמונה בעצמי (אֶטְהָנוּאֶדָה) – כדי להשיג או להרחיק את השתוקקות של העצמי.

9. ← 10. אחיזה כגורם ביחס להתהוות: היאחזות מתנה בהאָווא, מצבי חיים, הן במישור ההתנהגותי (קמהבהאָווא) והן ביחס לאופי ולמאפיינים הגופניים והמנטאליים (אופאָאָטיבהאָווא). לדוגמא, אלה יכולים להיות דפוסי התנהגות (קמהבהאָווא) ונטיות אופי (אופאָאָטיבהאָווא), של מי ששואף להיות אדם עשיר, מי שחותר לכוח, לתהילה, ליופי חיצוני, או מי שיש בו איבה ועוינות כלפי החברה, וכיוצא באלה.

10. ← 11. התהוות כגורם ביחס ללידה: בהינתן מצב חיים להתגלם בו ולהיות בעלי חזקה עליו, עולה ההויה כדי להיות נהנתנית או חווה. זאת תחושה מובחנת וברורה של התגלמות או החזקה במצב החיים. קיימת תפיסה של זה הפועל וזה הקוצר את פירות הפעולות, זה המצליח וזה הנכשל, זה המרוויח וזה המפסיד.

11. ← 12. לידה כגורם ביחס לזקנה ומוות: לידה למצב של חיים, באופן בלתי נמנע, מביאה עמה חוויה של צמיחה ושל דעיכה גם יחד. אלה כוללים דעיכה צפויה של המצב, חוויה של קשיים וחורבן, פרידה והרס. ישנו איום תמידי לקיומה של סכנה, וצורך מתמיד להגן על העצמי ולשלוט בו. הדעיכה וההתפרקות הבלתי נמנעות, בשילוב עם חרדה וצורך מתמיד להגן על מצב זה (מצב החיים) מפניהם, מביאים בעקבותיהם צער, קינה, כאב, אבל וייאוש, או סבל.

דוגמאות

1. ← 2. בורות.... מבנים מנטאליים: כאשר קיים מצב של אי ידיעת האמת, עולה בהתאם, מצב של שגשוג מחשבות בתודעה ודמיון, כמו אצל אותו אדם המאמין ברוחות רפאים (בורות). הוא נעשה מפוחד (מבנים מנטאליים) בשל האור המשתקף מעיניה של חיה בלילה; או אדם המעלה השערות שונות לגבי מישהו המחזיק משהו באגרופו הקפוף; או אדם המאמין שישויות שמימיות יכולות ליצור כל אשר הן חפצות, ולכן הוא ממציא טקסים מטקסים שונים ופונה אליהן בתפילות מיסטיות; או כמו אותו אדם שאיננו מודע לטבעם האמיתי של הדברים המותנים, קרי: שהם בלתי יציבים וכפופים לגורמים ונסיבות. הוא תופס אותם כמושכים וכנחשקים, ושואף לְשַׁמֵּר אותם ולשלוט בהם. כל עוד נוכחים עקבות של בורות, ייווצרו מבנים מנטאליים או שגשוג שלהם.

2. ← 3. מבנים מנטאליים.... הכרה: עם צ'אט'אָנָה – לרצון או כוונה, בשילוב עם "צביעה" מנטאלית, ההכרה כמו (הכרת) ראייה, (הכרת) שמיעה, וכן הלאה, מותנית בהתאם. ללא כוונה או גילוי עניין, יתכן שההכרה כלל לא תעלה, אפילו במצבים בהם הדבר אפשרי. לדוגמא, כאשר אנחנו קוראים ספר מרתק, תשומת הלב שלנו איננה נודדת, אלא מודעת לחומר הנקרא בלבד והוא זה הנספג על ידי ההכרה. אפילו קול חזק או עקיצת יתוש, ייעלמו מאתנו. כאשר אנו ממוקדים בכוונתנו בחיפוש אחר אובייקט מסוים, יתכן שלא נבחין כלל באובייקטים אחרים.

אותו האובייקט עצמו, עשוי, בנסיבות שונות ועם כוונות שונות, להראות לנו שונה, וזאת בתלות בהקשר הכוונות שלנו. לדוגמא, אותה חלקת אדמה עצמה, עבור הילד עשויה להיראות כמגרש משחקים גדול, ואילו עבור האדם הרוצה לבנות בית, היא עשויה להיראות כמקום לבית עתידי אותו יבנה כאשר יפרוש לגמלאות; עבור החקלאי, תראה חשיבותה של חלקת האדמה באור שונה; בעוד שעבור התעשיין, מאפיינים אחרים של אותה חלקה, יראו משמעותיים יותר.

אם נתבונן על אותו אובייקט במצבים שונים ובהקשר של מחשבות שונות, מאפיינים שונים יראו כחשובים ומשמעותיים. כאשר אנחנו חושבים מחשבות מיטיבות, התודעה מושפעת מאותן מחשבות והיא מפרשת את אובייקט המודעות בהתאם להקשריו.

כאשר קיימת חשיבה בדרך קשה ופוגענית, התודעה מתייחסת לכך ומפרשת את משמעות ההקשרים של אובייקט המודעות, לאורן של אותן מחשבות הרסניות.

לדוגמא, בתוך אוסף חפצים, עשויים להיות מונחים זה לצד זה סכין ופרחים. מי שאוהב פרחים עשוי להבחין בפרחים בלבד ולא להבחין בחפצים האחרים המונחים לידם. ככל שגוברים העניין והמודעות כלפי הפרחים הללו, כך תפחת הכללת החפצים האחרים בשדה המודעות. אדם אחר הזקוק לכלי נשק, יתכן שיבחין אך ורק בסכין. במקרה שבו מספר אנשים מסתכלים על הסכין, תתכן תפיסתה ככלי נשק, בעוד שעבור האחר היא תיתפס ככלי מטבח, ועבור אדם נוסף

היא תראה כחתיכת מתכת סתמית. הכול תלוי ברקע ובכוונה של המתבונן.

3. ← 4. הכרה.... גוף ותודעה: הגוף והתודעה תלויים זה בזה בקשרי גומלין, כדברי שאריפוטרא המכובד:

”בדומה לשתי אלומות ניצבות של קני סוף, התומכות זו בזו, עם הגוף והתודעה כתנאי, יש הכרה; עם ההכרה כתנאי, יש גוף ותודעה. אם נסיר את האלומה הראשונה של קני הסוף, חברתה תיפול. אם נסיר את האלומה השנייה, תתמוטט הראשונה. באותו אופן, עם הפסקתם של הגוף והתודעה, פוסקת ההכרה; עם הפסקתה של ההכרה, פוסקים הגוף והתודעה.”³⁹ [S.II.114]

בהקשר זה, עם עלייתה של ההכרה, גוף ותודעה עולים, בהכרח הם עולים. בעוד שהמבנים המנטאליים מתנים את ההכרה, הם מתנים גם את הגוף והתודעה, אך מכיוון שגוף ותודעה תלויים בהכרה לצורך קיומם, בשל היותם מאפיינים של ההכרה, נאמר לגביהם: ”מבנים מנטאליים מתנים את ההכרה וההכרה מתנה גוף ותודעה”.

לפיכך אנחנו יכולים לנתח את הדרך בה מתנה ההכרה את הגוף והתודעה, באופן הבא:

³⁹ מתוך: Nalakalapiyo Sutta. סוטת קני הסוף.

1. כאשר התודעה מזהה ומכירה תחושה כלשהי, כמו ראייה או שמיעה, למעשה זאת פשוט הכרה של הגוף והתודעה (במיוחד הקהנדה של צורה, תחושות, תפיסה ומבנים מנטאליים).

כל מה שמתקיים ברמה החווייתית, מוכר על ידי ההכרה מרגע לרגע, והמאפיינים הגופניים והמנטאליים מופיעים בפני החושים. כאשר ישנה הכרה של החוויה (ברמת המפגש הראשוני), נחווים מרכיבים גופניים ומנטאליים יחסיים (לתפיסת החוויה).

קיומו של ורד, לדוגמא, הנו הכרה של החלק החזותי או הקוגניטיבי, המתקיימת באותו רגע. מעבר לכך אין בנמצא "ורד" הקיים ככזה, אלא בתפיסה התודעתית בלבד. הורד איננו עצמאי ללא תלות בתחושות, תפיסות והמשגות, המתרחשות באותה עת.

לפיכך, כאשר קיימת הכרה, הגוף והתודעה, בו זמנית יהיו גם בתלות הדדית, תלויים זה בקיומו של זה.

2. גוף ותודעה, ובמיוחד האיכויות המנטאליות שלהם, תלויים בכל רגע של הכרה והם יחוו איכויות המצויות בתואמות עם ההכרה. בכל מצב בו הפעילויות המנטאליות או המבנים המנטאליים הם בעלי איכויות מיטביות, ההכרה הנובעת מהם, תהיה עליזה וצלולה ומחוות הגוף תהיינה קלילות. כאשר המבנים המנטאליים יהיו בעלי איכויות שליליות, התפיסות שינבעו מהם תהיינה בעלות אופי קשה ומזיק. המצב המנטאלי יהיה שלילי וההתנהגויות ומחוות הגוף תושפענה בהתאם.

במצב זה, הגורמים המכוננים, הן הגופניים והן המנטאליים, יהיו במצב של מוכנות לפעול בהתאם למבנים המנטאליים המתנים את ההכרה. כאשר ישנן תחושות של חיבה ואהבה (מבנים מנטאליים), הם יעוררו חוויה ותפיסה של תחושות נעימות (הכרה), התודעה (נאמא) היא עליזה וצלולה, כמו גם אופי הבעות הפנים (רוֹפָה). כאשר נוכח כעס, ישנה חוויה

ותפיסה של תחושות לא נעימות, התודעה מדוכאת והבעת הפנים קודרת ותוקפנית.

במגרש הכדורגל, הכדורגלן ממקד את כל מעייניו ותשומת לבו, במשחק ובמה שמתרחש על המגרש בעת המשחק. המודעות שלו עולה ופוסקת בעוצמה התואמת את רמת העניין שלו במשחק. כל מרכיבי הגוף והתודעה הנדרשים, מוכנים לבצע את תפקודם על פי המיועד להם ופועלים על פי הדרך בה הם מכוונים. יחסי הגומלין המשולבים כוללים, במקרה זה, את רצף העלייה וההפסקה של הגוף והתודעה (או מאפיינים גופניים ומנטאליים). המאפיינים הפעילים של הגוף והתודעה, משתלבים זה בזה על מנת ליצור מצב של הווייה, כפי שהוא מכוון על ידי ההכרה והמבנים המנטאליים (יש לשים לב לדמיון לבהאווא).

כל האירועים המתרחשים בשלב זה, הינם צעדים חשובים ביצירת הקמה ותוצאותיה. המעגל, או הַאָטָה, השלים עד שלב זה הקפה קטנה אחת של המעגל (הבורות היא "קלקול" או קִילְסָה; מבנים מנטאליים הם קמה; הכרה וגוף ותודעה הם תוצאות הקמה, או וִיפְאָקָה), והם מוכנים להתחיל מעגל חדש. זהו שלב משמעותי ביותר בבניית הרגלים, דפוסים ונטיות אופי.

4. ← 5. גוף ותודעה.... ששת בסיסי החושים: הגוף והתודעה חייבים לתפקד באמצעות מודעות לעולם החיצוני, אשר יחד עם ניסיון נרכש בעבר, משמשים כמשרתים את המבנים המנטאליים והכוונות. לפיכך, מרכיבי הגוף והנפש המשמשים כמשדרים וכקולטים של התחושות

(ששת בסיסי החושים), נמצאים במצב של ערנות, על מנת לתפקד בתואמות עם הגורמים להם. לדוגמא, במקרה של שחקן הכדורגל על המגרש, אברי החושים אחראיים לקבלת גירויי חישה שיש להם משמעות ישירה למשחק הנערך על המגרש, כמו עיניים ואוזניים שתהיינה דרוכות לקבלת גירויי החישה. באותה עת, החושים שאין להם תפקיד ישיר במצב הנתון, כמו טעם או ריח, יוותרו רדומים או במצב של השהיית פעילותם.

5. **ששת בסיסי החושים.... מגע:** המודעות עולה באמצעות ששת בסיסי החושים בהתבסס על התאמה בין שלושה גורמים: אברי החישה הפנימיים (עין, אוזן, אף, לשון, גוף, תודעה), אובייקטים חיצוניים של החושים (ראייה, שמיעה, ריח, טעם, תחושות גופניות ורשמים מנטאליים) והכרה (באמצעות העין, האוזן, האף, הלשון, הגוף והתודעה). המודעות עולה בהתאמה לכל בסיס חושי מסוים.

6. **מגע.... תחושות:** בכל פעם בה נוצר מגע, ישנה חוויה של אחת משלושת התחושות: תחושה של נוחות או אושר (סוקה וַדְנָא), אי נוחות או כאב (דוקה וַדְנָא) או שוויון נפש – לא אושר ולא כאב (אופקה או אדוקה דוקה – אסוקה וַדְנָא).

הרצף החל מהקשר השלישי ועד לשביעי, כלומר: מההכרה ועד לתחושות, נקרא: וַיִּפְאָקָה או תוצאות הקמה, חלק של מעגל ההתהוות המותנית. הקשרים 5,6 ו-7 במיוחד, אינם חיוביים או שליליים לכשעצמם, אך הם

יכולים לשמש כזרזים לעלייתן של מחשבות ופעולות חיוביות או שליליות.

7. ← 8. תחושות.... השתוקקות: כאשר נחוות תחושות נעימות ההשתוקקות בדרך כלל באה בעקבותיהן. כאשר נחוות תחושות בלתי נעימות, התגובה היא תגובה של דחק, או השתוקקות להסיר או להכחיד את התחושות הלא נעימות. קיימת גם השתוקקות להסחת דעת באמצעות תחושות נעימות. תחושות ניטראליות או שוויון נפש, משרות תחושות של שעמום או שאננות. שתיהן הן צורה מעודנת או אשלייתית של תחושה נעימה, אליה נוטה התודעה להתקשר. הן יכולות גם לשמש זרז ליצירת השתוקקות לתחושות נעימות נוספות.

את ההשתוקקות ניתן לחלק לשלושה סוגים מובחנים:

1. קאמהטְנָהָא – השתוקקות למושאי חושים נחשקים.
2. בְּהָאוּאָטְנָהָא – 'השתוקקות להיות', השתוקקות לאובייקטים או למצבי חיים מסוימים; ברמה העמוקה יותר הדבר כולל את יצר החיים ואת הרצון להשיג או לשְמֵר מצב מסוים של זהות.
3. וִיבְהָאוּאָטְנָהָא – 'השתוקקות לא להיות', הרצון לברוח מ... או להשתחרר ממצבים בלתי רצויים; סוג כזה של השתוקקות בדרך כלל בא לידי ביטוי בתחושות כמו: דיכאון, ייאוש, שנאה עצמית ורחמים עצמיים⁴⁰.

⁴⁰ המלומדים חלוקים בדעותיהם לגבי הפרשנות של בהָאוּאָטְנָהָא ושל וִיבְהָאוּאָטְנָהָא. שתיים או שלוש קבוצות של הגדרת המונחים, מופיעות בטיפיטקה ובביאורים (Vbh.365; Vism.567). חלק מהפרשנים משווים את מונח הבהָאוּאָטְנָהָא, עם הגדרתו של פרויד ליצר החיים או השאיפה לחיים, ואת וִיבְהָאוּאָטְנָהָא עם יצר המוות או משאלת המוות.

אם כך, ההשתוקקות מופיעה בשלוש צורות עיקריות: כהשתוקקות למושאי חושים, כהשתוקקות למצבי חיים וכהשתוקקות להשתחרר ממצבי חיים לא נעימים. צורה אחרונה זו של השתוקקות ראויה לציון מיוחד, שכן, כאשר השתוקקות זאת מסוכלת או נתקלת בהתנגדות, היא באה לידי ביטוי בעוינות, כעס ותוקפנות.

8. ← 9. **השתוקקות.... היאחזות:** מושאי ההשתוקקות הופכים להיות למושאי ההיאחזות. ככל שגדולה ההשתוקקות, כך גדלה ההיאחזות. ההשתוקקות מתפתחת לגישות וערכים ספציפיים. כשעולות תחושות לא נעימות ההיאחזות באה לידי ביטוי כדחייה כפייתית כלפי אובייקט התחושה, בניסיון לברוח ממנו. באופן זה מתקיימת היאחזות במושאי החושים, במצבי חיים המספקים אותם, בזהויות, בדעות, בהשקפות, ובשיטות באמצעותן ניתן לרכוש אותם וכן בתפיסה או בדימוי של העצמי, כדי ליהנות או לסבול מהם.

9. ← 10. **היאחזות... התהוות:** היאחזות, באופן טבעי, משפיעה על מצבי החיים בדרך זו או אחרת וההשפעות מתקיימות בשתי רמות. ההיאחזות קושרת את העצמי או גורמת לו להזדהות עם מצבי חיים מסוימים הנתפסים כמגשימים את ההשתוקקויות או שהם מספקים את האמצעים כדי לברוח מדברים בלתי רצויים. אם ישנם מצבים נחשקים, באופן טבעי, ישנם גם מצבים בלתי נחשקים. מצבי חיים המובילים להיאחזות נקראים: אוֹפּאָפְטִיבְהָאוּא.

התקשרות למצב חיים כלשהו, תיצור מחשבות או כוונות הממוקדות ב'להיות' או ב'להימנע'. מחשבות אלה כוללות תחבולות להמצאת דרכים ואמצעים אשר יובילו למילוי ההשתוקקויות. כל דרכי החשיבה והפעולה יעוצבו על ידי כיוון ואופי ההיאחזות. קרי: הן פועלות לאור השפעתן של גישות מצטברות, אמונות, הבנות, ערכים ותחושה של אהבת המצב או אי אהבתו. להלן מספר דוגמאות פשוטות:

- ❖ השתוקקות ללידה מחדש למישור השמימי, יוצרת היאחזות בלימודים, במערכת אמונות או בתרגולים לגביהם קיימת האמונה שהם יובילו למימוש לידה מחדש אליה מתאוה האדם, וההתנהגות, לפיכך, תהיה מותנית בהתאם.
- ❖ השתוקקות לתהילה תיצור היאחזות בערכים הכרוכים בתהילה ובהתנהגות רלוונטית הנתפסת כזו הנדרשת להשגתה וכן להיאחזות בעצמי האמור להשיג את התהילה. ההתנהגות הנוצרת מותנית על ידי היאחזות זו.
- ❖ השתוקקות לתפוס בעלות על רכושו של האחר, תתנה את תהליך החשיבה בהתאם. ההיאחזות יוצרת הרגלים ודפוסי חשיבה, אשר בסופו של דבר עלולים, בהעדר שיקול דעת נכון ומצפון מוסרי, להוביל לגניבה. המטרה הבסיסית להשגת בעלות, עלולה להפוך בפועל את האדם לגנב. בדרך זו, באמצעות הרצון להשיג את מושאי ההשתוקקות, אנשים עלולים ליצור פעולות ומעשים בלתי מיומנים ולפתח נטיות והרגלים רעים, או לחילופין, ליצור פעולות ומעשים מיומנים ולפתח מעלות טובות, וזאת בתלות באופי אמונותיו והבנתו של האדם.

דפוס ההתנהגות המסוים הנובע מהשפעתה של ההיאחזות, כולל טבע האירועים המותנה כל כך, נקרא: קמהבהאָוא (הפעולות המתנות את הלידה מחדש).

נסיבות החיים הנובעות ממצבי התנהגות כאלה, בין אם הן רצויות או לא, נקראות: אוּפּאַפּטיבּהאָוא (מצבים הקובעים לידה מחדש).

שלב זה של מעגל ההתנהוות המותנית, הנו שלב מכריע ביצירת הקמה ותוצאותיה, ובטווח הארוך ממלא תפקיד מכריע בהתפתחותם של נטיות, של דפוסים מורגלים ונטיות אופי.

10. ← 11. התהוות.... לידה: בשלב זה מתעוררת תחושה ברורה ומובחנת של העצמי, קרי: הזדהות עם מצב מסוים או תנאי מסוים, בין אם הוא נחשק ובין אם איננו נחשק. בשפת הדהמה ניתן לומר כי אל תוך המצב הזה עולה הווייה (בהאָוא), ותוצאותיה תחושות של אדם שהוא גנב, בעלים, מצליחן, כישלון, אף אחד וכן הלאה. במקרה של האדם הרגיל, לידה או עלייתה של תחושת העצמי, ניתנת להבחנה בקלות הרבה ביותר במצבים של מריבה או מחלוקת, בהם ההיאחזות נוטה לעלות בדרכים קיצוניות ביותר. בוויכוחים, אפילו אם הם במסגרת דיונים אינטלקטואליים, אם נעשה שימוש ב"קלקולים" במקום בחוכמה, אזי תעלה תחושה של עצמי מובחן ונפרד בצורה של מחשבות כגון "אני נעלה יותר", "אני הבוס", "הוא נתון למרותי", "הוא נחות יותר", "זאת דעתי", "מטילים ספק בדעתי", "חותרים תחת סמכותי" וכן הלאה. כל אלה הנם מצבים

בהם הזהות מוטלת בספק או מאוימת. לפיכך הלידה ניכרת בצורה הבולטת ביותר, במצבים של ג'רא-מ'רנה, כליה ומוות.

11 ← 12. לידה.... זקנה ומוות: בהינתן העצמי התופס או המניח עמדה מסוימת, בעקבותיו תבוא במוקדם או במאוחר, תחושה שהוא משולל או נפרד מאותה עמדה.

העצמי נתון לאיום הכחדה, לתסכול, הוא מצוי בצרה, בקונפליקט וכישלון. למרות שהוא מבקש לשמר את העמדה עמה הוא מזדהה, כל מה שעולה, באופן בלתי נמנע, יחוה התפרקות וכליה.

עוד לפני שההתפרקות מתרחשת, האיום לאבדון ממשמש ובא. כל אלה מעצימים את ההיאחזות במצבי החיים.

פחד מן המוות עולה מתוך המודעות לסכנה. הפחד מן המוות וההתפרקות מוטמע עמוק בתוך הנפש והוא מהווה תמיד גורם מכריע בהשפעתו על ההתנהגות האנושית, גורם לנירוזות, חוסר ביטחון ומאבק עז ונואש מתוך השתוקקות למצבי החיים רצויים, ותחושות ייאוש בעמידה אל מול הסבל והאובדן. לכן, עבור האדם הרגיל, הפחד מן המוות רודף את כל מקורות האושר.

בהקשר זה, כאשר העצמי עולה בכל מצב חיים בלתי רצוי, כאשר נשללים ממנו מצבי חיים רצויים, או כאשר קיימים איומים מסוג זה, הוא נותר עם אכזבה ותסכול, או כפי שמכונה הדבר בפאלי, הוא נותר עם סוקה (צער), פֶּאֲרִי־דָאָה (קינה), דוֹקָה (כאב), דוֹמָא־נָסָא (אבל) ואוֹפֶּאֱיָאֶסָא (ייאוש). כשהוא מוקף בכל הסבל הזה, התוצאות לעצמי הן הרס ובלבול, שהם תוצרים של הבורות. מרבית הניסיונות להקל על הסבל, מכוונים על ידי הבורות וכך ממשיך המעגל.

להלן דוגמא פשוטה לכך: עבור האדם הממוצע החי בעולם התחרותי, ההצלחה איננה פוסקת בהיותה תופעה של הצלחה חברתית בלבד, עם כל הכרוך בה, אלא היא כוללת גם היאחזות בזרות של "להיות אדם מצליח", שהיא "התהוות" של מצב חיים (בהאָוּא).

לעתים קרובות תחושות העצמי תתבטא במחשבות, כגון "אני הצלחה", אשר משמעותה למעשה "נולדתי (ג'אָטִי) כאדם מצליח." יחד עם זאת, הצלחה כזאת במובנה המלא, תלויה בגורמים חיצוניים, כמו תהילה, שבח והלל, השגת זכויות יתר, הערצה, הכרה והוקרה. לידה כ"הצלחה" או "להיות מצליח", תלויה לא רק בהכרה ובהערצה מן האחרים, אלא בנוכחותו של מפסידן או כזה שצריך להצליח מעל ומעבר.

ברגע שהמצליחן נולד, הוא או היא מאוימים על ידי התפוגגות, חוסר ודאות ואובדן. במצב זה, כל תחושות הדיכאון, הדאגה והאכזבה, שלא טופלו בצורה נאותה קודם לכן, מתוך מודעות והבנה צלולה, יצטברו בתת ההכרה וישפיעו על ההתנהגות, בהתאמה למעגל ההתהוות המותנית.

בכל פעם בה עולה תפיסת העצמי, מתקיים כיבוש של מרחב; בכל פעם שמתקיים כיבוש של מרחב, בהכרח יהיו גבולות או הגבלה; כאשר ישנה הגבלה, ישנה הפרדה; כאשר ישנה הפרדה, הכרחי קיומו של דואליזם לגבי "עצמי" ו"לא עצמי". העצמי יגדל ויתפשט החוצה באמצעות הרצון להשיג, לפעול ולהרשים את האחרים. יחד עם זאת, אין העצמי יכול להתפשט ללא גבולות, על פי רצונותיו.

התפשטות העצמי תיתקל בסופו של דבר במחסום כזה או אחר, והרצונות יסוכלו, אם לא מבחינה חיצונית, אזי מבחינה פנימית. אם לאדם ישנה

רגישות כלשהי לערכם של האחרים, תעלה בו התנגדות פנימית בעלת אופי של תחושת מצפון פנימי. אם לא מתקיים דיכויים של רצונות אלה ומתאפשר להם להביע את עצמם באופן מלא, תעלה התנגדות מצד מקורות חיצוניים.

אפילו אם הייתה קיימת אפשרות להתענג על הגשמתם של כל הרצונות במלואם, פעילות כזאת הנה פעילות מחלישה. היא תשרת אך ורק את כוחה של ההשתוקקות עצמה, יחד עם תחושת החסך והחסר המתלווה אליה. לא רק שהיא מגבירה את התלות במקורות חיצוניים, אלא היא מגבירה גם את הקונפליקטים הפנימיים. כאשר ההשתוקקות בלתי מוגשמת, מתח, קונפליקט וייאוש, הנם התוצאות הטבעיות המתלוות לכך.

דוגמאות להתהוות המותנית בחיי היום-יום

הבה נציג דוגמא פשוטה לדרך בה פועלת ההתהוות המותנית בחיי היום-יום. נניח שישנם שני חברים הלומדים באותו בית הספר, האחד ג'ון והשני איאן. בכל פעם שהם נפגשים הם מחייכים זה לזה ומברכים זה את זה לשלום. יום אחד ג'ון רואה את איאן והוא ניגש אליו באופן ידידותי ומתכוון לברכו כהרגלו, רק כדי להיתקל בשתיקה והבעת פנים נרגנת. ג'ון מתרגז בשל קבלת הפנים ומפסיק לדבר עם איאן. במקרה זה, שרשרת התגובות עלולה להתפתח בדרך הבאה:

1. **בורות (אָינ'א):** ג'ון מגלה בורות בהתייחס לסיבה האמיתית לשתיקתו ופניו החמוצות של איאן. הוא נכשל להתבונן בחוכמה

- על המצב, על מנת להבין את הסיבות האמיתיות להתנהגותו של איאן, אשר יתכן שאין לה כל קשר כלל לתחושותיו כלפי ג'ון.
2. **מבנים מנטאליים (סְנִיקְהָאָה):** כתוצאה מכך, ג'ון ממשיך לפתח תיאוריות ולחשוב באופן המותנה על פי אופיו, ודבר זה מעורר בו ספק, כעס ועוינות, ואלה שוב מותנים באופיו המיוחד.
3. **הכרה (וינְאָנָה):** הלך מחשבתו של ג'ון נתון להשפעתם של "קלקולים" אלה. הוא "רושם" בתוכו את התנהגותו ופעולותיו של איאן ומפרש אותן בהתאם לרשמים אותם קלט; ככל שהוא חושב על כך, כך הוא בטוח יותר לגבי התרשמותו; כל מחווה של איאן נתפסת על ידו כפוגענית.
4. **גוף ותודעה (נְאִמְאָרוּפָה):** תחושותיו ורגשותיו של ג'ון, מחשבותיו, מצב רוחו, הבעות פניו ותנועותיו, קרי: של גופו ותודעתו יחדיו, מתחילים לקבל את המאפיינים הכוללים של אדם כועס או נעלב, והוא ערוך לפעול בהתאם להכרה זו.
5. **ששת בסיסי החושים (סְאִלְיִטְאָנָה):** אברי החישה של ג'ון ערוכים לקלוט מידע הקשור והמותנה על ידי גוף-נפש המצויים במצב של כעס ועלבון.
6. **מגע (פהסה):** המגע באברי החישה יעלה מתוך פעילויותיו של איאן או מה שמיוחס לו, ומה שנתפס רלוונטי במיוחד למקרה עצמו, כמו פנים זעופות, מחוות בלתי ידידותיות וכיוצא באלה.
7. **תחושות ורגשות (נְדָנָא):** תחושות המותנות על ידי מגע אברי החישה, תהיינה תחושות מן הסוג הבלתי נעים.

8. **השתוקקות (טְנֵהָא):** ויִבְהָאוּאֶטְנֵהָא, השתוקקות "לא להיות" עולה, יחד עם תיעוב או רתיעה כלפי התסריט הפוגעני, והרצון שהוא יעלם או ייהרס.
9. **היאחזות (אוּפְאָדְאָנָה):** היאחזות וחשיבה כפייתית כלפי התנהגותו של איאן, באה בעקבות ההתנהלות המתוארת. התנהגותו של איאן מפורשת כקריאת תגר ישירה; הוא נתפס כיוצר עימות ולכן המצב בכללותו דורש סוג של פעולה מתקנת.
10. **לידה (נְ'אֶטְי):** ככל שתחושות העוינות נעשות מובחנות יותר, הן נתפסות כזֵהות. ההבחנה בין "אני" ו"הוא" הופכת להיות חדה ומובחנת יותר וקיים 'עצמי' אשר חייב להגיב למצב.
11. **זקנה ומוות (נְ'רָא-מְרָנָה):** ה'עצמי', או העוינות המותנית, קיימים ומשגשים בשל תלות בגורמים מסוימים, כמו הרצון להצטייר כקשוח, לשמור על הכבוד והגאווה, ולהיות המנצח, כאשר לכל אלה, ישנם גם ניגודים כמו תחושות של חוסר ערך, נחיתות וכישלון. ברגע שעולה העצמי, הוא עומד מול העדר הביטחון לניצחון בטוח. גם אם הוא משיג את הניצחון אליו הוא שואף, אין כל ביטחון שג'ון יוכל לשמר את העליונות לפרק זמן כלשהו. למעשה, יתכן שהוא כלל לא יהיה "המנצח הקשוח" כפי שהוא רוצה, אלא יהיה המפסידן, החלש, זה שידו על התחתונה. האפשרויות הללו לסבל, משפיעות על מצב רוחו של ג'ון ויוצרות דחק ומתח, חוסר ביטחון ודאגה. כל אלה בתורם, מזינים את הבורות ולכן מכשירים את הקרקע לתחילתו של מעגל חדש. מצבים שליליים כאלה הם כמו פצעים מזוהמים שלא טופלו, ולכן הם ממשיכים לשחרר את ה"רעלים" שלהם אשר משפיעים

על הכרתו של ג'ון, משפיעים על התנהגותו ויוצרים בעיות הן עבור ג'ון עצמו והן עבור האחרים.

במקרה של ג'ון, יתכן שהוא יחוש אומלל במהלך היום כולו, ידבר בגסות עם כל מי שיבוא עמו במגע, וכך תגבר הסבירות להתקיימותם של אירועים לא נעימים נוספים. במקרה זה, אם ג'ון היה מתרגל נכון, היו מייעצים לו להתחיל ב"רגל ימין". עם מפגשו הראשון עם הזעפנות של איאן, הוא יכול היה להשתמש בחוכמתו (יוניסו מְנָאָסִיקָאָה: לחשוב בהתאם לגורמים ונסיבות), ולהתבונן בכך שיתכן שדעתו של איאן טרודה – יתכן שאמו כעסה עליו, יתכן שהוא זקוק לכסף, או יתכן שהוא פשוט מדוכא. אם ג'ון יתבונן על הדברים בדרך זו, לא הייתה מתרחשת אף תקרית, הוא לא היה מוטרד ואומלל, ויתכן שהוא יכול היה לנוע לכיוון פעולות חומלות ומבינות.

יחד עם זאת, ברגע ששרשרת האירועים השלילית החלה את תנועתה, ניתן עדיין לקטוע אותה בכל שלב, באמצעות תשומת לב וקשיבות. לדוגמא, אם היא נמשכת עד לנקודה של המגע החושי (פהסה), כאשר פעולותיו של איאן נתפסו באופן שלילי, ג'ון יכול היה לחולל בתוכו ברגע זה תשומת לב וקשיבות: במקום ליפול למלכודת כוחה של ההשתוקקות ל"לא להיות", הוא יכול היה לשקול את המצב על פי עובדותיו ומכך להשיג הבנה חדשה לגבי התנהגותו של איאן. הוא יכול היה להתבונן בחוכמה הן בפעולותיו שלו והן בפעולות חברו, כך שתודעתו לא תכרע תחת כובד התגובות השליליות של תודעתו, וכך יגיב בדרך בהירה וחיובית יותר.

התבוננות כזו, בנוסף לכך שהיא תמנע ממנו סבל ובעיות, היא יכולה לשרת כנקודת מפנה שתעודד התעוררותה של החמלה.

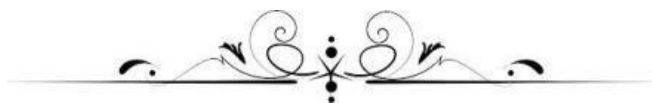
לפני שנעזוב את הדוגמא הזאת, היא עשויה לשרת אותנו כדי להאיר מספר נקודות חשובות:

- ❖ בחיים האמיתיים, המעגל השלם או שרשרת האירועים, כמו זו שתוארה בדוגמא למעלה, מתרחשים במהירות רבה. סטודנט המגלה שהוא נכשל בבחינה, מישהו המקבל חדשות רעות כמו מותו של אדם יקר, או גבר המגלה את אשתו עם מאהבה, כל אלה הן דוגמאות למצבים בהם האנשים המעורבים יחוו צער גדול או הלם ואפילו פיק ברכיים. הם עלולים לצעוק מכאב או אפילו להתעלף מגודל הכאב. ככל שגדולות ההתקשרות וההיאחזות, כך תגדל עוצמתה של התגובה.
- ❖ יש להדגיש שוב שההתנהלות הפנימית בהתפתחות שרשרת האירועים, איננה צריכה בהכרח להתקיים על פי סדר עוקב, בדיוק כמו שגיר, לוח והכתיבה, כל אלה הנם גורמים הכרחיים להופעתן של האותיות הלבנות על פני השטח של הלוח, אך אינם צריכים להופיע בסדר עוקב.
- ❖ הלימוד של ההתהוות המותנית מנסה להבהיר את פעולתו של הטבע, לנתח את ההתרחשויות המתגלות כפי שהן מתרחשות לאושרן, כך שניתן יהיה לגלות את הגורמים בקלות רבה יותר ולתקנם. הפרטים עצמם לגבי הדרך של תיקון הגורמים, אינם מענייניו של הלימוד על ההתהוות המותנית, אלא אלה שייכים לממד המְגָה (הדרך), או לדרך האמצע.

בכל מקרה, הדוגמאות שהובאו להלן הן פשטניות מאוד ונראות שטחיות במידת מה. הן אינן מפורטות לפרטי פרטים באופן מספק שיש בו להציג את הדקויות של עיקרון ההתהוות המותנית, במיוחד באשר לחלקה של הבורות כגורם לעלייתם של מבנים מנטאליים, צער, קינה וייאוש, המתנים את המשך סיבובו של המעגל.

כאשר מתבוננים בדוגמא שלנו, עלול להתקבל הרושם שהמעגל עולה רק מידי פעם, כאשר הבורות מופיעה כתופעה רק פה ושם, ולכן תתכן אפשרות שהאדם הרגיל יעבור חלק גדול מחייו ללא עלייתה של הבורות כלל.

למעשה, עבור האדם הבלתי מואר, הבורות על רמותיה השונות, מצויה מאחורי כל מחשבה, פעולה ומילה. הרמה הבסיסית ביותר של בורות זו הנה עצם התפיסה שקיים עצמי חושב, מדבר ופועל. אם לא ניקח זאת בחשבון, אזי אנו עלולים להתעלם מן התקפות האמיתית של הלימוד בחיי היומיום של כל אחד ואחד. מסיבה זאת, נעסוק במספר מרכיבים עמוקים יותר של שרשרת אירועים זו ונבחן אותה לפרטי פרטים.



טבע הקלוקלים⁴¹

עבור האדם הבלתי מואר, חוויות ומצבים בדרך כלל מתפרשים ומוערכים דרך ההטיות או ההשפעות הללו:

1. הדאגה והעיסוק סביב ההשתוקקויות למושאי חמשת החושים (קאמה – מראות, קולות, ריחות, טעמים ותחושות גופניות).
2. הדאגה והעיסוק סביב הקיום ושימור העצמי, הזהויות שלו ומצבים רצויים לו (בהאָוּא).
3. השקפות, דעות, אמונות ודרכי חשיבה (דִּיטְהָי).
4. אשליה או בורות (אָיְגְ'א): חוסר ידיעה בהירה את משמעות הדברים כפי שהם לאשורם, דבר המוביל לתפיסת העצמי.

המצבים השלישי והרביעי, במיוחד, קשורים זה לזה באופן ברור: כאשר לא קיימות חוכמה או הבנה, בעקבות כך תכוון ותעוצב ההתנהגות על ידי השקפות ואמונות מורגלות ומוטעות.

שני מצבים אלה מכסים תחומים רחבים מאוד של השפעות, כולל אידיאלים פוליטיים, חברתיים ודתיים ומנהגים המבוססים על מזג, הרגלים, אימון והתניות חברתיות. הם קשורים להטיות הראשונה והשנייה ומפעילים עליהם את השפעתם ולפיכך שולטים על מכלול הרגשות וההתנהגויות של הפרט. הם מתנים הכל, החל מאהבות ושנאות ועד לשיטות ולדרכים הננקטות כדי לספק השתוקקויות. הבורות, הדעות וההשקפות חבויות עמוק בהכרה והן מפעילות את השפעתן באופן סמוי, שקט ותמידי.

⁴¹ קילסָה או קלשה

על פי התפיסה המקובלת, אנחנו מצויים בשליטה על מעשינו ומסוגלים להגשים את שאיפותינו ורצונותינו מתוך בחירה חופשית. התבוננות מעמיקה יותר תגלה בפנינו שזאת אשליה בלבד.

אם היינו שואלים את עצמנו "מה באמת אנחנו רוצים? מדוע אנחנו רוצים בדברים הללו? מדוע אנחנו פועלים כפי שאנחנו פועלים?", נגלה ששום דבר איננו באמת שלנו ומתוך בחירה חופשית. במקום זאת, נגלה דפוסי התנהגות נרכשים אותם למדנו מהורינו, במסגרת מערכת החינוך, ספגנו מהדרך הדתית בה גדלנו, התניות חברתיות וכדומה.

פעולותיו של הפרט נבחרות פשוט מתוך הגבולות של כל המערכות הללו, למרות שתכנה התאמות מסוימות על פי הפרטים השונים, עדיין אלה יתקיימו תחת הכוונתן של השפעות אחרות.

כל בחירה או החלטה הנה חלק מזרימה של תנאים, והם כשלעצמם מושפעים מגורמים אחרים. מה שבני אדם חווים כעצמם, איננו אלא סך כל ההשפעות או ההטיות. התנאים הללו, בנוסף לכך שאין להם 'עצמי' משל עצמם, הנם גורמים בעלי עוצמה רבה, עליהם יש לאנשים שליטה קטנה מאוד או שהיא אינה קיימת כלל, ולכן קיים סיכוי קלוש ביותר לחופש אמיתי.

ארבעת האיכויות המוזכרות לעיל, נקראות בפאלי אָסָאָאָאָ⁴². תרגומה המילולי של אָסָאָאָאָאָ הוא "זה אשר שוטף/מציף" או "זה אשר מחמיץ ומפריש מוגלה", מכיוון שהדברים הללו "מחמיצים" או מרעילים את

⁴² שלושה שטפים - קאמהסאָאָאָ, בְּהָאוּאָסָאָאָוָאָ, אָוִיג'אָסָאָאָוָאָ - מוצגים ב- D.II.81; S.IV.256. ארבעת השטפים - קאמהסאָאָאָוָאָ, בְּהָאוּאָסָאָאָוָאָ, דִּיטְהָסָאָאָוָאָ, אָוִיג'אָסָאָאָוָאָ - מוצגים באבידהרמה Vbh.373. שם נאמר שניתן לכלול את הדִּיטְהָסָאָאָוָאָ, שטף הדעות וההשקפות בְּהָאוּאָסָאָאָוָאָ - השטף של ה"להיות", מכיוון שההשתוקקות להיות וההתקשרות למצבי ג'הָאָנָה קשורות להשקפות האיטרנאליזם (הנצחיות) או הניהיליזם.

התודעה. כמו כן, הם מציפים או שוטפים את התודעה בכל פעם שהיא חווה תחושה ולפיכך נקרא להם "שטפים".

לא משנה מה נחוה, בין אם זה באמצעות אחד משערי החושים ובין אם באמצעות תפיסה של התודעה עצמה, השטפים המרומזים הללו מבטאים את עצמם ומרחיבים את השפעתם לכלל החוויה כולה. תחושות או מחשבות, במקום שתתפקדנה בשרותה של התודעה הטהורה, הופכות להיות לתוצר של השטפים וכתוצאה מכך מזהמות את המצבים המנטאליים ולפיכך גורמות סבל.

השטף הראשון נקרא: קאמהסאָווא, השטף השני הוא בְּהָאוואסָאווא, השלישי דִיטְהָסָאווא והרביעי אָוִיג'אסָאווא. שטפים אלה עומדים מאחורי כל התנהגות של כל בני האדם הלא מוארים. הם יוצרים את אשליית העצמי, שהיא הבורות עצמה ברמתה הבסיסית ביותר.

במובן זה, השטפים שולטים בכל מחשבה ובכל התנהגות. הם הרמה הראשונית ביותר של מעגל ההתהוות המותנית: הבורות מותנית על ידי השטפים. משם ממשיך המעגל – עם הבורות כתנאי, עולים מבנים מנטאליים, בהתאם.

בעוד שתחת השפעתן של האשליות, מרבית בני האדם מאמינים שהם עצמם מבצעים את הפעולות, האירוניה היא שהם אינם אדונים של עצמם כלל – התנהגותם נשלטת באופן מוחלט על ידי כוונות הנעדרות לחלוטין התבוננות מודעת.

באופן עקרוני, בורות היא עיוורון לשלושת המאפיינים של הקיום, כפי שהם באים לידי ביטוי בעיקרון ההתהוות המותנית, במיוחד המאפיין השלישי – לא עצמי (אנטה).

באופן ספציפי יותר, הבורות היא חוסר ידיעה בהירה לכך שהתנאים הנתפסים בדרך כלל כעצמי או כפרט או כיחידה אוטונומית – "אני" או "עצמי", הם פשוט זרם בלתי פוסק של תופעות פיזיקליות ומנטאליות, העולות ופוסקות כל הזמן, וקשורות זו לזו באמצעות השפעותיו של תהליך הסיבה והתוצאה.

זרם זה מצוי במצב של זרימה מתמדת. נוכל לומר שה'אדם' הוא פשוט סך כל התוצאות של תחושות, מחשבות, רצונות, הרגלים, הטיות, דעות, ידע, אמונות וכן הלאה, בכל נקודה מסוימת על רצף הזמן. אלה נרכשים מגורמים חברתיים וסביבתיים, כמו באמצעות למידה או שהם מעוצבים בשל גורמים אישיים – פנימיים, המשתנים ללא הרף. אי ידיעה בהירה של הדברים הללו, מובילה להיאחזות בתנאי זה או אחר כ"עצמי" או כשייך לעצמי. ההיאחזות בתנאים באופן זה היא למעשה תעתוע ואשליה ומובילה לשליטתם באדם.

זאת היא ה"בורות כתנאי למבנים מנטאליים" ברמה עמוקה יותר מזו שהוצגה קודם לכן. באשר לכותרות האחרות, מכאן ועד לַוְדָנָא – תחושות, לא אמור להיות קושי להבינן מן ההסברים שנתנו עד כה. לכן נעבור לחלק חשוב מאוד אחר "השתוקקות (טְנָהָא) כתנאי להיאחזות (אוּפְאָדָנָה)", עוד חלק העוסק בקילסה או בקלקולים.

שלושת סוגי ההשתוקקות שהוזכרו כבר, מהווים כולם ביטוי לאותה השתוקקות. כל ההשתוקקויות הללו נחוות בדרך כלל בחיי היומיום, אך ניתן להבחין בהן רק כאשר מנתחים בקפדנות את הדרך בה פועלת התודעה. בבסיסה של כל בורות קיימת הבורות לדברים כההליך טבעי של יחסי גומלין בין סיבות ותוצאות, דבר המוביל לעליית התפיסה של העצמי. תפיסה זו מובילה להשתוקקות מאוד מרכזית ובסיסית, ההשתוקקות להיות, ההשתוקקות לשרוד, להגן ולשמר את אשליית העצמי. הרצון להיות קשור לרצון שיהיה לי – ההשתוקקות איננה השתוקקות לקיום גרידא, אלא השתוקקות לקיום על מנת להיות בעלים של כל האובייקטים אשר יצרו תחושות נעימות. לכן ניתן לומר ש"השתוקקות לקיום" תלויה ב"השתוקקות שיהיה לי" וההשתוקקות שיהיה לי מעצימה את ההשתוקקות לקיום.

התעצמות ההשתוקקות עלולה להוביל למספר תוצאות ומצבים: אם מושא ההשתוקקות איננו מושג בזמן הרצוי, הַבְּהֵאוֹא, או מצב הקיום, ברגע הזה, הופך להיות בלתי נסבל. החיים יראו כקשים, ודבר זה כשלעצמו יוביל להשתוקקות להכחיד את המצב הבלתי רצוי. באותה עת ההשתוקקות לרכוש תעלה בפעם נוספת, מבוססת על הפחד הנובע מחוסר היכולת לחוות שוב תחושות נעימות ומההשתוקקות להתהוות נוספת. אפשרות נוספת היא חוסר השגתו המוחלט של האובייקט הנחשק; אפשרות שלישית, השגתו אך במידה ובכמות בלתי מספקות; בעוד אפשרות רביעית עשויה להיות התקיימות השגת האובייקט הנחשק, אך לאחר מכן איבוד עניין בו והשתוקקות למשהו אחר. תהליך זה עשוי לקרות באופנים שונים, אך הדפוסים הבסיסיים הנם השתוקקות תמידית הולכת וגוברת.

נחשקים וראויים להשגה). לחילופין קיימת התפיסה המוטעית שהישויות הנפרדות הללו ניתנות להכחדה והרס (ולכן ככאלה הדברים אינם ראויים להשגה ויש לברוח מהם), דבר המהווה בסיס להשתוקקות להכחדה (ויבְּהָאוּאֶטְנָהָא).

שתי נקודות מבט מוטעות אלה סוללות את הדרך להשתוקקות. אם הייתה נוכחת ההבנה לגבי זרימת האירועים כתהליך משולב של סיבה ותוצאה הכרוכות זו בזו, תפיסת הדברים כישויות נפרדות נחשקות או כאלה הראויות להכחדה, מאבדת את תוקפה ומופרכת מן היסוד. כל ההשתוקקות מבוססת, באופן עקרוני, על שתי נקודות מבט אלו.

הפחד מאובדן התחושות הנעימות, מוביל לחיפוש קדחתני בלתי פוסק אחר עוד תחושות נעימות ותפיסת הדברים כישויות נפרדות מובילה למאבק להשיג את הישויות הללו ולשמרן. ברמה הכללית יותר, ההשתוקקות מבטאת את עצמה כמאבק לחיפוש אחר מושאי ההשתוקקות, מצבי חיים המספקים אותם, שעמום מאותם אובייקטים שכבר הושגו ויאוּשׁ או חוסר יכולת לשאת את העדרם של מושאי השתוקקות חדשים.

התמונה המצטיירת הינה של בני אדם שאינם מסוגלים לחיות בשלום ובשלווה עם עצמם, משתוקקים ללא הרף למושאי השתוקקותם וחווים מלנכוליה, בדידות, ניכור ומצוקה, במאבקם להימלט מהנטל הקשה מנשוא. כאשר ההשתוקקות אינן מוצאות מענה, עולים אכזבה ויאוּשׁ. עבור מרבית בני האדם, אושר וסבל תלויים באופן מוחלט במצבים חיצוניים. זמן פנוי הופך לקללה, הן ברמה האישית והן ברמת החברה,

והוא גורם לשעמום, אומללות ובדידות. חוסר שביעות הרצון הזה גובר וגדל בהתאמה למידת ההשתוקקויות ולעוצמת החיפוש אחר סיפוקים חושיים.

למעשה, אם נתבונן מנקודת מבט מעמיקה יותר, נמצא שמרבית הגורמים המרכזיים לבעיות חברתיות, כמו התמכרות לסמים ועבריינות נוער, נובעים מחוסר היכולת של בני האדם לחיות בהשקט ובשלווה עם הרגע הנוכחי וכתוצאה מכך, הם נאבקים להימלט ממנו.

במצבים בהם קיים לימוד ואימון דתי, המוביל להתפתחותן של נקודות מבט נכונות, ההשתוקקות עשויה לפנות לכיוון טוב לצורך מימושן של מטרות לטווח ארוך יותר, דבר המאפשר יכולת הגשמתן של פעולות טובות ובסופו של דבר, שימוש בהשתוקקות לצורך זניחתה של ההשתוקקות.

הקלקול (קילסה) שבא בעקבות ההשתוקקות היא ההיאחזות המסווגת לארבעה סוגים:

1. **קאמופֶאדָאנָה: היאחזות בתענוגות חושיים** – השתוקקות והשקעת מאמצים בחיפוש אחר אובייקטים חושיים, מובילות באופן טבעי להיאחזות ולהתקשרות. כאשר מושג מושא השתוקקות, הרצון לספק את אותה השתוקקות גדל אף יותר והפחד מלאבד את אובייקט ההשתוקקות המביא סיפוק, יוביל להיאחזות. במקרה של אכזבה ואובדן, ההיאחזות מושתתת על כמיהה. ההיאחזות מתחזקת אף יותר ומחוללת פעולות נוספות בחיפוש להגשמת הרצון, מכיוון שמושא ההשתוקקות איננו

מספק סיפוק מתמשך לאורך זמן. מכיוון ששום דבר לא יכול להיות שייך באמת לעצמי, הנפש מנסה ללא הרף לאשש את תחושת הבעלות.

לפיכך, החשיבה של האדם הבלתי מואר נאחזת מבלי שהיא מרפה ממושא ההשתוקקות והופכת להיות אובססיבית לגבי כל מושא השתוקקות כזה או אחר. מאוד קשה עבור תודעה כזאת להיות משוחררת או בלתי קשורה.

2. **דִּיטְהוּפֶאדָאנָה: היאחזות בדעות והשקפות –** ההשתוקקות להיות

או לא להיות יוצרת הטיה לגבי דעות, תיאוריות או מערכות פילוסופיות והתקשרות אליהן, ואלה בתורן יוצרות גישות, רעיונות, אמונות ותורות.

כאשר נצמדים לדעות והשקפות, הן הופכות להיות מזוהות עם העצמי. לכן, כאשר האדם עומד מול תיאוריות או דעות הסותרות את אלו שלו, היחס אליהן הוא כאל איום אישי.

העצמי מכורח להילחם על מנת להגן על עמדתו, דבר אשר בתורו מעורר קונפליקטים מסוגים שונים. נטייתו של התהליך הוא להצמיד את התודעה לפינות צרות, דבר אשר פוגם בתפקודה של החוכמה. הלך מחשבה ודעות מן הסוג הזה, אינם מספקים ידע, אלא חוסמים אותו.

3. **סִילָאבָאטוּפֶאדָאנָה: היאחזות בטקסים וכללים בלבד –**

ההשתוקקות להיות והפחד מהתפרקות, יחד עם היצמדות לדעות, עלולים להוביל לדבקות עיוורת בתרגולים ובשיטות, כמו

כשפים ותורות נסתרות, לגביהם מאמין הפרט שהם יפיקו את התוצאות הרצויות לו. הרצון לשימור עצמי וביטוי עצמי בא לידי ביטוי חיצוני כדבקות עיוורת בדרכי התנהגות, במסורות, בשיטות, באמונות ובמצבים. לא קיימת כל הבנה לגבי הערך האמיתי שלהם ולגבי משמעותם. באופן מעשי, דבר זה משמעותו שיצירתם של אותם מערכות, שיטות ותרגולים, מובילה לצמצום ובלבול, ומקשה עליהם להשפיע על תהליכים כלשהם לשיפור עצמי או להפיק מהם תועלת כלשהי.

בנושא של **סִילְאָבְאָטוּפְאָאָאָנָה**, המכובד בודההָאָסָה המנוח (1906-1993), אחד מן ההוגים הבודהיסטיים המשפיעים ביותר בתאילנד של ימינו, סיפק ביאורים שעשויים להיות רלוונטיים כאן:

תרגול ריסון מוסרי, או כל תרגול אחר של הדהרמה, מבלי לדעת את מטרתם ומבלי להגות במשמעויותיהם, אלא קיומם אך ורק מתוך אמונה שתרגולים מן הסוג הזה הם טובים ופרודוקטיביים ויצרו רווחים באופן אוטומטי, יצרו דבקות נוקשה במצוות הנובעות מאותן אמונות ויובילו להרגלים (בגדר מצוות אנשים מלומדה) ולתרגול אך ורק משום שזאת המסורת שהועברה מן הדורות הקודמים.

במקום להתבונן לעומק בסיבות האמיתיות לאותם תרגולים, אנשים פשוט נאחזים בהם במהרה באמצעות המסורת. זה סוג של היאחזות (אופֶאָאָאָנָה) אותו קשה מאוד לתקן, שלא כמו הסוג השני של היאחזות, התקשרות לדעות או הלך חשיבה מוטעה ורעיונות מוטעים. סוג זה של

היאחזות נצמד לצורות הקונקרטיות של התרגולים ולייצוגים החיצוניים שלהם⁴³.

4. אָטְהָאדוּפּאָאָנָה: היאחזות ברעיון האגו (העצמי) – תחושת קיומו של עצמי אמיתי, היא אשליה ברמה הבסיסית ביותר. קיימים גורמים נוספים המעוררים תחושה זו, כמו שפה ותקשורת, דבר היוצר התקשרות לתפיסת העצמי ונטייה לראות את זרם התופעות הנסיבתיות כישויות קבועות. תחושה זו מתפתחת להיאחזות כאשר מעורבת בכך השתוקקות. מה שנובע מן ההשתוקקות היא היאחזות בעצמי על מנת לשמר את מושא ההשתוקקות.

הן ההשתוקקות להיות והן ההשתוקקות לחדול תלויות בתפיסה של העצמי. הפחד מן ההתפרקות מעצים את ההשתוקקות להיות ואת המאבק לשרוד, ולפיכך את תחושת העצמי.

ההשתוקקות תלויה בעצמי עצמאי ובעל עוצמה, בצורה כזאת או אחרת. לעתים הדברים נראים כאילו הם ניתנים לשליטה, ודבר זה תומך באשליית העצמי, אך למעשה שליטה כזאת הנה חלקית וזמנית בלבד.

אותו עצמי, כביכול, הנו גורם אחד בלבד מבין אינספור גורמים אחרים של זרם הסיבה והתוצאה. היכולת לכוון בצורה ישירה ומוחלטת את מושאי ההשתוקקות או לשלוט בהם הנה מעבר לכוחו של כל בן אנוש. לעתים תחושת הבעלות או השליטה על הדברים נראית כמבוססת היטב,

⁴³ Phra Ariyanandamuni, *Luk Phra Buddhasana* (Suvijahn, 1956), p. 60.

אך היא לעולם איננה מוחלטת או אמיתית ותוצאותיה הן התעצמות ההיאחזות והמאבק לאשש את תחושת העצמי.

ההיאחזות בעצמי מקשה לארגן את הדברים בהתאמה לתהליך האמיתי של סיבה ותוצאה. כאשר פעולה איננה מצויה בהתאמה לתהליך הסיבה והתוצאה, והתנאים אינם מתנהלים בהתאמה להשתוקקויות, העצמי מתוסכל ועומד מול חוסר אונים ואובדן.

היאחזות בעצמי הנה הסוג הבסיסי ביותר של היאחזות והוא המקור לכל הסוגים האחרים של ההיאחזות.

עם חוויית תחושות נעימות, עולה בעקבותיה ההשתוקקות. דבר זה מוביל לקאמפואדאנה, היאחזות במושאי החושים.

דִּיטְהוּפֶאדָאנָה, היאחזות בדעות והשקפות, נוכחת בצורה של היאחזות ברעיון שאובייקט מסוים הוא אובייקט טוב, ורק על ידי השגתו נחוה אושר וכי רק שיטות הלימוד המעודדות חיפוש והשגה של אותו אובייקט, הן השיטות הנכונות. סִילַבְאָטוּפֶאדָאנָה באה לידי ביטוי בהיאחזות בשיטות וטכניקות הנחשבות כנדרשות להשגתו של אותו אובייקט. אָטְהוּאדוּפֶאדָאנָה באה לידי ביטוי כהיאחזות בעצמי שהוא בעליו של אותו אובייקט.

בקצרה, היאחזות גורמת לבלבול. חשיבתם של בני האדם הבלתי מוארים איננה זורמת כראוי בצורה חלקה, על פי השכל הישר. תחת זאת היא איננה הגיונית, היא מעוותת ומפותלת.

הסבל עולה כתוצאה מהיצמדות לרעיון העצמי או הבעלות. אם הדברים היו באמת העצמי או בבעלות העצמי, אזי ניתן היה לשלוט עליהם על פי רצון בלבד. תחת זאת, הם עולים בעקבות השפעתם של גורמים ונסיבות.

כאשר לא מצויים תחת השפעת כוחה של ההשתוקקות, נוצר מצב הפוך: העצמי עומד מולם (מול התנאים והנסיבות) ולפיכך מסוכל על ידם. בכל פעם שמותקפת ההיאחזות באובייקט, מותקף גם העצמי. היקפה של ההיאחזות, קרי: השפעתו של ה'עצמי' על הפעולות שלנו, ומידת ההפרעות הנחוות על ידי העצמי, כל אלה נמצאים בהתאמה. התוצאה איננה רק סבל, אלא חיים שאותם חיים ובהם מתנהלים בצל כוחן של ההיאחזות וההשתוקקות, ולא חיים מתוך חוכמה ותבונה⁴⁴.

מן ההיאחזות ממשיך התהליך להתהוות (בְּהֶאֱוֹא), לידה (ג'אטי), זקנה ומוות (ג'רא-מְרָנָה) ומשם לצער, קינה וכן הלאה כפי שכבר הוסבר קודם לכן. כל ניסיון למצוא דרך להימלט מן המצב האנושי המתואר מותנה בהרגלים של דפוסי חשיבה והוא מוכתב על ידי הטיות, העדפות ודעות. ללא מודעות למצבם האמיתי של הדברים, שוב מתחיל המעגל בבורות ומשם ממשיך כפי שתואר קודם.

למרות שניתן לראות את הבורות כגורם השורש וכיוצרת של כל צורות הקלקולים האחרות, במונחים של הביטוי הממשי באופני ההתנהגות,

⁴⁴ ארבעת בסיסי ההיאחזות מופיעים ב- D.III.230; Vbh.375 ובמקומות אחרים. **אֶטְהוּאדוּפֶאדָאנָה** ההיאחזות (ברעיון) העצמי הנה למעשה היאחזות באחד או יותר מחמשת הקהנדה - המיצברים, כפי שנאמר בטיפטיקה: "האדם הבלתי מואר תופס את הצורה (הגוף) הזאת עצמה כאילו היא העצמי או כאילו לעצמי יש צורה, או כאילו הצורה מצויה בתוך העצמי. הוא תופס את התחושות... התפיסות... המבנים המנטאליים... ההכרה... כאילו הם העצמי או כאילו לעצמי יש הכרה, או כאילו ההכרה היא בתוך העצמי או העצמי בתוך ההכרה".

ההשתוקקות ממלאה תפקיד בולט יותר. זאת הסיבה מדוע נאמר בארבע האמיתות הנאצלות שההשתוקקות הנה הגורם לסבל.

תחת השפעתן העיוורת והמבולבלת של הבורות וההיאחזות, עולה הסיכוי לעלייתה של קמה רעה על הסיכוי לעליית קמה טובה. אך כאשר הבורות מצויה תחת השפעתם של אמונות מיומנות וחשיבה נכונה, ואימון ההשתוקקות לכיוון מטרות נעלות וטובות, עולה הסיכוי לעלייתה של קמה טובה על הסיכוי לעליית קמה רעה והיא תוביל לתוצאות מועילות.

אם ההשתוקקות מכוונת בחוכמה היא הופכת להיות לכלי בעל ערך רב בהכחדתם הסופית של הבורות והקלקולים. הדרך הקודמת הינה דרך של התנהגות בלתי נכונה, בלתי מיומנת ורעה, בעוד שדרך זו הנה דרך הטוב, דרך המיומנות והטוהר. הן לאנשים טובים והן לאנשים רעים יש את מנת הסבל שלהם הייחודית להם, אך רק דרך הטוב יש בה את היכולת להוביל להפסקתו של הסבל, לשחרור ולחופש.

”אחות, נזיר ההולך בדרך הלימוד והתורה הזאת, שומע שנזיר כזה או אחר הגשים את הגאולה (השחרור) של תודעתו באמצעות החוכמה, שהיא ריקה מהשטפים (אסאווה).

אז הוא חושב לעצמו ”מתי גם אני אהיה מסוגל להגשים גאולה (שחרור) זו של התודעה באמצעות החוכמה?”.

מאוחר יותר, נזיר זה עצמו, בהישענו על ההשתוקקות, נוטש את ההשתוקקות. לאורם של דברים אלה אמרתי: ”הגוף הזה נולד מתוך

השתוקקות. בהישענו על ההשתוקקות, על האדם לנטוש את
ההשתוקקות." [A.II.145]

בהינתן הבחירה בין סוגיה השונים של ההשתוקקות, זו מן הסוג הטוב
מהווה תמריץ מועדף לפעולה. יחד עם זאת, ההתעלות מעל שני סוגי
ההשתוקקות – הטובה והרעה גם יחד, הנה דרך החוכמה והיא הדרך
המושלמת לטוהר, לשחרור ולאושר מוחלט.



ההתהוות המותנית בחברה

הסוטה (סנסקריט-סוטר) הארוכה ביותר בקאנון הפאלי, העוסקת בהתהוות המותנית, היא מאָהָאֲנִיֶדָאָנָה סוטה [D.II.55-71]. בסוטה זו מסביר הבודהה את עיקרון הסיבתיות הן ברמה האישית, כפי שהוא מתרחש בתודעה, וכן בהקשר החברתי, כפי שהוא מתרחש במערכות יחסים בין בני אדם.

עד כה עסקנו בהתהוות המותנית אך ורק כפי שהיא מתרחשת בהכרתו של הפרט האנושי. לפני שנמשיך הלאה בנושא זה, ראוי להזכיר בקצרה כיצד פועלת ההתהוות המותנית ברמה החברתית.

מעגל ההתהוות המותנית מתאר את (גם) העלייה של הרעות החולות החברתיות על פי אותם קווים בהם תוארה עלייתו של הסבל האישי, אך מההשתוקקות והלאה הם מתפלגים לתיאורים של אירועים חיצוניים:

”בדרך זו, אננדה, מותנית ההשתוקקות בתחושות, החיפוש מותנה בהשתוקקות, ההשגה מותנית בחיפוש, ההערכה העצמית מותנית בהשגה, החיבה לדבר מותנית בהערכה העצמית, הרכושנות מותנית בחיבה לדבר, הבעלות מותנית ברכושנות, החמדנות מותנית בבעלות, שמירה והגנה מותנות בחמדנות, ההתניה בשמירה וכתוצאה ממנה, נובעים הרמת מקל, שליפת סכין, מאבק ותחרות, ריב ומדון, ויכוחים, פגיעה, השמצה ושקרים. כך עולות בשפע פעולות רעות ובלתי מיומנות מסוגים שונים.”⁴⁵

⁴⁵ תשעה תנאים אלה מופיעים במקום אחר תחת הכותרת: תשעה תנאי השורש של ההשתוקקות D.III.289; A.IV.400; Vbh.390. כגון ב: tanhamulakadhamma)

להלן מובא תרשים המציג השוואה לגבי הדרך בה פועלת ההתהוות המותנית ברמת הפרט וברמת הקהילה.

בורות ← פעילויות רצוניות ← הכרה ← גוף ותודעה ← בסיסי החושים ← מגע ←
תחושות ← השתוקקות⁴⁶ ← התהוות ← לידה ← זקנה ומוות, צער, קינה... סבל בחיים
← חיפוש ← השגה ← ערך ← חיבה לדבר ← רכושנות ← בעלות
← חמדנות ← שמירה והגנה ← איכוח, מאבק, פגיעה, שקר... סבל בחברה

כדי לחקור באופן מעמיק וברור יותר את שרשרת האירועים כפי שהיא מתוארת לעיל, הבה נתבונן על מספר דוגמאות כפי שהן מתוארות על ידי הבודהה במקום אחר, כמו מעגל הנאנטה (המשתנים), אותו ניתן לסכם בקצרה בדרך הבאה⁴⁶:

דְהֵאטוֹנָאנטָה (משתנים מקרב היסודות) ⇨ פְּהֵסָהנָאנטָה (משתנים של מגע) ⇨
וֹאֲדָאנְדָהנָאנטָה (משתנים של תחושות) ⇨ סָאנְיָהנָאנטָה (משתנים של תפיסות) ⇨
סָאנְקָאפְּהָנָאנטָה (משתנים של חשיבה) ⇨ צ'אֲנְדָהנָאנטָה (משתנים של השתוקקות) ⇨
פְּאָרִילָהנָאנטָה (משתנים של אי-שקט) ⇨ פְּאָרִיאָסָאנָאנטָה (משתנים של חיפוש) ⇨
לָאבְּהָאנָאנטָה (משתנים של השגה).

תרשים הזרימה המוצג לעיל מתאר את התהליך היוצר קשר בין התודעה וחוות הפרט עם אירועים חיצוניים ומראה כיצד המקור לבעיות חברתיות ולסבל טמון ב"קלקולים" האנושיים.

⁴⁶ המילה "יסודות – דהאטו" מתייחסת כאן ל-18 היסודות: 6 בסיסי חושים (אברי חישה) 6 בסיסי חושים חיצוניים (מושאי החישה) ו-6 ההכרות (העולות יחד עימם).

הרצף המוצג לעיל, הנו רצף בסיסי ומציג בקווים כלליים בלבד את השתלשלות האירועים. הסברים מפורטים יותר המדגישים מצבים ספציפיים יותר, מופיעים בסוטות אחרות, כמו באַגְאָנְיָה סוטה [D.III.80-98] בַּצְ'אָקְאָוּטִי סוטה [D.III.58-79] וּבִן־סָאָטָה סוטה [Sn.594-656]. סוטות אלה הן דגמי הפעולה של עיקרון ההתהוות המותנית ברמת החברה. הן מסבירות את התפתחות האירועים בקרב החברה האנושית, כמו עלייתם של מבנים מעמדיים כתוצאה מיחסי גומלין בין בני אדם לבין הסביבה הסובבת אותם. במילים אחרות, תופעות אלה הן תוצאות של יחסי גומלין בין שלוש רמות: המין האנושי, החברה האנושית והסביבה הטבעית כולה הסובבת אותם.

התחושות אותן אנחנו חווים תלויות במגע החושים, אשר בנוסף לקיומם של גורמים פנימיים, כמו תפיסה, הן תלויות גם בגורמים חברתיים וסביבתיים. בתלות בתחושות, עולה השתוקקות שתוצאותיה הם המשתנים ההתנהגותיים של בני האדם כלפי בני אדם אחרים וכלפי העולם הסובב אותם במסגרת המגבלות של נסיבות חברתיות או טבעיות, כפי שפורטו לעיל. תוצאותיהן של פעולות אלה משפיעות על כל הגורמים האחרים.

בני אדם אינם הגורמים היחידים המשפיעים על התפתחויות חברתיות או סביבתיות, והסביבה הטבעית איננה הגורם היחיד המתנה את התנהלותם של בני האדם או של החברה. כל הגורמים הללו מהווים חלק מתהליך תלות הגומלין של ההתהוות ההדדית.

קטע אחד באגאניה סוטה⁴⁷ מדגים את רצף ההתפתחות החברתית על פי חוק סיבה ותוצאה, כדלקמן:

אנשים נעשים עצלים ומתחילים לאגור אורז (בעבר היה שפע של אורז ולא היה צורך לאגור אותו) ודבר זה הופך להיות לנוהג מקובל ומועדף. אנשים מתחילים לאגור אספקה באופן פרטי ← אנשים חסרי מצפון גונבים ממאגריהם של האחרים כדי להגדיל את חלקם ← כתוצאה מכך נובעים גינוי, שקרים, עונשים וויכוחים ← אנשים אחראיים החשים את הצורך ברשות סמכותית, ממנים מלך ← חלק מהאנשים המתאכזבים מתפקודה של החברה, מחליטים להתרחק ממקור המעשים הרעים ולכן פונים לתרגול מדיטציה ← חלקם מתגוררים קרוב לעיר והם לומדים וכותבים את כתבי הקודש; הם נעשים הברהמינים. אלה הנשאים עם בני משפחותיהם ממשיכים להתפרנס באמצעות מקצועות שונים; הם נעשים בעלי מלאכה. שאר האנשים, בשל היותם וולגאריים הופכים להיות לפשוטי העם. מתוך ארבעה קבוצות אלו, קבוצה קטנה יותר מתנתקת מן החברה, אנשיה פורשים מאורח חיים של בעלי בתים והם חיים כנוודים מחוסרי בית. אנשים אלה נעשים סאמאנה.⁴⁸

מטרתה של סוטה זו היא להסביר את התהוותם של מעמדות חברתיים כעניין של תהליך טבעי המבוסס על גורמים שונים ולא כציווי של אלוהים עליון כל יכול.

Aggañña Sutta⁴⁷

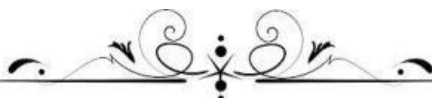
⁴⁸ Samanas – נוודים סגפניים ופרושים מן החיים.

כל בני האדם שווים ביכולתם לנקוט בהתנהגות טובה או רעה וכולם נושאים בתוצאות על פי החוק הטבעי; בהמשך נאמר שכל היצורים יכולים להגיע להארה אם הם מתרגלים נכון את הדהרמה.

הסוטה צ'אקאוואטי מדגימה את עלייתם של הפשע והרעות החולות בחברה, על פי הרצף הבא של סיבה ותוצאה:

(השליט) איננו חולק את עושרו עם העניים ← העוני מתגבר ← הגניבות מתגברות ← מתגבר השימוש בנשק ← מתגברים מקרי רצח ופגיעות גוף ← מתגברים השקרים ← לשון הרע... אי נאמנות מינית... דיבור משתלח ופוגעני... תאוות בצע ושנאה... דעות פסולות ← מתגברים התשוקה למה שאיננו נכון, תאוות בצע, לימוד מעוות, חוסר כבוד כלפי ההורים, הזקנים ואנשי דת, חוסר כבוד כלפי עמדה ← תוחלת החיים והמראה מתדרדרים.

מעניין לציין שהחברה המודרנית לעתים נדירות בלבד מנסה לפתור בעיות באופן המכוון לשורש צמיחתן. היא מחפשת פתרונות הסותמים פרצות בלבד, כגון יעוץ למכורים לסמים ולעבריינים, אך אין היא חודרת לעומק בטיפול בנסיבות החברתיות אשר הצמיחו את הבעיות מלכתחילה, כמו תרבות הצריכה והשפעותיה של תקשורת ההמונים. מבחינה זאת, הלימוד הבודהיסטי על ההתהוות המותנית אם ייושם ברמה החברתית, מציע תקדים שלא יכולא בפז לניתוח יעיל וחכם של בעיות חברתיות ופתרונות שהם בבחינת רפורמה חברתית.



לפרוץ את המעגל

הלימוד של ההתהוות המותנית הנו חלק ממה שמכונה לימוד האמצע (מְגִ'הָנָה-דְּהַמְהִדְסָנָא). לימוד זה נלמד כאמת בלתי אישית וכחוק טבע, אמת המציגה תיאור של טבע הדברים כפי שהם.

אמת זו נמנעת מתיאוריות קיצוניות או נקודות מבט מוטות בהן נכשלים בני האדם בשל תפיסתם המעוותת את המציאות ובשל ההתקשרות אל המציאות וההשתוקקות המלווה אותם בעת התנהלותם במציאות המעוותת.

מעגל ההתהוות המותנית המתאר את בעיית הסבל האנושי מוצג כמעגל בעל שתי זרועות:

הזרוע הראשונה הנקראת סְמוּדְיָהוּאָרְה (מצב ההתהוות) הינה תיאור עלייתו של הסבל והיא תואמת את האמת הנאצלת השנייה, קרי: הגורמים לסבל.

הזרוע השנייה הנקראת נִירוּדְיָהוּאָרְה (מצב ההפסקה) הינה תיאור הפסקתו של הסבל והיא תואמת את האמת הנאצלת השלישית.

במהותו, לימוד האמצע מתאר שני תהליכים:⁴⁹

1. סְמוּדְיָה: מצב ההתהוות של מעגל ההתהוות המותנית: בורות
⇒ מבנים מנטאליים... התהוות ⇒ לידה ⇒ זקנה ומוות, צער, קינה, כאב, אבל וייאוש = עליית הסבל.

⁴⁹ המונח 'מְגִ'הָנָה-דְּהַמְהִדְסָנָא' או 'לימוד האמצע' מקורו במשפט הפאלי " מְגִ'הָנָה דְּהַמְהִדְסָנָא " המונח 'מְגִ'הָנָה-דְּהַמְהִדְסָנָא' או 'לימוד האמצע' מקורו במשפט הפאלי " מְגִ'הָנָה דְּהַמְהִדְסָנָא " המופיע לעתים קרובות בנידאנה ואגה של הסמינטה ניקאיה S.II.77- S.II.17 דאקאטי" המופיע לעתים קרובות בנידאנה ואגה של הסמינטה ניקאיה S.II.77- S.II.17

2. נִירוֹדָה: מצב ההפסקה של מעגל ההתהוות המותנית: הפסקת

הבורות ⇔ הפסקת המבנים המנטאליים ⇔ הפסקת
ההכרה... הפסקתם של הזקנה והמוות, הצער, הקינה, הכאב,
האבל והייאוש = הפסקת הסבל.

הסיבה שבגללה עלינו להתמודד עם הגורמים לסבל (סמודיה) נעוצה בעובדה שאנחנו מתעמתים עם הבעיה (דוקהה) ולפיכך הפתרון מצריך חיפוש אחר הגורמים לה. כאשר אנו מבינים את הגורמים לסבל, אנחנו מכירים בכך שהפתרון לבעיה משמעותו הכחדתם של הגורמים הללו. מכך מתואר תהליך הפסקתו של הסבל (נירודהה). בלימוד האמצע, הפסקתו של הסבל כוללת לא רק את התהליך המוביל להפסקת הסבל, אלא גם את מצב ההפסקה עצמו, שהוא הניירוונה.

לכאורה נראה שהדיון בנושאי הסבל, הגורמים לסבל, תהליך הפסקתו של הסבל ומצב הפסקת הסבל הינו תיאור מקיף וכוללני של תורתו של הבודהה, אך למעשה אין זה כך. זאת מכיוון שלימוד האמצע מתאר אך ורק תופעות טבעיות המתנהלות על פי גורמים ונסיבות טבעיים. אין הוא מתייחס להשלכות המעשיות.

זאת הסיבה מדוע תהליך הפסקת הסבל או הנירודהה, הנכלל בלימוד האמצע, הינו פשוט תיאור של תופעות בלתי אישיות והתפקוד ההדדי שלהן שיש ביכולתו להוביל להפסקת הסבל. אין הוא מתייחס בכל דרך שהיא לפירוט ההשלכות המעשיות של התהליך. הוא פשוט מצהיר שבהשגת המטרה, הפסקת הסבל, על הגורמים להמשיך בדרך זו, אך אין הוא אומר מה עלינו לעשות כדי שתהליך זה יתרחש.

לימוד האמצע הוא פשוט תיאור של תהליכים טבעיים המתרחשים על פי סדר טבעי. לימוד המנגנונים של תהליך ההפסקה עשוי להוביל להבנת העקרונות הבסיסיים המעורבים בתהליך, אך עדיין חסרה לנו ההנחיה המעשית. אילו שיטות קיימות בנמצא שעלינו להבין כדי לפתור את הבעיות אותן למדנו כעת? זאת הנקודה בה יש לקשר את התהליכים הטבעיים ליישומם המעשי.

הכרחי הדבר שהיישום המעשי יתרחש בהתאמה ובהרמוניה עם התהליך הטבעי – עליו לפעול על פי התהליך הטבעי כדי להפיק תוצאות. העיקרון הפועל כאן הנו בראש ובראשונה הכרה והבנה של התהליכים הטבעיים ולאחר מכן תרגול על פי שיטות שפותחו על ידי המין האנושי, המבוססות על ידע מעמיק והבנה.

במילים אחרות, ככל הנוגע לתהליכים הטבעיים עצמם, חובתנו היחידה היא לדעת ולהכיר אותם, בעוד שביחס לתרגול, האחריות שלנו היא לגבש טכניקות שתעלינה בקנה אחד עם הידע וההבנות הללו, ועל ידי כך להתפתח לשלב שבו אנחנו הופכים ידע בלבד לגבי התהליכים הטבעיים, לתרגול מעשי וליישומו בפועל.

תרגול, טכניקות ושיטות תרגול, בהקשר זה, מוכרים במונח פֶּאֶטִיפֶּאָדָה – שיטות התרגול, דרך החיים או אורח חיים המובילים להפסקת הסבל. הבודהה יצר את דרך שיטות התרגול, המצויות בהרמוניה ובהלימה עם התהליכים הטבעיים או לימוד האמצע וקרא לתרגול: דרך האמצע (מְג'הִימָה פֶּאֶטִיפֶּאָדָה) הכוללת טכניקות מאוזנות, מצויות בהתאמה עם

תהליכים טבעיים ומכוונות בצורה מושלמת לנתיב המוביל להפסקתו של הסבל.

הדרך נמנעת משני קצוות קיצוניים, התענגות חושית וסגפנות קיצונית ועינוי עצמי, אשר עלולים להוביל לקיפאון או לסטייה מהיעד האמיתי.

דרך האמצע ידועה בקצרה כ'מְנָה', הדרך. מכיוון שדרך זו היא בעלת שמונה גורמים או מרכיבים ומובילה את האדם העושה את מסעו בהצלחה להשתנות ולהיות לאדם נאצל (אֶרְיָה), היא ידועה גם בשם "הדרך הנאצלת כפולת השמונה". הבודהה טען כי דרך זו, דרך אמצע זו, הנה דרך עתיקת יומין בה הלכו רבים בעבר והגיעו אל המטרה. הבודהה היה אך ורק המגלה והמהלל של דרך עתיקת יומין זו. מחויבותו הייתה פשוט לציין אותה ולהצביע עליה בפני האחרים. [S.II.106]

הדרך היא טכניקה להכרת האובייקטיבי, שהוא הפסקת הסבל, והיא מצויה בהתאמה ובהרמוניה עם תהליכים טבעיים. היא פועלת במסגרת נסיבות ותנאים, מכוונת אותם לפעול באופן הדדי ולהפיק את התוצאות הרצויות. כאשר אנחנו מדברים על הדרך, איננו מדברים יותר על תהליך בלתי אישי של הפסקת הסבל, אלא על טכניקה שנוצרה בידי בני אנוש, קרי: הדרך הנאצלת כפולת השמונה. במילים אחרות, התעלינו מעל רמת הידע ונכנסנו לתחום היישום המעשי.

על מנת להבין את המעבר בין תהליך טבעי לטכניקה מגובשת, נוכל להתייחס לתצוגה הסכמתית הבאה:

נִירוּדְקָה: הפסקת הבורות ⇨ הפסקת המבנים המנטאליים ⇨ הפסקת ההכרה ⇨ הפסקתם של גוף ותודעה ⇨ הפסקת בסיסי החושים ⇨ הפסקת המגע ⇨ הפסקת התחושות ⇨ הפסקת ההשתוקקות ⇨ הפסקת ההיאחזות ⇨ הפסקת ההתהוות ⇨ הפסקת הלידה ⇨ הפסקתם של זקנה, מוות, צער, קינה, כאב, אבל וייאוש ⇨ הפסקת הסבל.

מְנָה: השקפה נכונה, מחשבה נכונה, דיבור נכון, פעולה נכונה, פרנסה נכונה, מאמץ נכון, תשומת לב נכונה, ריכוז נכון ⇨ הפסקת הסבל.

נוכל אם כך לסכם את הקשר שבין התהליך הטבעי של הפסקת הסבל לבין הטכניקות ליישום שנוצרו על ידי בני האדם, המוכרות כ'דרך', באופן הבא:

❖ הפסקה היא תהליך טבעי, שלא כמו ה'דרך', אשר גובשה בידי אדם על מנת להוביל לתוצאה התואמת את התהליך הטבעי.

הדרך עולה מתוך שימוש בידע לגבי התהליך הטבעי של הפסקה, המשמש בסיס לעיצוב שיטת תרגול. חיוני ביותר לדעת ולהבין במידה מסוימת את התהליך הטבעי וזאת הסיבה מדוע תחילתה של ה"דרך" היא בהשקפה נכונה.

❖ הפסקה היא תהליך טבעי הכפוף באופן בלעדי לקשרי הגומלין שבין סיבה ותוצאה. כאשר אנחנו מדברים על הפסקת הסבל,

אנחנו למעשה מתכוונים להפסקתם של הסיבות והגורמים התומכים בקיומו של הסבל. לכן, תהליך הפסקת הסבל מתקיים במונחים ברורים ומוחלטים – הסרתן של בעיות, העדרן של בעיות או קיומו של מצב העומד בניגוד מוחלט להתקיימותן של בעיות, מצב בו בעיות כלל אינן מתעוררות.

ה"דרך" מציעה טכניקות תרגול המותאמות לזמן ולמקום. ניתן להסבירה ברמות רבות ושונות, מהפשוטה ביותר ועד למורכבת ביותר. ניתן להמשיך ולחלק את שמונת המרכיבים של ה"דרך" למרכיבי משנה רבים ובכך להפוך את נתיב התרגול למורכב מאוד. ה"דרך" הינה טכניקה המובילה בהדרגה למצב של העדר בעיות, באופן איטי או מהיר ובצורה יעילה יותר או פחות, וזאת בהתאם לרמת התרגול בה נעשה שימוש.

❖ ההפסקה מתארת את הפסקת הסבל במונחים של גורמים ותנאים בלתי אישיים ואת הסרתם המוחלטת של הנסיבות הללו. כשלעצמה, היא אדישה לשאלות על טוב ורע.

ה"דרך" הנה מערכת מדורגת שעוצבה בידי אדם, ומסתמכת על הצטברות הדרגתית של טוב על מנת להתגבר כל כוחם של הגורמים הרעים החוסמים או עוצרים בפני השגת המטרה. מסיבה זאת, ה"דרך" שמה דגש רב, במיוחד בשלבים המוקדמים, על נטישת הרע ופיתוחו וטיפולו של הטוב.

❖ ההפסקה היא עיקרון, ה"דרך" היא טכניקה, שיטה וכלי.

ניתן להשוות את ההפסקה לעקרונות של כיבוי אש או להיעלמותם של הגורמים הטבעיים המבעירים את האש, אותם ניתן לסכם כ: העדר חומר בעירה, העדר חמצן או אובדן חום.

ניתן להשוות את ה"דרך" לטכניקות המעשיות הנדרשות לצורך כיבוי שריפה. טכניקות אלה צריכות לפעול בהתאמה לעקרונות הטבע. הן תכלולנה דרכים של מניעת חומר הבעירה מן האש, מניעת אספקת חמצן או הורדת הטמפרטורה.

כאשר שלושה עקרונות פשוטים אלה מיושמים באופן מעשי, הם הופכים להיות לעניין מרכזי להתייחסות: יש לפתח טכניקות ואמצעים אשר יתאמו את המטרה. לדוגמא, יש לבחור את סוג החומרים והכלים בהם יעשה שימוש על פי השאלה האם האש נוצרה על ידי חשמל, נפט, גז או שהיא אש רגילה, ולפיכך יש להתאים את הטכניקות בצורה הטובה ביותר, לכל אחד מהגורמים לאש. כמו כן, יתכן שיש להכשיר אנשים אשר יתמחו בכיבוי שריפות.

אם נשתמש באנלוגיה אחרת, ניתן להשוות את ההפסקה לעקרון הריפוי של מחלה, המתאר את מהות הריפוי כהכחדתו של גורם המחלה, כגון: השמדתם של החיידקים שגרמו למחלה, הסרתו של הרעל או החומר הזר מן הגוף או התייחסות לחוסר תפקוד או ניוון של איבר מסוים בגוף. ניתן להשוות את ה"דרך" לטכניקות ולשיטות באמצעותן מרפאים מחלה. בהשוואה לאלה, עקרונות ריפוי מחלה כשלעצמם, נראים מזעריים. לעומת זאת, טכניקות הריפוי עצומות בהיקפן, החל מתצפית על תסמיני המחלה, תהליך האבחון, התאמה ומתן תרופות, טכניקות ניתוח, סיעוד המטופל וטיפול פזיותרפי; המצאתם של מכשירי הניתוח ויצורם; בניית

בתי חולים ומוסדות סיעודיים; מערכת הניהול של בית החולים, הכשרתם של רופאים ואחיות – ואלה הם רק מעט מן המעט – כל אלה יחד מציגים תמונה רחבה מאוד ומורכבת.

למרות שנאמר שדרך האמצע מורכבת משמונה גורמים, גורמים אלה מהווים את הבסיס בלבד וניתן לחלקם לחלוקה משנית לגורמים רבים נוספים המסווגים למספר מערכות שונות ורמות על פי יעדים, מצבים ואופי שונים. לכן, יש בנמצא שפע של דרשות מאוד מפורטות העוסקות ב"דרך" והן מצריכות מידה רבה של לימוד מעמיק. דרך האמצע הנה נושא רחב ביותר ומצריכה הסברים בזכות עצמה.

ניתן לחלק את הלימוד שלה, לשני חלקים עיקריים: האחד עוסק בגורמים של ה"דרך" והוא החלק הבסיסי ואילו החלק השני מגדיר ומנתח את הגורמים הללו בצורות שונות על פי הנסיבות השונות של השימוש בהם. כאן אעסוק רק בתיאור הבסיסי של הגורמים של הדרך.

לפני שאתחיל לתאר את ה"דרך" עצמה, הבה נתבונן על דרכים אחדות המדגימות את המהלך שבין מצב טבעי לבין היישום המעשי, או מהתהליך הטבעי לטכניקה האנושית.

בכתובים מתוארים שני הסוגים הללו של התרגול:

1. **מִצְ'הָ פֶּאטִיפֶּאדָה** – תרגול לא נכון או דרך לא נכונה, שהם הנתביל המוביל לסבל.
2. **סָמָא פֶּאטִיפֶּאדָה** – תרגול נכון או דרך נכונה, שהם הנתביל המוביל להפסקת הסבל.

בכמה מקומות נוהגים להתייחס למצב ההתהוות של מעגל ההתהוות המותנית כאל מיצ'ה פאטיפאדה ואל מצב ההפסקה כאל סמא פאטיפאדה והם מוצגים באופן הבא:

מיצ'ה פאטיפאדה: בורות ← מבנים מנטאליים ← הכרה ← גוף ותודעה ← בסיסי החושים ← מגע ← תחושות ← השתוקקות ← היאחזות ← התהוות ← לידה ← זקנה ומוות, צער, קינה, כאב, אבל וייאוש ← סבל.

סמא פאטיפאדה: הפסקת הבורות ← הפסקת המבנים המנטאליים ← הפסקת ההכרה ← הפסקת הגוף והתודעה ← הפסקת בסיסי החושים ← הפסקת התחושות ← הפסקת ההשתוקקות ← הפסקת ההיאחזות ← הפסקת ההתהוות ← הפסקת הלידה ← הפסקת הזקנה והמוות, הצער, הקינה, הכאב, האבל והייאוש ← הפסקת הסבל. [S.II.4]

אך במקום אחר, הבודהה מסביר את התרגול העומד בניגוד מוחלט לדרך כפולת השמונה כמיצ'ה פאטיפאדה ואילו את הדרך כפולת השמונה עצמה כסמא פאטיפאדה, לפיכך:

מיצ'ה פאטיפאדה: השקפה לא נכונה, מחשבה לא נכונה, דיבור לא נכון, פעולה לא נכונה, מחייה לא נכונה, מאמץ לא נכון, תשומת לב לא נכונה, ריכוז לא נכון.

סמא פאטיפאדה: השקפה נכונה, מחשבה נכונה, דיבור נכון, פעולה נכונה, פרנסה נכונה, מאמץ נכון, תשומת לב נכונה, ריכוז נכון. [S.V.18]

מעגל ההתהוות המותנית הנו תיאור של תהליך טבעי, לא של דרך תרגול. יחד עם זאת, המערכת הראשונה של התרגולים המתוארים למעלה, מתארת תרגול במונחים המתמייחסים למעגל ההתהוות המותנית. האם עולה כאן סתירה? ניתן לענות על כך שמעגל ההתהוות המותנית כפי שהוא מודגם כאן (והוא מוצג כצורה של תרגול רק בסוטר האחת הזאת) מבקש לתאר השלכות מעשיות.

הפרשנים של הסוטר הזאת שואלים את השאלה: בורות עשויה להיות מצב שיניב פעולה נכונה או מידות טובות (פּוּנְיָאָבְהִיסְנְקְהָאָרְה), או שהיא עשויה לשרת לצורך יצירת מצב יציב של ריכוז מאוד גבוה (אָנְנְג'אָבְהִיסְנְקְהָאָרְה); מדוע אם כך נאמר שהיא תרגול לא נכון?

בענותם על השאלה הזאת, טוענים הפרשנים שכאשר אנשים מונעים על ידי השתוקקות להיות או להשיג משהו, לא משנה מה הם יעשו – בין אם יפתחו את ארבעת הידיעות הגבוהות (אָבְהִינְיָה) ובין אם יהיו אלה שמונת ההישגים (סְמָאפְאָטִי) – כל אלה יהיו בבחינת תרגול לא נכון (הדגש הוא על המניע). מאידך, אלה המונעים על ידי השאיפה לנירוואנה, החותרים לויתור או לשחרור תודעתם ולא הרצון להגיע למשהו או להשיג משהו, תמיד יתרגלו נכון, אפילו אם יבצעו פעולות מזעריות, כמו

הבאת מנחות. [See S.A.II.14]

אך כוונתי בהצגת שני סוגים אלה של תרגול נכון ולא נכון לצורך השוואה, היא פשוט כדי לשלב אותם יחדיו על מנת לבחון את ההתקדמות מהתהליך הטבעי של ההפסקה לטכניקות שנוצרו בידי אדם, הידועות כ"דרך", כפי שהיא מוסברת למעלה. יש לשים לב לכך שמלבד תיאור התהליך והנתיב אל הטוב, מתוארים גם המזיק והלא נכון.

קיימת דרך נוספת בה תאר הבודהה את מעגל ההתהוות המותנית במצב של הפסקה והיא שונה מזו שהוסברה מקודם.

החצי הראשון מתאר את עלייתו של הסבל על פי מעגל ההתהוות המותנה הרגיל במצב של התקדמות או התהוות, לאורך כל המסלול עד לעלייתו של הסבל, אך משם, במקום להציג את מעגל ההתהוות המותנית ברצף הרגיל שלו, הוא מתאר התקדמותם של גורמים מיומנים המותנים זה בזה ברצף אחר והוא מגיע לסיומו בשחרור.

זהו רצף חדש לחלוטין של תנאים וגורמים, אשר איננו מתייחס כלל וכלל להפסקתם של הגורמים במצב ההתהוות שהובילו לסבל. רצף זה הנו דוגמא חשובה מאוד לשאלה כיצד ניתן ליישם את מרכיבי הדרך השונים במערכת מעשית בחיי היומיום האמיתיים. במילים אחרות, זהו רצף אשר עשוי לעלות עבור אותו אדם שצעד בהצלחה בנתיב והגיע ליעד. תהליך שחרור זה מוזכר במספר מקומות בכתובים, כשהוא שונה מעט ממקום למקום. אני מבקש להציג כל אחד מהם, באופן הבא:

בורות ← מבנים מנטאליים ← הכרה ← ששת בסיסי החושים
מגע ← תחושות ← השתוקקות ← היאחזות ← התהוות
לידה ← סבל ← אמון ← שמחה ← התלהבות ← רוגע
אושר ← ריכוז ← ידיעה ותובנה לגבי הדברים כפי שהם

שחרור מאשליות ← איזון התודעה ← שחרור ← הכחדתם של השטפים

[S.II.31]

יש לשים לב שההתקדמות מתחילה עם בורות וממשיכה עד לסבל, שהוא מצב ההתהוות של ההתהוות המותנית או עלייתו של הסבל. אך לאחר הסבל, במקום שהרצף יתחיל מחדש שוב בבורות, כמו במעגל הרגיל, הוא ממשיך לאמון אשר ממשיך לקחת את הזרימה מהבורות לכיוון אחר, כיוון מיומן, המוביל בסופו של דבר לידע על הכחדתם של השטפים ואיננו חוזר לבורות כלל.

שימו לב שאם נתייחס לסבל כאל הגורם האמצעי ברצף, אזי מספר הגורמים הקודמים לו ומספר הגורמים הממשיכים ממנו הוא זהה. עבור זה המבין את טבעה של הבורות, אופי ההתקדמות כפי שהוא מתואר לעיל, לא יראה מוזר: אם נחלק זאת לשני חלקים, נגלה שהראשון הנו הרצף מבורות ועד לסבל ואילו השני הנו הרצף מאמון עד לידע על הכחדתם של השטפים (הארה). ברצף השני, האמון נוטל את מקומה של הבורות. אמון כאן מתייחס לשינוי במצב הבורות או להפחתתה. בשלב זה, הבורות איננה מצב של עיוורון מוחלט, אלא חדורה בקורטוב של הבנה המדרבנת את התודעה להמשיך בכיוון הטוב אשר יוביל בסופו של דבר לידיעת הדברים כפי שהם ולשחרור.

אם נפשט מעט את העניין, דבר זה משמעותו שכשהסבל עולה, על פי הערוצים הרגילים, האדם מחפש דרך מילוט. במקרים שבהם יש לאדם אפשרות לשמוע את הלימוד האמיתי או שהוא מפתח הבנה לגבי ההיגיון המוסרי, מוביל הדבר לשמחה והתלהבות אשר עשויות לעודד את האדם לחתור לפתח בהדרגה סגולות ומעלות טובות ונעלות יותר. למעשה, הרצף השני תואם למצב ההפסקה של הדגם הרגיל של ההתהוות המותנית (עם הפסקת הבורות – הפסקתם של המבנים המנטאליים וכו'),

אך כאן מוצגת תמונה מפורטת יותר מתוך מטרה להדגים כיצד רצף
עלייתו של הסבל מתחבר עם רצף הפסקת הסבל.
בְּנִטְיָפְקָרְנָה,⁵⁰ מופיע הקטע הבא המיוחס לבודהה ונאמר עליו שהוא
תיאור של מצב ההפסקה במעגל ההתהוות המותנית:

”אננדה, בדרך זו, בהתנהגות מוסרית מיומנת העדר חרטה הוא היעד,
היעד של העדר החרטה הוא השמחה, היעד של השמחה הוא ההתלהבות,
היעד של ההתלהבות הוא הרוגע, היעד של הרוגע הוא האושר, היעד של
האושר הוא ריכוז, היעד של הריכוז הוא הידיעה והתובנה לגבי הדברים
כפי שהם, היעד של הידיעה והתובנה של הדברים כפי שהם הוא שחרור
מאשליות, היעד של שחרור מאשליות הוא איזון התודעה, היעד של איזון
התודעה הוא היעד לגבי השחרור. לפיכך, התנהגות מוסרית מיומנת תביא
להגשמתם של גורמים אלה בהתאמה ולהשגת עמדת האַרְהַנְט”.

על פי הקטע הזה, הרצף מתנהל באופן הבא:

⤷ התנהגות מוסרית מיומנת ⤷ העדר חרטה ⤷ שמחה ⤷ התלהבות
⤷ רוגע ⤷ אושר ⤷ ריכוז ⤷ ידע ותובנה לגבי הדברים כפי שהם
⤷ שחרור מאשליות ⤷ איזון התודעה ⤷ ידע שחרור

⁵⁰ pakaraṇa – משתייך לקאנון הפאלי, לעתים נכלל בקהוֹדְקָה ניקאיה.

ניתן להיווכח שרצף זה זהה לרצף שהוזכר קודם לכן, פרט לכך שהוא מציג רק את החלק העוסק בהפסקת הסבל ואיננו כולל את החלק העוסק בעלייתו של הסבל.

הבה נתבונן שוב ברצף שהוצג קודם לכן:

בורות ← מבנים מנטאליים ← הכרה ← ששת בסיסי החושים
מגע ← תחושות ← השתוקקות ← היאחזות ← התהוות
לידה ← סבל ← אמון ← שמחה ← התלהבות ← רוגע
אושר ← ריכוז ← ידיעה ותובנה לגבי הדברים כפי שהם

שחרור מאשליות ← איזון התודעה ← שחרור ← הכחדתם של השטפים

למרות ששני הרצפים זהים, הניסוח איננו זהה לגמרי. רצף אחד מתחיל עם אמון, השני מתחיל עם התנהגות מוסרית מיומנת וממשיך עם העדר חרטה. משם, שני הרצפים זהים לחלוטין. למעשה, ההבדל היחידי הוא בניסוח ובהדגשים. הרצף הראשון מדגים את המצב בו לאמון תפקיד מרכזי. אך אמון במקרה זה הנו אמון מן הסוג שבו לתודעה יש ביטחון מלא ברציונאליות, היא נמלאת השראה בשל הטוב וביטחון בשל המעלות הטובות. מצב מנטאלי זה יושפע גם על ידי ההתנהגות. האמון נתמך על ידי התנהגות טובה ומיומנת, בעקבותיה באה השמחה, כמו ברצף השני המתחיל עם התנהגות מוסרית ומיומנת והעדר חרטה. רצף זה מייחס משמעות מרכזית לתרגול המוסרי. במצב זה הבסיס לביטחון ברציונאליות והנטייה המיוחדת לטוב הנם משמעותיים ביותר על מנת לשמר התנהגות

מוסרית טובה. עם מוסריות והעדר חרטה, עולה ביטחונו העצמי של האדם באיכות התנהגותו, שהיא אופיינית לאמון. דבר זה מעניק לתודעה ביטחון ובהירות, ובסיס לעלייתה של השמחה, ממש כמו ברצף הקודם.

אחד מהרצפים הללו מסתיים ב"שחרור והכחדתם של השטפים", בעוד האחר מסתיים ב"ידע השחרור". שניהם זהים, פרט לכך שהרצף השני כולל שחרור והכחדת השטפים תחת הכותרת של "ידע השחרור".

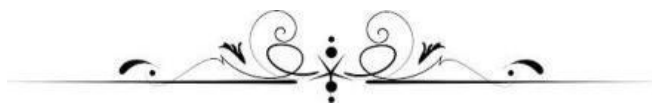
הדגמה נוספת לתהליך השחרור מוצגת באופן הבא:

תשומת לב הולמת (יוֹנִיסוּ-מְנַאֲסִיקָאָה) ← שמחה ← התלהבות ←
רוגע ← אושר ← ריכוז ← ידע ותובנה לגבי הדברים כפי שהם ←
שחרור מאשליות ← איזון הנפש ← שחרור. [D.III.288]

רצף זה נבדל מאחרים רק בכך שהוא מתחיל עם "תשומת לב הולמת" או ידיעה כיצד לחשוב ולהסיק מסקנות באופן עצמאי, במקום אמונה המסתמכת על ציוויים של השפעות חיצוניות. כאשר האדם חושב באופן נכון ובהתאם למציאות, הוא מסוגל לראות את הדברים כפי שהם והתוצאה של כך היא שמחה. משם, גורמי ההתקדמות זהים לרצפים האחרים שהוצגו קודם לכן.

רצפים אלה מדגימים בצורה ברורה יותר את דרך התרגול בהתייחס למעגל ההתהוות המותנית. למרות זאת, הם מהווים רק תווי מתאר גסים של טכניקות מעשיות. ישנן עוד נקודות רבות הדורשות הבהרה, כגון מה יש לעשות כדי ליצור עלייתו של רצף כזה. נושא זה הנו תחום העוסק

ב"דרך", ברביעית מתוך ארבע האמיתות הנאצלות, או דרך האמצע, ועיקרו מערכת המוסר הבודהיסטית, תרגול מוסרי המבוסס על ידע של התהליכים הטבעיים. אך זהו נושא נרחב ביותר ולפיכך יש לדון בו בספר נפרד בעתיד.



נספחים

הערות לפרשנות עקרון ההתהוות המותנית

הוזכר כבר שבפרשנות לאבידהמה פיטקה (סָאמוֹהָאִינוֹדָאֲנִי), עקרון ההתהוות המותנית מוצג כמתרחש באופן מוחלט בתוך המרחב של רגע תודעתי אחד. יש להדגיש נקודה זאת שוב ושוב מכיוון שהמחקר המודרני של התורה (לפחות בחוגים של הלימוד המסורתי) מפרש זאת אך ורק על בסיס של תקופת חיים לתקופת חיים.

בהתאם לכך, כאשר קיימים ניסיונות לפרש את מעגל ההתהוות המותנית כתהליך המתרחש בחיי היומיום, אלה הדבקים בפרשנויות המסורתיות יתייחסו לכך כאל פרשנות משוללת כל בסיס, מופרכת מן היסוד ומנוגדת לכתבים. לפיכך, למען נוחות הדדית ונוחות המחשבה כללתי מקור זה כדי להראות שפרשנות מהסוג הזה איננה משוללת כל יסוד בכתובים.

אכן, ראוי לציין שכל הוכחה התומכת בפרשנות כזאת, היא אולי צללים מן העבר אשר כמעט נשכחו וקיימים עמנו אך ורק בשל כך שהטיפיטקה הנה מקור בלתי ניתן לערעור.

התיאור הפרשני של מעגל ההתהוות המותנית כתהליך המתקיים מתקופת חיים לתקופת חיים, פרשנות שבדרך כלל נחשבת כפרשנות בעלת תוקף, מקורו בויסוד־הימָגָה שנכתבה על ידי בּוֹדֶהָהוֹסָה בסביבות המאה ה-5 אחרי הספירה. יחד עם זאת, קיימת פרשנות נוספת העוסקת בעקרון ההתהוות המותנית והיא הסָאמוֹהָאִינוֹדָאֲנִי המוזכר למעלה. ההסבר כאן מחולק לשני חלקים, הראשון עוסק בעקרון ההתהוות

המותנית על בסיס של תקופת חיים לתקופת חיים, כפי שהוא מופיע בויסודֵהימְגָה וההסבר השני גורס שהתהליך מתרחש ברגע תודעתי אחד.

גם הסָאמוֹהָאֵינְוָדָאֵנִי היא עבודתו של בּוֹדְהֶהוֹסָה ומקובל להניח שהיא נכתבה לאחר הויסודֵהימְגָה. ההבדל בין השתיים הוא שבעוד שלגבי הויסודֵהימְגָה, בּוֹדְהֶהוֹסָה מצוין כמחבר עצמו, הרי שהסָאמוֹהָאֵינְוָדָאֵנִי היא הפרשנות שלו לאבידהמה פיטקה. בהקדמה שלו לִסָאמוֹהָאֵינְוָדָאֵנִי הוא כותב "אני מלקט את העבודה הזאת מהפרשנים הקדמוניים".

[Vibh.A.1 (approx.)]

אפילו בויסודֵהימְגָה, כאשר מגיע החלק בו הוא עוסק בעקרון ההתהוות המותנית, הוא מגלה בפנינו ש"ההסבר של ההתהוות המותנית קשה ביותר" ו"וכעת אני רוצה להרחיב על הפָאצְ'אָקָרָה (עקרון הסיבתיות), גם אם אין קרקע עליה אוכל להניח את רגלי ואני כאדם הנכנס לשטף הנהר ללא אבן לעמוד עליה. למרות זאת, ההתהוות המותנית הנה נושא עשיר בלימוד, שלא להזכיר את הפרשנויות שנמסרו לנו על ידי מורים קדמוניים בושלת שלא נותקה. בהסתמך על שני מקורות אלה, ארחיב את הדיבור על ההתהוות המותנית". [Vism.522; identical to Vibh.A.130

(approx.)]

ההסבר הניתן לגבי עקרון ההתהוות המותנית בויסודֵהימְגָה, שלא כמו זה הניתן בִּסָאמוֹהָאֵינְוָדָאֵנִי, כולל הסבר של העיקרון על בסיס תקופת חיים לתקופת חיים בלבד. הסבר זה זהה כמעט לחלוטין לזה המופיע בִּסָאמוֹהָאֵינְוָדָאֵנִי. מכיוון שכך, ניתן לשאול את השאלה "מדוע לא קיים כל הסבר על עקרון ההתהוות המותנית ברגע תודעתי אחד בויסודֵהימְגָה?"

יתכן שבתקופתו של בודֶהְהוֹסָה, ההתייחסות הכללית והמקובלת לעקרון ההתנהוות המותנית בחוגי המלומדים, הייתה כאל תהליך המתקיים על בסיס של תקופת חיים לתקופת חיים. יתכן גם שהמחבר חש יותר בנוח עם הפרשנות הזאת, מכיוון שככל שיהיה הדבר קשה, כפי שציין בהקדמה שלו, עדיין קיימות הפרשנויות של המורים הקדומים שהועברו עד לאותה תקופה. הפרשנות הגורסת רגע תודעתי אחד, מאידך, לא הייתה רק מאוד קשה כשלעצמה, אלא גם נעלמה מקרב חוגי המלומדים. ניתן להקיש זאת מהסאמוֹהָאֵינֶוֹדָאֵנִי עצמו, שבו תיאור פרשנות זו הנו קצר ביותר. כי כל פרשנות כזאת מופיעה בכלל פשוט בשל העובדה שהיא מוזכרת בטיפיטקה וככזאת היא דורשת הסבר והתייחסות. המחבר יכול היה לנצל עקבות אלה ועדיין ליצור ולנסח פרשנות משלו.

הבה נבחן כעת את הפרשנות הניתנת בסאמוֹהָאֵינֶוֹדָאֵנִי עצמו. הסאמוֹהָאֵינֶוֹדָאֵנִי הנו פרשנות לִוְיָבְהָאֲנָגְהָ, שהוא הכרך השני של האבידהרמה פיטקה. החלק בִוְיָבְהָאֲנָגְהָ המתאר את עקרון ההתנהוות המותנית נקרא פֶּאֶצְ'אֵיִקְאָרְהָ וְיָבְהָאֲנָגְהָ. הוא מחולק לשני חלקים: החלק הראשון מכונה סוֹטְהֶנְטָאֲבְהָגְ'נִיָה (הגדרה על פי הסוטרות), החלק השני מכונה: אָבְהִידְהַמְהָבְהָגְ'נִיָה (הגדרה על פי האבידהמה).

הסאמוֹהָאֵינֶוֹדָאֵנִי, הפרשנות לכרך זה, גם הוא מחלק לשני חלקים. הוא מתאר את ההבדלים בין שני החלקים, באופן הבא:

"ה'מייסד' מרחיב את הפֶּאֶצְ'אֵיִקְאָרְהָ במונחים של מספר רגעי הכרה בסאמוֹהָאֵינֶוֹדָאֵנִי, אך הפֶּאֶצְ'אֵיִקְאָרְהָ איננה מוגבלת לריבוי תודעות, אלא יכולה להתרחש אפילו ברגע תודעתי אחד, וכעת הוא מבקש להסביר

את הפאצ'אינקארה כפי שהיא מתרחשת ברגע תודעתי אחד וזהו
האָבֿהידהרמהבֿהגְ'נִיה" [Vibh.A.199 (approx.)].

ובמקום אחר: "בסוֹטאַנְטאַבֿהגְ'נִיה הפאצ'אינקארה מחולקת לתקופות
חיים שונות. באָבֿהידהרמהבֿהגְ'נִיה משמעותה מורחבת לרגע תודעתי
אחד." [Vibh.A.200 (approx.)]

בהתייחס לעקרון הסיבה והתוצאה כפי שהוא מתפקד ברגע תודעתי אחד
בחיי היומיום, נאמר "...לידה (זקנה ומוות) לדוגמא, מתייחס כאן ללידה
(זקנה ומוות) של אָרוּפֿה (דברים לא חומריים), לא לניוון של השיניים,
להאפרתו של השיער, להתקמטותו של העור, תהליך המיתה ומעשה
עזיבת הקיום." [Vibh.A.208 (approx.)]

הנקודה האחרונה אותה ראוי להזכיר: בְּיִבֿהאַנְגֿה של הטיפיטקה, החלק
המתאר את הפרשנות של תקופת חיים לתקופת חיים, תופס חמישה
עמודים בלבד. החלק המתאר את עקרון ההתהוות המותנית ברגע
תודעתי אחד תופס שבעים ושניים עמודים.⁵¹ אך בסאמוהאוינוֹדְאֵנִי,
פרשנותו של בּוֹדֿהגְ'הוֹסֿה, המצב הפוך. כלומר, החלק העוסק בתקופת
חיים לתקופת חיים ארוך, ומתמשך לאורך 92 עמודים, בעוד שהחלק
העוסק בפרשנות של רגע תודעתי אחד תופס 19 עמודים בלבד.⁵² יתכן
שהפרשנות לגבי גרסת רגע תודעתי אחד של ההתהוות המותנית קצרה
כל כך מכיוון שלמחבר לא היה הרבה מה לומר על כך מעבר למה שנאמר.

⁵¹ Suttantabhajaniya Vbh.135-138; Abhidhammabhajaniya Vbh.138-191.

⁵² Suttantabhajaniya Vbh.A.130-198 (approx.); Abhidhammabhajaniya Vbh.A. 199-213 (approx.).

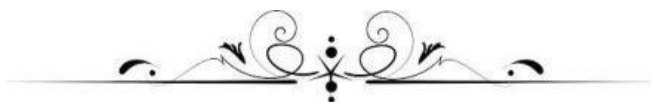
או אולי מכיוון שהוא חשב שהרעיון הוסבר כבר באופן מספק בטיפיטקה ולכן אין צורך בפרשנות מורחבת נוספת. כך או כך, אנחנו יכולים לאשר שהפרשנות הגורסת התהוות מותנית בחיי היומיום הייתה קימת מלכתחילה והיא נמצאת בטיפיטקה, אך רק סימנים לה נותרו בפרשנויות.

לידה ומוות ברגע הנוכחי

אלה שהיו רוצים למצוא סימוכין למעגל הלידה מחדש ברגע הנוכחי בחיים הנוכחים, ירצו אולי להתייחס לסוטרה המוצגת להלן:
"ההתקשרות המושרשת עמוק לעצמי איננה עולה אצל מי שניחן בארבעת המצבים (פְּנִיָּא – חכמה, סְצ'ה – יושרה, קְאָגְה – נדיבות, אוּפְּאָסְאָמְה – רוגע). ללא תפיסת העצמי המערפלת את ההכרה, נאמר על אדם כזה שהוא מוֹנִי, אדם שלוו". על סמך מה אמרתי זאת? תפיסות כמו "אני", "אני לא", "אהיה", "לא אהיה", "תהיה לי צורה", "לא תהיה לי צורה", "לא תהיה לי כל צורה", "תהיה לי תפיסה", "לא תהיה לי תפיסה", "לא תהיה לי תפיסה ולא תהיה לי לא תפיסה", נזירים, כל אלה הם רעלים, כיב, חץ. על ידי התעלות מעל התפיסות, האדם הוא מוֹנִי, אדם שלוו.

"נזירים, מוֹנִי לא נולד, איננו מזדקן, לא מת; הוא לא מבולבל, גם איננו משתוקק. אין יותר סיבות כלשהן ללידה עבורו. אם הוא איננו נולד, כיצד יזדקן? אם הוא לא ימות, כיצד יהיה מבולבל? מכיוון שאיננו מבולבל, כיצד ישתוקק?" ההתקשרות המושרשת עמוק לתחושת העצמי איננה עולה אצל מי שניחן בארבעה מצבים אלה. ללא תפיסה העצמי המערפלת

את הכרתו של האדם, האדם הוא מוני, אדם שלוו" – בהסתמך על
הדברים הללו, נאמרה אמירה זאת.⁵³



⁵³ M.III.246; see also M.III.225; S.III.228; S.IV.14

ההתהוות המותנית באבהידהמה

באבהידהמה מוצגים דגמים רבים של ההתהוות המותנית. הם מסווגים על פי סוגים שונים של מצבים מנטאליים מיומנים, בלתי מיומנים וניטרליים היוצרים אותם. אלה מנותחים הלאה על פי הרמות המנטאליות המעורבות, בין אם במישור החושי (קאמאנאצ'אָה), בין אם במישור הצורות (רוֹפֶהנאצ'אָה), במישור חסר הצורות (אָרופֶהנאצ'אָה) או במישור הטרנסנדנטי (לוקוטאָה). זאת מכיוון שהאבידהמה חוקרת את התודעה ברמה של "רגעי מחשבה", ולכן מנתחת את ההתהוות המותנית על פי סוגים ספציפיים של מצבים מנטאליים המעורבים בתהליך. הגורמים המתרחשים בתוך הדגמים הללו ישתנו בהתאם לסוגים השונים של המצבים התודעתיים.

לדוגמא, במצבים תודעתיים מיומנים מסוימים, הדגם עשוי להתחיל עם סנקהארה, מבנים מנטאליים, כאשר הבורות איננה נוכחת או שהוא עשוי אפילו להתחיל עם אחת מהמיומנויות הבסיסיות (אי-חמדנות, אי-שנאה וחוסר אשליות) במקום בורות.

ראוי לציין את העובדה שהשתוקקות תופיע רק בדגמים המבוססים על מצבים מנטאליים בלתי מיומנים. בחלק מהמקרים, השתוקקות תוחלף בפאסאָה (השראה או אמונה) או שהיא כלל לא תיכלל. בורות והשתוקקות מודחקות במצבים כאלה – הן לא מופיעות בצורתן המקובלת אלא בצורות אחרות או שהן אינן נכללות כלל. יתרה מכך, באבהידהמה פיטקה, הגורמים השונים מוצגים כמרכיבים של השלם או כהיפוך הפעולות (כמו "בורות כתנאי למבנים מנטאליים, מבנים

מנטאליים כתנאי לבורות; מבנים מנטאליים כתנאי להכרה, הכרה כתנאי למבנים מנטאליים" וכדומה). כאן אציג רק את התיאורים החשובים יותר:

א. מצבים מנטאליים בלתי מיומנים (אָקוּסְלָה צ׳יטָא)

מבנים מנטאליים	כתנאי	בורות
הכרה	כתנאי	מבנים מנטאליים
מנטאליות (נָאמָא)	כתנאי	הכרה
ששת בסיסי החושים	כתנאי	מנטאליות (הלך- נפש)
מגע	כתנאי	ששת בסיסי החושים
תחושות	כתנאי	מגע
השתוקקות	כתנאי	תחושות
דחייה	כתנאי	(או) תחושות
ספק	כתנאי	(או) תחושות
אי שקט	כתנאי	(או) תחושות
היאחזות	כתנאי	(או) השתוקקות
שכנוע (עצמי)	כתנאי	(או) השתוקקות
שכנוע	כתנאי	(או) דחייה
שכנוע	כתנאי	(או) אי שקט
התהוות	כתנאי	(או) היאחזות
התהוות	כתנאי	(או) שכנוע
התהוות	כתנאי	(או) ספק
לידה	כתנאי	(או) התהוות
זקנה ומוות	כתנאי	(או) לידה

= עליית המצבור הגדול של הסבל

ב. מצבים מנטאליים מיומנים (רק אלה המופיעים במישור החושי, הצורני וחסר הצורה)

בורות	כתנאי	מבנים מנטאליים
(או) מיומנויות בסיסיות ⁵⁴	כתנאי	מבנים מנטאליים
מבנים מנטאליים	כתנאי	הכרה
הכרה	כתנאי	מנטאליות (הלך-נפש)
מנטאליות	כתנאי	ששת בסיסי החושים
ששת בסיסי החושים	כתנאי	מגע
מגע	כתנאי	תחושות
תחושות	כתנאי	השראה ⁵⁵
השראה	כתנאי	שכנוע (עצמי)
שכנוע	כתנאי	התהוות
התהוות	כתנאי	לידה
לידה	כתנאי	זקנה ומוות

= עליית המצבור הגדול של הסבל

ג. מצבים מנטאליים כפועל יוצא – ויפאקה ופונקציונאליים – קיִיִּה (רק אלה המופיעים במישור החושי, הצורני וחסר הצורה)

(בסיס מיומן	כתנאי	מבנים מנטאליים)
מבנים מנטאליים	כתנאי	הכרה
הכרה	כתנאי	מנטאליות
מנטאליות	כתנאי	ששת בסיסי החושים
ששת בסיסי החושים	כתנאי	מגע
מגע	כתנאי	תחושות
תחושות	כתנאי	השראה
השראה	כתנאי	שכנוע
שכנוע	כתנאי	(או) תחושות

⁵⁴ קוּסְאֵלְמוּלָה - המיומנויות הבסיסיות, קרי: אי חמדנות, אי דחיה, העדר אשליה

⁵⁵ פְּאָסְאָדָה – השראה, אמונה.

התהוות	כתנאי	שכנוע
השראה	כתנאי	(או) תחושות
שכנוע	כתנאי	השראה
התהוות	כתנאי	שכנוע
לידה	כתנאי	התהוות
זקנה ומוות	כתנאי	לידה

= עליית המצבור הגדול של הסבל

ד. מצבים מנטאליים טרנסצנדנטיים (רק אלה המופיעים במישור החושי, הצורני וחסר הצורה)

מצבים מיומנים

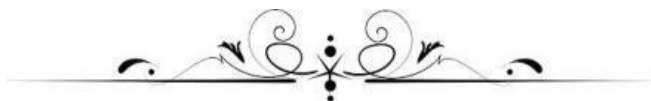
מבנים מנטאליים	כתנאי	בורות
מבנים מנטאליים	כתנאי	(או) בסיס מיומן

מצבים מנטאליים הנובעים מכך

מבנים מנטאליים	כתנאי	(בסיס מיומן
הכרה	כתנאי	מבנים מנטאליים
מנטאליות	כתנאי	הכרה
ששת בסיסי החושים	כתנאי	מנטאליות
מגע	כתנאי	ששת בסיסי החושים
תחושות	כתנאי	מגע
השראה	כתנאי	תחושות
שכנוע	כתנאי	השראה
התהוות	כתנאי	שכנוע
לידה	כתנאי	התהוות
זקנה ומוות	כתנאי	לידה

= מתוך כל אלה עולות כל הדהמות

יש לשים לב שהמצב המנטאלי הנשגב המיומן עשוי להתחיל בבורות או בבסיס מיומן, אך נביעתו של מצב של תודעה נשגבה מתחילה בבסיס מיומן או, אם לא, אזי במבנים מנטאליים. בנוסף לכך, המשפט האחרון "ומתוך כך העלייה של המצבור הגדול של הסבל", הופך להיות "מתוך כל אלה עולות כל הדהמות הללו"



הבעיה עם המילה "נִירוּדָהָה"

המילה "נִירוּדָהָה" מתורגמת כ"הפסקה" במשך זמן כה רב, עד כי היא הפכה להיות מקובלת ורווחת, וכל סטייה ממנה מובילה לשאלות. גם בספר הזה בחרתי להשתמש במילה המקובלת למען הנוחות וכדי לא לבלבל אותה עם מונחים אחרים בשפת הפאלי (מעבר לכך שחסרה לנו מילה טובה יותר). יחד עם זאת, למעשה תרגום המילה "נִירוּדָהָה" כ"הפסקה", עלול במקרים מסוימים לפגום בתרגום הנכון של הטקסט ולהוביל לתרגום מוטעה של הרעיונות המובעים בו.

באופן כללי, המילה "הפסקה" משמעותה לחסל משהו שכבר התגלע או עלה, או להפסיק משהו שכבר התחיל. יחד עם זאת, נִירוּדָהָה בלימוד של ההתהוות המותנית (כמו גם בדוקה נִירוּדָהָה, השלישית מתוך ארבע האמיתות הנאצלות), משמעותה אי-עלייה, או אי קיום של משהו, מכיוון שהגורמים לעלייתו בוטלו או הוכחדו. לדוגמא: המשפט "כאשר אויג'א היא נִירוּדָהָה, אזי הסנקהארה (המבנים המנטאליים) גם הם נִירוּדָהָה", דבר אשר משמעותו בדרך כלל "עם הפסקת הבורות, או אי עלייתה של הבורות, מפסיקים המבנים המנטאליים". משמעות הדבר היא למעשה "כאשר אין יותר בורות, או עלייה של הבורות, או כאשר אין יותר בעיה כלשהי עם הבורות, אין מבנים מנטאליים, המבנים המנטאליים אינם עולים או לא קיימת יותר בעיה עם המבנים המנטאליים". אין זה אומר שעל הבורות שכבר עלתה להיכחד, לפני שהמבנים המנטאליים שכעבר עלו, יכחדו אף הם.

יש לתרגם את המילה "נירודהה" כ"הפסקה" כאשר קיימת התייחסות לדרכם הטבעית של הדברים, או לטבעם של הדברים המוחשיים. במובן זה, מילה זאת היא מילה נרדפת למילים *בְּהֶאֱנָה* - התפרקות, *אניצ'ה* – חולף וארעי, קהאיה – הפסקה, או ואיה – כיליון. נאמר בשפת הפאלי: "נזירים, שלושת הסוגים הללו של התחושות הם ארעיים מטבעם, מורכבים (מצרפי חלקים), התהוותם תלויה, חולפים, נתונים לכליה, התפרקות, מתפוגגים ופוסקים".⁵⁶ [S.IV.214] (כל הגורמים המופיעים במעגל ההתהוות המותנית הם בעלי טבע זהה).

במקרים מסוימים המשמעות היא "כל הדברים המותנים (סנקהארה) לאחר שעלו, באופן בלתי נמנע יתכלו ויתפוגגו על פי הגורמים התומכים (בהיווצרותם)" אין כל צורך לנסות לעצור אותם, הם יתכלו ויפסיקו מאליהם. כאן המטרה היא לתאר את התנאים הטבעיים, אשר משמעותם מבחינת התרגול, היא "כל מה שעולה יכול לחדול ולהיעלם".

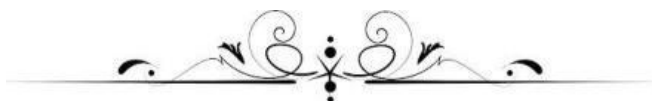
באשר לנירודהה באמת הנאצלת השלישית (או במעגל ההתהוות המותנית במצב של הפסקה), למרות שגם היא מתארת תהליך טבעי, ההדגשים שלה מתייחסים להשלכות המעשיות. היא מתורגמת בשתי דרכים בויסוד־הימָגָה. דרך אחת מושתתת על האטימולוגיה הגורסת חלוקת המילה ל- "ני" (ללא, בלי) + "רוד־הה" (כלא, הגבלה, מכשול, חומה, מכשלה), לכן תרגום כזה משמעותו "ללא כל מכשלה", "חופשי ממגבלה". לכן התרגום על פי גרסה זו הוא "חופשי ממגבלה, כלומר: כליאתה/הגבלתה של הסמסארה".

⁵⁶ imam kho bhikkhave tisso vedana anicca sankhata paticcasamuppanna khayadhamma vayadhamma viragadhamma nirodhadhamma

הגדרה אחרת מושתתת על המילה אָנוּפְּאָדָה שמשמעותה "אי עלייה" והיא ממשיכה ואומרת "נירודהה כאן אין משמעותה בְּהֶאֱנָה, פירוק והתפרקות".

לפיכך, תרגום המילה 'נירודהה' כ'הפסקה', למרות שהוא איננו מוטעה לגמרי, גם איננו לגמרי מדויק. מאידך, אין כל מילה אחרת המתקרבת כל כך קרוב למשמעות הבסיסית כמילה 'הפסקה'. יחד עם זאת, עלינו להבין מה משמעותו של המונח הזה. בהקשר זה, ניתן לתרגם טוב יותר את מעגל ההתהוות המותנית במצב ההפסקה שלו כ"כאשר יש חופש מבורות, יש חופש ממבנים מנטאליים..." או "כאשר נעלמת הבורות, מבנים מנטאליים נעלמים אף הם..." או "כאשר הבורות פוסקת מלהניב פרי, המבנים המנטאליים פוסקים אף הם מלהניב פרי..." או "כאשר הבורות כבר לא מהווה בעיה, המבנים המנטאליים גם הם כבר לא מהווים בעיה".

אפילו במצב של ההתקדמות קדימה (של מעגל ההתהוות המותנית), עולות מספר בעיות עם ההגדרות. המשמעות של רבים מהמונחים בפאלי, רחבה מידי מכדי לתרגמם למילה אחת בודדת בשפה האנגלית (או כל שפה אחרת). לדוגמא, 'אָוִיגָא פְּאָצ'אִיָה סְנְקָהאָרָה' משמעותו גם "כאשר הבורות היא כזאת, המבנים המנטאליים הם כאלה; כאשר המבנים המנטאליים הם כאלה, ההכרה היא כזאת; כאשר ההכרה היא כזאת, גוף ותודעה הם כאלה; ..."



מעגל החיים

שלבי התהוות הגומלין מוצגים במסורת הבודהיסטית באופן גראפי-חזותי, במעגל ההתהוות המותנית, או מעגל החיים – בְּהַאֵוֹאֵצ'אֶקְרָה. סימול גראפי זה משמש הן כייצוג בעל משמעות רוחנית, אותו ניתן למצוא במקדשים רבים והן ככלי הוראה נפוץ. במרכזו של המעגל מתוארים שלושת ה"רעלים" או הגורמים לסבל, באמצעות בעלי חיים הנושכים זה בזנבו של זה וסובבים במעגל אינסופי: בורות – חזיר, תאוה – תרנגול, שנאה – נחש. בחלקו החיצוני של המעגל מתוארים שלבי ההתהוות המותנית, באמצעות הסמלים הבאים:

1. בורות – אדם עיוור.
2. מבנים מנטאליים המעצבים את "אופיו" של האדם – קדר בפעולה.
3. הכרה – קוף קופץ מענף לענף כתזזית של המחשבות.
4. גוף ותודעה – שני אנשים בסירה אחת או שני קני סוף הנשענים זה על זה.
5. חושים – בית בעל שישה חלונות (על פי הבודהיזם גם הדעת נחשבת כחוש).
6. מגע – גבר ואישה נוגעים זה בזה.
7. תחושות – אדם נפגע בעינו על ידי חץ.
8. השתוקקות – אדם שותה בשקיקה.
9. היאחזות - אדם קוטף פירות לסל.
10. התהוות – זוג מזדווג או אם וילד.

11. לידה – אישה יולדת.

12. מוות – לווייה.



מפתח קיצורי שמות הסוטות

A.	=	Anguttara-nikaya
D.	=	Digha-nikaya
D.A.	=	Digha-nikaya Atthakatha
It.	=	Itivuttaka
J.	=	Jataka
M.	=	Majjhima-nikaya
M.A.	=	Majjhima-nikaya Atthakatha
N.D.1	=	(Maha) Niddesa
N.D.2	=	(Cula) Niddesa
S.	=	Samyutta-nikaya
S.A.	=	Samyutta-nikaya Atthakatha
Sn.	=	Suttanipata
Thag.	=	Theragatha
Ud.	=	Udana
Vbh.	=	Vibhanga
Vbh.A.	=	Vibhanga Atthakatha
Vin.	=	Vinaya Pitaka
Vin.Tika	=	Vinaya Pitaka Tika
Vism.	=	Visuddhimagga

